

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

TÜRKİYE VE SURİYE SELÇUKLU SULTANLARININ
HAYATLARINDAN HAREKETLE ÖLÜM SEBEPLERİ

EMRE ÖZTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. AHMET TURAN YÜKSEL

KONYA-2023

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emre ÖZTÜRK		
	Numarası	20811001003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları /İslam Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Türkiye ve Suriye Selçuklu Sultanlarının Hayatlarından Hareketle Ölüm Sebepleri			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Emre ÖZTÜRK

İmzası

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	---	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emre ÖZTÜRK		
	Numarası	20811001003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları / İslam Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet Turan YÜKSEL		
Tezin Adı	Türkiye ve Suriye Selçuklu Sultanlarının Hayatlarından Hareketle Ölüm Sebepleri			

Önemli devletlerin başında bulunan yöneticilerin ölümleri tarih açısından önemlidir. İktidar kavgası sonucunda yöneticinin ölmesi ve kavgayı kazanan kişinin başa geçmesi ile hayatın normal akışı içerisinde yöneticinin ölmesinden sonra başa başka birisinin geçmesinin ortaya çıkardığı sonuçlar farklılık arz etmektedir. Anadolu coğrafyası üzerinde kurulan ve birçok devlet ile komşuluk kuran Türkiye Selçuklu Devleti, bulunduğu konum itibarıyla çeşitli mücadeleler içerisine girmiştir. Anadolu topraklarının jeopolitik konumundan kaynaklı olarak da geçiş güzergahı üzerinde bulunması, Kudüs üzerine düzenlenen Haçlı Seferleri gibi önemli olayların Türkiye Selçuklu Devletine etki etmesine yol açmıştır. Diğer taraftan Selçukluların Suriye bölgesinde kurulan diğer bir devleti Suriye Selçuklu Devleti’de hem bölgede var olmak hem de bölge için tehdit oluşturan gayrimüslim devlet ve milletler ile bölgedeki İslâm sancağının dalgalanmasını sağlamak için çeşitli mücadeleler vermiştir. Her iki devlet açısından da yapılan mücadelelerin, meydana gelen olayların getirdiği sonuçlar, devletin başında bulunan sultanları da etkilemiştir. Dolayısıyla Anadolu’nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli katkılar sunan Türkiye Selçuklu Devleti ile Türk hakimiyetini Suriye bölgesinde yaşatan Suriye Selçuklu Devleti’nin yöneticilerinin ölümlerinin ardından meydana gelen olayları daha iyi kavrayabilmemiz için devlet yöneticilerinin ölümüne sebep olan şeyin ne olduğunun bilinmesi olayları yorumlama ve anlamlandırma noktasında önemlidir. Bu açıdan çalışmamızda Türkiye ve Suriye Selçuklu Devleti sultanlarının hayat hikayelerinden hareketle ölüm sebepleri incelenerek dönem hakkında bilgi elde etme yoluna gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçuklu, Suriye Selçuklu, Ölüm Sebebi, Sultan.

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	---	---

ABSTRACT

Author	Name and Surname	Emre ÖZTÜRK		
	Student Number	20811001003		
	Department	Islamic History And Arts/Islamic History		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Ahmet Turan YÜKSEL		
Title of the Thesis/Dissertation	The Causes of Death of Türkiye and Syria Seljuk Sultans Based on Their lives			

The deaths of the rulers, who were at the head of important states, are important in terms of history. The results of the death of the administrator as a result of the power struggle and the succession of the person who won the fight, and the succession of another person after the death of the administrator in the normal course of life, differ. The Sultanik of Rum State, which was established in the Anatolian geography and had neighborly relations with many states, has entered into various struggles due to its location. The fact that Anatolian lands are on the transit route due to its geopolitical position caused important events such as the Crusades on Jerusalem to affect the Sultanik of Rum State. On the other hand, another state of the Seljuqs, the Syrian Seljuq State, which was established in the Syrian region, gave various struggles to both exist in the region and to ensure the fluctuation of the Islamic sanjak in the region with non-Muslim states and nations that pose a threat to the region. The results of the struggles and events in terms of both states also affected the sultans who were at the head of the state. Therefore, it is important to know what caused the death of the state administrators in order to better understand the events that took place after the deaths of the Sultans of Sultanik of Rum, which made important contributions to the Turkification and Islamization of Anatolia, and the Syrian Seljuq State, which kept the Turkish domination in the Syrian region, in terms of interpreting and making sense of the events. In this respect, in our study, the causes of death of the sultans of Sultanik of Rum and Syrian Seljuq based on their life stories were examined and information about the period was sought.

Key Words: Sultanik of Rum, Syrian Seljuq, Cause of Death, Sultan.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR LİSTESİ	v
TABLOLAR LİSTESİ	vi
ÖN SÖZ	vii
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ	1
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI	1
3. SELÇUKLULARIN MENŞEİ	5
4. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU	7
5. SURIYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU	11
BİRİNCİ BÖLÜM	14
TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANLARININ ÖLÜM SEBEPLERİ	14
1.1.SÜLEYMAN ŞAH	14
1.1.1. Siyasi Hayatı	14
1.1.2. Ölümü	15
1.2. I. KILIÇ ARSLAN	17
1.2.1. Siyasi Hayatı	17
1.2.2. Ölümü	20
1.3.ŞÂHİNŞAH (MELİKŞAH).....	22
1.3.1. Siyasi Hayatı	22
1.3.2. Ölümü	23
1.4. I. MESUD	24
1.4.1. Siyasi Hayatı	24

1.4.2. Ölümü	27
1.5. II. KILIÇ ARSLAN	28
1.5.1. Siyasi Hayatı	28
1.5.2. Ölümü	32
1.6. I. GIYÂSEDDİN KEYHUSREV	34
1.6.1. Siyasi Hayatı	34
1.6.2. Ölümü	38
1.7. II. RÜKNEDDİN SÜLEYMAN ŞAH	41
1.7.1. Siyasi Hayatı	41
1.7.2. Ölümü	44
1.8. III. İZZEDDİN KILIÇ ARSLAN	45
1.8.1. Siyasi Hayatı	45
1.8.2. Ölümü	46
1.9. I. İZZEDDİN KEYKÂVUS	46
1.9.1. Siyasi Hayatı	46
1.9.2. Ölümü	50
1.10. ALÂEDDİN KEYKUBAD	51
1.10.1. Siyasi Hayatı	51
1.10.2. Ölümü	58
1.11. II. GIYÂSEDDİN KEYHUSREV	59
1.11.1. Siyasi Hayatı	59
1.11.2. Ölümü	66
1.12. II. İZZEDDİN KEYKÂVUS	68
1.12.1. Siyasi Hayatı	68
1.12.2. Ölümü	73

1.13. IV. RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN.....	74
1.13.1. Siyasi Hayatı	74
1.13.2. Ölümü	76
1.14. II. ALÂEDDİN KEYKUBAD.....	77
1.14.1. Siyasi Hayatı	77
1.14.2. Ölümü	78
1.15. III. GIYÂSEDDİN KEYHUSREV.....	80
1.15.1. Siyasi Hayatı	80
1.15.2. Ölümü	83
1.16. II. GIYÂSEDDİN MESUD	85
1.16.1. Siyasi Hayatı	85
1.16.2. Ölümü	88
1.17. III. ALÂEDDİN KEYKUBAD	90
1.17.1. Siyasi Hayatı	90
1.17.2. Ölümü	91
İKİNCİ BÖLÜM.....	95
SURİYE SELÇUKLU SULTANLARININ ÖLÜM SEBEPLERİ.....	95
2.1. TÂCÜDDEVLE MELİK TUTUŞ	95
2.1.1.Siyasi Hayatı	95
2.1.2. Ölümü	97
2.2. HALEP SELÇUKLU MELİKLİĞİ	99
2.2.1.FAHRÜ'L- MÜLÛK MELİK RIDVAN.....	99
2.2.1.1. Siyasi Hayatı	99
2.2.1.2. Ölümü	103
2.2.2. MELİK ALP ARSLAN	104

2.2.2.1. Siyasi Hayatı	104
2.2.2.2. Ölümü	105
2.2.3. MELİK SULTANŞAH	106
2.2.3.1. Siyasi Hayatı	106
2.2.3.2. Ölümü	108
2.3. DIMAŞK SELÇUKLU MELİKLİĞİ	108
2.3.1. ŞEMSÜ'L- MÜLÛK MELİK DUKAK	108
2.3.1.1. Siyasi Hayatı	108
2.3.1.2. Ölümü	112
2.3.2. II. TUTUŞ	113
2.3.2.1. Siyasi Hayatı	113
2.3.2.2. Ölümü	113
2.3.3. MUHYİDDİN ERTAŞ (BEKTAŞ)	114
2.3.3.1. Siyasi Hayatı	114
2.3.3.2. Ölümü	114
SONUÇ	117
KAYNAKÇA	120

KISALTMALAR LİSTESİ

bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
nşr.	: Neşir
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
thk.	: Tahkik
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	: Ve Diğerleri

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1.1. Türkiye Selçuklu Sultanları	94
Tablo 2.1. Suriye Selçuklu Sultanları	116

ÖN SÖZ

Türkiye Selçuklu ve Suriye Selçuklu Devletleri, Türk Tarihi ve Dünya Tarihi açısından önem arz etmektedir. Önemli bir alanda hakimiyet kuran Türkiye Selçuklu ve Suriye Selçuklu Devletleri, Türklerin en güçlü dönemlerinden birisini oluşturmakla birlikte diğer milletler açısından da bu güçlü devletin gücünü hissetmesini sağlamıştır.

İslâm Dünyası açısından da zirve dönemlerden birisi olan Türkiye Selçuklu Devleti, tahta geçen sultanların faaliyetleri ile İslâm'ın öncülüğünü ve korumalığını yapmıştır. Bununla birlikte İslâm'ın ilim, edebiyat, sanat vb. alanlarda altın çağını yaşamasında katkıda bulunmuştur. Bizans, Haçlı ve Ermeni oluşumlarla mücadele içerisine girip İslâm'ı korumak ve yaymak için mücadeleler vermiştir. Suriye Selçuklu Sultanları'nda devletin hakimiyet kurduğu alan itibariyle de birçok devlet ve millet ile karşı karşıya gelmek durumunda kalmıştır. Bundan dolayı da sultanların almış oldukları kararlar diğer devletlerle olan ilişkilerini ve konumlarını etkilemiştir.

Türkiye Selçuklu ve Suriye Selçuklu Devletleri siyasi tarihi ile alakalı günümüze kadar çeşitli çalışmalar ortaya koyulmuştur. Devletlerin tarihinin yanı sıra bireysel olarak sultanların siyasi hayatlarını içeren çeşitli çalışmalar da kaleme alınmıştır. Ancak sultanların siyasi hayatları kaleme alınırken almış oldukları kararların, vermiş oldukları mücadelelerin kendi hayatlarına etkisinin olup olmadığı detaylı olarak ortaya koyulmamıştır. Dolayısıyla bu tez çalışmasında Türkiye Selçuklu ve Suriye Selçuklu Sultanlarının ölümlerine siyasi hayatlarında almış oldukları kararların ve vermiş oldukları mücadelelerin ne gibi etkisinin olduğu araştırılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmamız bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın amacı, konusu, araştırmada kullanılan kaynaklar, Selçukluların menşei, Türkiye Selçuklu ve Suriye Selçuklu Devletleri'nin hakimiyet kurdukları bölgeye intikalleri ve kuruluşları hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde Türkiye Selçuklu Devleti Sultanlarının siyasi hayatları hakkında kaynaklardaki rivayetler derlenerek bilgiler verilmiş ve bu bilgilerden hareketle siyasi hayatlarının sultanların ölümlerine etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise Suriye Selçuklu Sultanlarının siyasi hayatları kaynaklardaki rivayetlerin derlenmesi ile ortaya koyulmuş ve siyasi hayatlarının ölümlerine olan etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızın tamamında 26 sultanın siyasi hayatının incelenmesi ve buradan hareketle ölüm sebeplerinin araştırılması çalışılmıştır. Her bir sultanın kendi döneminde birden çok devlet ile ilişkiler kurması, farklı milletlere mücadeleler içerisine girmiş olması, siyasi hayatlarının akademik olarak dolu olmasına sebep olmuştur. Çalışmamızda sultanların siyasi hayatlarına derinlemesine girilememesi bazı noktaları kaçırmamıza sebep olacağı göz ardı edilmemektedir. Eksiklerine ve hatalarına rağmen çalışmamızın bundan sonraki araştırmalara örneklik teşkil etmesi en büyük temennimiz olacaktır.

Çalışmamın konu seçiminden tamamlanma aşamasına kadar her türlü bilgi birikimini, ilgi ve alakasını benden esirgemeyen, bana her türlü yardımda bulunan saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Ahmet Turan Yüksel'e teşekkürlerimi sunarım.

EMRE ÖZTÜRK

KONYA-2023

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Var oldukları dönemde geniş bir coğrafyada hakimiyet kuran Selçuklular, bıraktıkları etki ile günümüzde adından söz ettirmektedirler. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasını sağlayan Selçuklular hakimiyetlerini farklı adlarla kurulan Selçuklu Devletleri aracılığıyla sağlamışlardır. Bu hakimiyeti sağlayan Selçuklu adı altında kurulan devletlerin yöneticileri de devletlerin kendisi kadar önem arz etmektedir.

Demokrasi anlayışının olmadığı Orta Çağ'da devletlerin başına yönetici olabilme tek bir kişide yetkinin toplandığı ve kişinin ölümüne kadar tüm yetkileri elinde bulundurduğu monarşi sistemine dayanmaktadır. Bu sistemde devletin başındaki kişinin değişebilmesi yöneticinin ölümü ya da askeri-sivil darbe ile mümkün olmaktadır. Araştırmamız da Türkiye Selçuklu ve Suriye Selçuklu Devletlerinde sultanların hayat hikayeleri incelenerek ölüm sebeplerinin ne olduğunun araştırılması amaçlanmıştır.

Selçukluların uzun ve etkili süren hakimiyet yılları Türk Tarihi ve Dünya Tarihi açısından önem arz etmektedir. Bu önemden dolayı Türkiye Selçuklu ve Suriye Selçuklu Devleti sultanları buldukları makam neticesinde farklı milletlerin tarihlerinde yer almışlardır. Kendilerine komşu olan ulusların yanı sıra Avrupa Milletlerinin Anadolu üzerindeki düşünceleri karşısında ciddi engel olan bu iki devlet, birçok ülke açısından tehlike oluşturmaktadır. Bundan dolayı bu konuyu araştırmaya sevk eden en önemli neden, birçok milletin tarih kitaplarında yer alan sultanların ölüm sebeplerinin araştırılarak, ölümüne sebep olan olayların siyasi hayatlarında almış oldukları kararların etkisinin olup olmadığıdır.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Sosyal bilimlerde yer alan araştırma yöntemlerinden nitel araştırma yöntemi araştırmamızda kullanılmıştır. Bunun yanı sıra incelediğimiz konuyla alakalı yazılı belgelerin analizinde nitel veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi yönteminden yararlanılmıştır. Konuyla alakalı başta temel İslâm tarihi kaynaklarının yanı sıra yazılan kitaplar, makaleler, bildiriler ve ansiklopedi maddeleri, içerik analiz yöntemiyle açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın verileri elde edilirken müellifleri vefat tarihleri dikkate alınarak konuyla alakalı en erken dönemde yazılan kaynaktan başlanarak en geç döneme kadar olan kaynaklar taranarak veri elde edilmiştir.

Araştırmamızda ele almış olduğumuz konu Türkiye Selçuklu ve Suriye Selçuklu Devleti Sultanlarının Ölüm Sebepleri olmasına rağmen sadece sultanların ölüm sebeplerine yer vermek yerine onların ölümüne sebep olabilecek noktaları tespit edebilmek için siyasi hayatları da çalışmamızda incelenmiştir. Bundan dolayı çalışmamızın planlı ve düzenli ilerleyebilmesi için Ali Öngül'ün "*Selçuklular Tarihi Anadolu Selçukluları ve Beylikleri 1-2*" ile Çoşkun Alptekin'in "*Dımaşk Atabeğliği (Tog- Teginliler)*" adlı kitaplarının konu akışı ve sırası dikkate alınmıştır.

Selçukluların geniş bir alanda hakimiyet kurması ve farklı milletlere komşuluk etmesinden dolayı farklı milletler tarafından yazılmış kitaplarda Selçuklular hakkında bilgilere ulaşabilmekteyiz. Biz de çalışmamızda farklı milletler tarafından yazılmış bu kaynakları kullanma yoluna gittik.

Selçuklular hakkında en fazla bilgilerin yer aldığı, Arapça olarak yazılmış İbnü'l Esîr'in, "*el- Kâmil fi't- Târih*"¹ ve İbnü'l- Kalânisi'nin "*Târih-i Dimeşk*"² adlı eserlerinden faydalandık. Bu eserlerin hükümdarların devletin başına geçişinden vefat ettiği döneme kadar kronolojik olarak bilgilere yer vermesi ve bu bilgilerin düzenli olması açısından yararlı olmuştur. Biz de çalışmamızın tamamında bu iki kaynaktan yararlandık.

Türkiye Selçukluları ve Suriye Selçuklularının en çok mücadele içerisine girdiği Bizans Devleti hakkında yazılmış araştırmalarda Selçuklular hakkında bilgilere ulaşabilmekteyiz. Baştan sona Sultanların hayatlarına yer verilmesede Bizans Devleti ile yapılan savaşılara, İmparatorlarla kurulan diplomatik ilişkiler hakkında önemli bilgilere yer vermesi açısından Bizans hakkında yapılan araştırmalar çalışmamızda yerine almıştır. Bu kaynaklardan Steven Runciman'ın "*Haçlı Seferleri Tarihi*"³, Alexander Vasilev'in "*Bizans*

¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, çev. Ahmet Ağırakça vd., (İstanbul: Ocak Yayınları, 2016), VI-X.

² İbnü'l-Kalânisi, *Târihu Dımaşk*, nşr. Abdülhâdi Horosânî (Dımaşk: Dârü't-Tıbbâati ve'n-Neşr, 1983)

³ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan (Ankara: TTK Yayınları, 2019), I-III.

İmparatorluğu”⁴, Niketas Khoniates’in “*Historia*”⁵ ve Ioannes Kinnamos’un “*Ioannes Kinnamos’un Historia’sı*”⁶ adlı kitapları çalışmamızda önemli yer tutmuştur.

Anadolu coğrafyasında yaşayan Süryaniler tarafından yazılmış olan kitaplarda Türkiye Selçukluları ve Suriye Selçukluları hakkında önemli bilgileri içerisinde barındırmaktadır. Özellikle Süryanî Vekâyinâmelerinden olan ve umumi tarih kitabı olarak 1286 yılına kadar olan sultanların çıktığı seferleri, yaptığı savaşları, anlaşmaları ve diğer devletler ile olan ilişkileri kronolojik olarak ele alan Gregory Abû’l Farac’ın kaleme aldığı “*Abû’l Farac Tarihi*”,⁷ Selçukluların Anadolu’ya yerleşme sürecinden bölgedeki güçlerine kaybetmeye kadar olan dönemdeki önemli olayları içerisinde barındırması açısından çalışmamızın tamamında yararlandığımız ana kaynaklardan bir diğeridir.

Selçukluların uzun yıllar hakimiyet kurduğu ve Anadolu’ya geldikleri coğrafya olan İran Coğrafyası, Selçuklular hakkında bizlere önemli bilgiler vermektedir. İran Coğrafyasında yetişen ve devletin önemli kademelerinde görev alan siyasilere yazmış oldukları eserler Selçuklular hakkında kaynak değeri taşımaktadır. Sultan I. Alâeddin Keykubad döneminde sultanın yakın adamlarından olan, III. Gıyâseddin Keyhusrev döneminde Divan-ı İnşâ görevini yürüten İbn Bibi tarafından Farsça olarak kaleme alınan “*el- Evâmirü’l- Alâ’iyye fi’l- Umûri’l- Alâiyye*”⁸ adlı eser, 1192- 1280 yılları arasında devletin ve sultanların içerisinde bulunduğu siyasi karışıklıklara, moğollarla ilişkilerine ve taht mücadelelerine yönelik verdiği bilgiler ile çalışmamızda ana kaynak olarak kullandığımız eserdir.

Selçuklular hakkında bilgi veren diğer kaynaklar Ermeniler tarafından kaleme alınan eserlerdir. Ermeni yazarlar tarafından yazılan en önemli eserlerden birisi olan ve Papaz Grigor tarafından zeyl yapılan, Urfalı Mateos’un yazdığı “*Vekâyiname*”⁹ Türkiye Selçuklu Devleti ve Sultanlarının hayatı hakkında farklı kaynaklarda yer almayan bilgileri, Haçlı

⁴ Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevabil Alkaç (İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2017)

⁵ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)* çev. Işın Demirkent (Ankara: TTK Yayınları, 2020)

⁶ Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos’un Historia’sı*, yay. haz. Işın Demirkent (Ankara: TTK Yayınları, 2001)

⁷ Gregory Abû’l-Farac, *Abû’l-Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul (Ankara: TTK Yayınları, 1950), I-II.

⁸ el-Hüseyn b. Muhammed b. Ali el- Ca’feri er-Rugadi İbn Bibî, *el-Evâmirü’l-alâ’iyye fi- umûri’l-alâ’iyye (Selçuknâme)*, çev. Mürsel Öztürk (Ankara: TTK Yayınları, 2020).

⁹ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyon (Ankara: TTK Yayınları, 2019).

Seferleri ve Türklerin Güneydoğu Anadolu bölgesindeki faaliyetlerini içerisinde barındırdığı için çalışmamızda yararlandığımız ana kaynaklardan olmuştur.

Yabancı müelliflerin kaleme almış olduğu eserler dışında Türk tarihçilerinin yazmış oldukları kitaplar ve makaleler çalışmamızda önemli yer tutmaktadır. Özellikle Ali Sevim (*Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi, Genel Çizgileriyle Selçuklu Ermeni İlişkileri, Suriye ve Filistin Selçuklular Tarihi*)¹⁰, Faruk Sümer (*Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*)¹¹, Muharrem Kesik (*Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*)¹², Nejat Kaymaz (*Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd- Din Keyhüsrev ve Devri, Anadolu Selçuklularının İntihatında İdari Mekanizmanın Rolü, Pervâne Süleyman 13. Yüzyılın İşbirlikçi Emîri Muînüddin Süleyman*)¹³, Osman Turan (*Selçuklular Zamanında Türkiye, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*)¹⁴ Salim Koca (*Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*)¹⁵ gibi Selçuklu Tarihinin uzmanlarından olan tarihçilerin yazılarından çalışmamızın ilgili bölümlerinde fazlasıyla istifade edilmiştir. Diğer taraftan ülkemizin yayın hayatının önemli çalışmalarından olan Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi serisinin 8-10. Ciltleri¹⁶,

¹⁰ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, (Ankara: TTK Yayınları, 2020); Ali Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri* (Ankara: TTK Yayınları, 1983); Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçuklular Tarihi* (Ankara: TTK Yayınları, 2000)

¹¹ Faruk Sümer *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri* (Ankara: TTK Yayınları, 2021)

¹² Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)* (Ankara: TTK Yayınları, 2003)

¹³ Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd- Din Keyhusrev ve Devri* (Ankara: TTK Yayınları, 2014); Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İntihatında İdare Mekanizmasının Rolü* (Ankara: TTK Yayınları, 2011); Kaymaz, *Pervâne Süleyman 13. Yüzyılın İşbirlikçi Emîri Muînüddin Süleyman*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999)

¹⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye* (İstanbul: Ötügen Yayınları, 2020); Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar* (Ankara: TTK Yayınları, 2004).

¹⁵ Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)* (Ankara: TTK Yayınları, 1997).

¹⁶ Çoşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları Siyasi Tarihi", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, ed. Hakkı Dursun Yıldız (İstanbul: Çağ Yayınları, 1988), 8/209-357; İsmail Aka, "İlhanlılar", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, ed. Hakkı Dursun Yıldız vd. (İstanbul: Çağ Yayınları, 1988), 9/63-94; Erdoğan Merçil, "Salgurlular", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, ed. Hakkı Dursun Yıldız vd. (İstanbul: Çağ Yayınları, 1988), 10/19-79; Erdoğan Merçil, "İldenizliler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, ed. Hakkı Dursun Yıldız vd. (İstanbul: Çağ Yayınları, 1988), 10/81-111.

Türkler Kitabının 6. Cildi¹⁷ ve Siyer Yayınlarından çıkan İslâm Tarihi ve Medeniyeti Külliyyatının 11. Cildinden¹⁸ yararlanılmıştır.

Kaleme alınan kitapların yanı sıra çalışmamızda Türkiye Diyanet Vakfı'nın neşrettiği İslam Ansiklopedisi'nin çalışmamızla alakalı ilgili maddelerinden istifade edilmiştir.

3. SELÇUKLULARIN MENŞEİ

Günümüzde, “Selçuklu” diye isimlendirilen devletler, adını yirmi dört boydan oluşan Oğuzların Üçok Kolunun Kınık Boyuna mensup olan Selçuk Bey’den almaktadır. Selçuklu Hanedanının kökleri, Selçuk Bey’in babası olan Dukak’ a dayanmaktadır.¹⁹ Dukak’ın kelime anlamı <demir yaylı> anlamına gelmektedir.²⁰ Dukak, yiğit, cesur, ileri görüşlü ve tedbirli bir insan olmasından dolayı Oğuz Yabgu Devleti’nde sözü dinlenen, her zaman her hususta fikir danışılan âkil bir kişiydi. Oğuz Yabgu Devleti’nin Yabgusu, devletle alakalı meydana gelen önemli iç ve dış olayları Dukak’ a danışmak neticesinde çözüme kavuştururdu.²¹ Ancak, ilerleyen süreçlerde elde edilen rivayetlere göre Oğuz Yabgusu ile Dukak’ın arası bir olay neticesinde açılmıştır: Oğuz Yabgusu bir gün ordusunu toplayıp İslam ülkeleri üzerine yürümek istemiştir, fakat Dukak ona mâni olmuştur. Yabgu ile münakaşa etmişler, bu arada Oğuz Yabgusu çok kaba ve ağır sözler söylemiştir. Bunun üzerine de Dukak onu tokatlamış ve başını yarmıştır. Yabgu’nun adamları Dukak’ın etrafını sarmış ve onu yakalamak istemişlerdir. Fakat Dukak kendisini müdafaa etmiş ve onlarla çarpışmıştır. Adamlarının toplanıp Dukak’ı müdafaa etmeleri üzerine de Yabgunun adamları dağılmıştır.

¹⁷ Mustafa Keskin, “Gazi Süleymanşah ve Devleti’nin Kuruluşu”, *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel- Kemal Çiçek- Salim Koca (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 6/529-537; Erdoğan Merçil, “Türkiye Selçukluları”, *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel vd. (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 6/506-507; Ali Öngül, “Mengücekler”, *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel vd. (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 6/452-461; Ali Öngül, “Saltuklular”, *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel vd. (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 6/466; Osman Turan, “Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan”, *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel vd. (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 6/566-580.

¹⁸ Yusuf Ayönü, “Selçuklular ve Moğollar”, *İslam Tarihi ve Medeniyeti Külliyyatı*, ed. Yusuf Ayönü ve Mehmet Ersan (İstanbul: Siyer Yayınları, 2018), 10/367-371; Mehmet Ersan, “Türkiye Selçuklu Devleti”, *İslam Tarihi ve Medeniyeti Külliyyatı*, ed. Yusuf Ayönü ve Mehmet Ersan (İstanbul: Siyer Yayınları, 2018), 10/169-284; Cihan Piyadeoğlu, “Büyük Selçuklular Devleti”, *İslam Tarihi ve Medeniyeti Külliyyatı*, ed. Yusuf Ayönü ve Mehmet Ersan (İstanbul: Siyer Yayınları, 2018), 10/17-105.

¹⁹ İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, 6/76.

²⁰ Ali Sevim- Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basım, 2020), 19.

²¹ Sevim- Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 20.

Daha sonra Oğuz beylerinin araya girmeleri neticesinde düzenlenen bir şölen sırasında araları düzelmiş ve Dukak, Yabgunun yanında kalmaya devam etmiştir.²²

Dukak hakkında yukarıda zikredilenler dışında kaynaklarda pek fazla bilgi bulunmamakta ve ölüm tarihi de tam olarak bilinmemektedir. Ancak 875-885 yılları arasında vefat etmiş olduğu düşünülmektedir.²³ Dukak'ın ölümünden sonra Kınık Boyunun yeni beyi Selçuk olmuştur.²⁴ Selçuk Bey aynı zamanda babasının yürütmüş olduğu Oğuz Yabgu Devleti'nin Subaşılığına getirilmiştir.²⁵

Selçuk Bey, babası Dukak gibi kısa bir zamanda Oğuz Yabgu Devleti'nde adından söz ettiren bir konuma gelmiştir. Onun ülke içerisinde sevilen, sözü dinlenen bir kişilik olması başta Oğuz Yabgusunun hatunu ve diğer yöneticilerin dikkatini çekmiştir. Kaynaklardan aktarılan rivayete göre bir gün Selçuk Bey, Yabgunun sarayına girerek orada bulunan hatun, çocukları ve devletin ileri gelen görevlilerin önünden geçip Yabgunun hemen yanında bulunan kısma oturmuştur. Onun yapmış olduğu bu davranış başta hatun olmak üzere orada bulunan diğer yöneticiler tarafından saygısızlık olarak görülmüştür. Bu olaydan sonra Yabgu, hatun ve devlet adamlarının kışkırtmalarıyla Selçuk Bey konusundaki düşüncelerini değiştirmiş, O'nu kendisine rakip olarak görmeye başlamış ve Selçuk Bey'i saf dışı bırakmak için girişimlere başlamıştır.²⁶ Ortaya çıkan durumlardan dolayı devlet içerisindeki konumu tehlikeli bir hal alan Selçuk Bey, kendisine bağlı olan Kınık boyu ile Cend'e göç²⁷ etmekten başka çıkar bir yol bulamamıştır. Selçuk Bey'in Kınık boyu ile böyle bir göçe kalkışmasının yegâne sebebinin yukarıda değinmiş olduğumuz Yabgunun hatunu ve devlet yöneticileri ile aralarındaki çekememezlikten dolayı Yabgunun kışkırtılması neticesinde konumunun sarsılmasının olduğu söylemek tarihi gerçeklikleri de göz ardı etmek olacaktır. O zamanki tarihi verilere baktığımızda Oğuz Yabgu Devleti'ni oluşturan boylardan

²² Ali el- Hüseyinî, *Ahbârü'd- devleti's- Selçukiyye*, çev. Necati Lugal, (Ankara: TTK Yayınları, 1943), 5

²³ Sevim- Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 20.

²⁴ Sevim, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 20.

²⁵ Piyadeoğlu, "Büyük Selçuklular Devleti", 10/18.

²⁶ el- Hüseyinî, *Ahbârü'd- devleti's- Selçukiyye*, 6; Sevim- Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 21.

²⁷ Konuyla alakalı detaylı bilgi için bk. Sefer Solmaz, "Selçuklu Tarihinin Kronoloji Problemlerine Bir Örnek: Selçuk Bey'in Cend'e Göç Tarihi Meselesi", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* /22 (Ekim 2019), 348-351.

bazılarının güneyde Mâverâünnehir ve Horasan bölgesine göç ettiğini görmekteyiz.²⁸ Diğer bir taraftan tarihte gördüğümüz Türk göçlerine neden olan ekonomik sebepler, otlakların az olması ve fazla nüfusun getirdiği yer darlığı da Kınık boyunun yapmış olduğu bu göçe neden olarak söylenebilir.²⁹ Selçuk Bey'in yanında başta kendi boyunun ve diğer Oğuz boylarının yüksek miktarda at, deve, koyun ve sığır getirmeleri dağılmakta olan Oğuz Yabgu Devleti'nden kopmaların başladığına da kanıt olarak gösterilebilir.³⁰

Selçuk ailesinin yerleşmiş olduğu yeni topraklar İslâmiyet'in egemen olduğu ve hızla yayılım gösterdiği bir alandır. Bu durum Selçuk Bey'in dikkati çekmiş, O da Kınık boyunun ileri gelen kişileri ile bir görüşme yaparak yeni göç edilmiş topraklardaki durumu tartışmıştır. O, boyunun ileri gelenlerine “Biz, içinde yaşamak istediğimiz bu memleket halkının dinini kabul etmez ve onların türelerine uymazsak bir kimse bize iltifat etmez ve biz tek başımıza yaşamaya mahkûm bir azlık halinde kalırız” demiştir.³¹ Yapılan görüşmeler sonucunda Zandak şehrinin valisinden İslâm dinini öğretecek bir fakih istenmiştir.³² Bu süreçten sonra da Selçuk Bey ve beraberindeki Oğuzlar, inanmış oldukları Gök Tanrı dinini terk edip İslâm dinini benimsemişlerdir. Selçuk Bey'in İslâm dinini kabul etmesi Türk tarihinde bir dönüm noktası teşkil etmiş ve İslâmiyet öncesi Türkler ve İslâmiyet sonrası Türkler şeklinde Türk Tarihinin bölümlendirilmesine neden olmuştur.

4. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Anadolu'ya gelip yerleşen ve Türkiye Selçuklu Devletini kuran kişi Selçuk Bey'in oğlu Arslan Yabgu'nun torunu Kutalmış'ın oğlu Süleyman Şah'tır. Selçuk Bey'in vefat etmesinden sonra Selçukluların başına oğlu Arslan Yabgu geçmiştir. Ancak Arslan Yabgunun Selçukluların başına geçmesiyle tam bir birliktelik sağlanmış değildir. Selçuk Bey'in sağlığında yetim olan torunları Tuğrul ve Çağrı'ya özel ihtimam gösterip onları yanından hiç ayırmaması, Arslan Yabgu tarafından hoş karşılanmamıştır. Arslan Yabgunun

²⁸ Osman Gazi Özgüdenli, “Selçukluların Kökeni”, *Selçuklular Tarihi El Kitabı*, ed. Refik Turan (Ankara: Grafiker Yayınları, 2020), 30.

²⁹ Süleymân er-Râvendî, *Râhat 'us- Sudûr ve Âyetü's- Sürûr*. çev. Ahmet Ateş (Ankara: TTK Yayınları, 2020), 88; Nesimi Yazıcı, *İlk Türk- İslam Devletleri Tarihi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 207.

³⁰ Özgüdenli, “Selçukluların Kökeni”, 30.

³¹ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 1/293.

³² Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 1/293; Turan, *Selçuklular*, 67.

Selçukluların başına geçmesiyle Tuğrul ve Çağrı Beyler amcalarının otoritesini kabul etmeselerde isyan etme yolunada gitmemişlerdir.³³

İlerleyen senelerde Tuğrul ve Çağrı Beyler'in sahip oldukları askerler ile çıktıkları seferlerde başarılar kazanmaları Arslan Yabgu'yu rahatsız etmeye başlamıştır. Bu durumun kendisi için tehlike oluşturduğunu düşünen Arslan Yabgu, Tuğrul ve Çağrı Beyler'e ellerinde bulundurdukları orduyu dağıtmalarını söylemiştir. Bu durum iki grup arasındaki soğukluk ve ayrışmanın daha da artmasına sebep olmuştur.³⁴

1025 senesine gelindiğinde dönemin büyük devletlerinden Karahanlılar ve Gazneliler, Selçukluların bölgede güçlenmelerinin kendileri için tehlike oluşturacağını düşünmeye başlamıştır. Bu düşünceden dolayı da Selçuklular'ı bertaraf etmek için Selçukluların lideri Arslan Yabgu'yu saf dışı bırakmanın kendi menfaatlerine olacağı fikrini ön plana çıkarmışlardır. Buradan hareketle 1025 senesinde Arslan Yabgu ve oğulları, verilen bir ziyafet esnasında tutuklanarak Kalencer Kalesi'ne hapsedilmiştir.³⁵

Arslan Yabgu ve oğullarına karşı yapılan bu tuzaktan sadece Kutalmış kaçarak kurtulabilmiştir. Arslan Yabgu kale'de hapsediği sıralarda Selçukluların başına Tuğrul ve Çağrı Beyler geçmiştir. Ancak bu iki bey'in liderliğini kabul etmek istemeyen Arslan Yabgu'ya mensup Selçuklular, Horosan'a göç etmişlerdir. O sıralarda babasını hapsediği kaleden kurtarmak için çeşitli planlar uygulayan Kutalmış, 1032 yılında babası Arslan Yabgu'nun kalede vefat etmesiyle Horosan'a gitmek yerine Selçukluların yanına geriye dönmüştür.³⁶

Kutalmış, Selçukluların yanına geldikten sonra ilk başlarda fiili mücadele içerisine girmemiştir. Tuğrul Bey'in kurulan Büyük Selçuklu Devleti'nin başına geçmesinden sonra kardeşi Resul Tekin ile Tuğrul Bey adına fetih hareketlerinde bulunmuştur.³⁷

³³ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Kuruluş Devri*, (Ankara: TTK Yayınları, 2000), 1/62; Sefer Solmaz, "Selçuklu Tarihini Derinden Etkileyen Bir Olay: Selçuklu- Yabgulu Mücadelesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* /35, (Haziran 2016), 549.

³⁴ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslâm Medeniyeti*, (İstanbul Ötüken Yayınları, 2019), 90; Solmaz, "Selçuklu- Yabgulu Mücadelesi", 551.

³⁵ Rävendi, *Râhatü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, 90-92; Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, 79-80.

³⁶ Reşîdü'd- dîn Fazlullah Hemedâni, *Câmi' üt- Tevarih (Zikr-i Târih-i Âl-i Selçuk)*, çev. Erkan Göksu- H. Hüseyin Güneş, (İstanbul: Bilge Kültür- Sanat Yayınları, 2020), 77-80; Solmaz, "Selçuklu- Yabgulu Mücadelesi", 552.

³⁷ Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, 50.

1061 senesine gelindiğinde Kutalmış, kardeşi Resul Tekin ile fetih yoluyla elde ettikleri topraklardan kendilerine pay verilmemesinden dolayı Tuğrul Bey'in Abbasi Halifesinin kızıyla evlilik yapmak için Bağdat'a gittiği sırada isyan etmiştir. Kutalmış'ın isyan ettiği sıralarda Tuğrul Bey'in ölmesi ile de Kutalmış'ın isyanı taht mücadelesine dönüşmüştür.³⁸

Kutalmış, Büyük Selçuklu Devleti'nin başına geçmek için en ciddi mücadeleyi Alp Arslan ile vermiştir. Tahtın en güçlü adaylarından olan Alp Arslan, Kutalmış üzerine büyük bir ordu ile hareket etmiştir. 1064 senesinde Kutalmış ve Alp Arslan arasında gerçekleşen savaşta Kutalmış hayatını kaybetmiş ve Alp Arslan galip gelmiştir.³⁹

Süleyman Şah'ın Anadolu'ya ne zaman ve nasıl geldiği konusu kesin bir şekilde belli değildir. Konu hakkında kaynaklarda farklı rivayetler bulunmaktadır. Birinci rivayete göre Süleyman Şah ve kardeşlerinin Anadolu'ya gelmelerine sebep babaları Kutalmış'ın taht iddiasında bulunması sonucunda Sultan Alp Arslan ile giriştiği savaş neticesinde ölmesidir. Sultan Alp Arslan Kutalmış'a karşı kazandığı savaştan sonra oğulları Süleyman Şah ve kardeşlerini ileride yeniden ortaya çıkabilecek taht kavgasına karşı tedbir almak için öldürmek istemiştir. Lakin veziri Nizâmülmülk, hanedan üyelerinin öldürülmesinin uğursuzluk getireceğini söyleyip bu duruma engel olmuştur. Sultan Alp Arslan da vezirinin sözünü dinleyip Kutalmış'ın oğulları Süleyman Şah ve kardeşlerinin bir kez daha isyan etmelerini önlemek ve kendisinden uzak tutmak amacıyla Anadolu'ya sürgüne göndermiştir.⁴⁰ İkinci rivayete göre Süleyman Şah ve ağabeyi Mansûr, Sultan Alp Arslan'ın ordularında Malazgirt Savaşına katılmış ve savaşta gösterdikleri üstün başarılar sayesinde Sultan Alp Arslan tarafından ödül olarak Anadolu topraklarına yerleşmeleri sağlanmıştır.⁴¹ Üçüncü rivayete göre ise Sultan Melikşah'ın saltanatının ilk yıllarında ortaya çıkan taht

³⁸ Mehmet Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976), 63-64; Solmaz, "Selçuklu- Yabgulu Mücadelesi", 555.

³⁹ Kemâlüddin İbnü'l- Adîm, *Zübdetü'l Halep min Târîhi Halep'de Selçuklular (H. 447-521= 1055-1127)*, çev. Ali Sevim (Ankara: TTK Yayınları, 2014), 13; Solmaz, "Selçuklu- Yabgulu Mücadelesi", 557.

⁴⁰ Muhammed Bundari, *Zubdetü'n-nusra ve nuhbetü'l-usra*, çev. Kıvameddin Burslan (Ankara: TTK Yayınları, 2016), 25; Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-nâme*, çev. Erdoğan Merçil (İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1977), 2/145.

⁴¹ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri* (Ankara: TTK Yayınları, 1989), 1/77.

kavgalarının olduğu sırada Süleyman Şah ve kardeşleri kaçarak Anadolu'ya gelip buralarda çeşitli komutanların emri altında fetihlerde bulunmuşlardır.⁴²

Süleyman Şah'ın Anadolu topraklarına gelip Türkiye Selçuklu Devletini kurması bir tercih meselesi olmayıp zorunluluktandır.⁴³ Büyük Selçuklu Devleti'nin Suriye bölgesindeki fetihlerini sürdüren Türkmen beylerinden Emîr Atsız ve Emîr Şöklü çıkar çatışmasından dolayı karşı karşıya gelmişlerdir. Kudüs'ü ele geçiren Atsız, Dımaşk bölgesini de ele geçirerek sahip olduğu toprakları genişletme düşüncesinde idi. O sıralarda Fâtımî Devletine karşı nefret benimseyen Akka şehri sakinleri Şöklü'ye şehirlerini teslim ederek Büyük Selçuklu Devleti himayesine girmişlerdir. Atsız, komutası altındaki Şöklüye mektup göndererek onun kendisine bağlı bir asker olduğunu, Akka'yı ele geçirdikten sonra elde ettiği ganimetin yarısını kendisine göndermesi gerektiğini bildirmiştir. Şöklü, Atsız'ın kendisinden istediği ganimetin yarısını göndermeyip Atsız'a karşı bir ittifak oluşturup onunla mücadele etme yoluna gitmiştir. Kutalmışoğulları'na mektup yazarak onların Selçuklu kanından olduğunu ve Atsız'a biat etmek yerine kendilerine biat etmek istediğini belirterek onları yanına davet etmiştir.⁴⁴ Mektubu alan Kutalmışoğullarından bir kişi Şöklünün yanına gelerek onunla birlik olmuş ve Sünni Büyük Selçuklu Devletine karşı Şîî Fâtîmi Devletine tabi olmuşlardır.⁴⁵ Kendisine karşı yapılan ittifaktan haberdar olan Atsız, Kudüs'ten ordusu ile hareket ederek Şöklü ile savaşmıştır. 1075 yılında meydana gelen savaşta Atsız, Şöklüye karşı galibiyet elde etmiş ve Şöklü ile oğlunu öldürüp Kutalmışoğullarını da esir almıştır.⁴⁶ Savaş sonucundan haberdar olan Süleyman Şah, Suriye bölgesine geçerek Halep'i kuşatmış lakin şehrin yöneticisi Mirdasoğlu Nasr'ın, şehrin Büyük Selçuklu Devletine ait olduğunu hatırlatması üzerine kuşatmayı kaldırmıştır. Süleyman Şah daha sonra Atsız'a bir mektup yazarak Şöklü ile yapılan savaşta esir aldığı

⁴² Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi* (Ankara: TTK Yayınları, 2019), 107; Solmaz, "Selçuklu- Yabgulu Mücadelesi", 559.

⁴³ Turan, *Selçuklular*, 83.

⁴⁴ Mehmet Altay Köymen, "Süleyman Şah ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", *Bellekten Dergisi*, 57/218 (Nisan 1993), 74; Abdullah Bayındır, "Türkiye Selçukluları Kuruluş Dönemi Kutalmışoğlu Süleyman-Şah (1075-1308)", *Matbuat Dergisi*, 2/2 (Aralık 2018), 22.

⁴⁵ Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2 Anadolu Selçukluları ve Beylikleri* (İstanbul: Çamlıca Basım, 3. Basım, 2016), 3.

⁴⁶ Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, 103.

kardeşlerini serbest bırakmasını istemiş ancak Atsız durumu Sultan Melikşah'a bildirdiğini, ondan gelecek olan habere göre hareket edeceğini söylemiştir.⁴⁷

Atsızdan aldığı cevaptan sonra Süleyman Şah bulunduğu yerden hareket ederek Bizans yönetimindeki Antakya'yı kuşatmış, oradan da yapılan barış anlaşması sonucunda ayrılmak durumunda kalmıştır. Bulduğu bölgelerde kendisine bir hareket imkânı bulamayan ve bu bölgelerde barınabilmenin zor olduğunu gören Süleyman Şah, yönünü Anadolu topraklarına çevirmiş ilk önce Konya'yı fethetmiştir. Ardından da Türk akıncılarının taciz hareketlerinde bulunduğu Marmara bölgesine gelerek Bizans'ın içinde bulunduğu karışıklıklardan istifade ederek İznik'i fethedip Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuştur.⁴⁸ Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş tarihi konusunda çeşitli rivayetler bulunsa da 1080-1081 yılı daha geçerli bir rivayet olarak kabul edilmektedir.⁴⁹

5. SURIYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Selçukluların Suriye bölgesine gelerek yeni bir devletin temellerini atmaları, Büyük Selçuklu Devleti'nin Emîrleri ve beylerinin akınları ile başlamıştır.⁵⁰ 1070 senesinde Kurlu Bey'in Remle'yi eli geçirmesiyle de Büyük Selçuklu Devletine bağlı yeni bir beylik kurulmuştur.⁵¹ Kurulan bu yeni beylik 1071 senesinde Kurlu Bey'in vefat edip yerine Atsız b. Uvak'ın geçmesi ile yerini sağlamlaştırıp sınırlarını genişletmiştir.⁵² 1071 senesine gelindiğinde Emîr Atsız, Şii Fâtımî Halifesinin elinde bulunan Kudüs'ü ele geçirmesiyle Şii-Sünni çatışması alevlenmiştir.⁵³

1075 senesinde Emîr Atsız ile Emîr Şöklü'nün aralarının açılmasıyla meydana gelen Taberiye Savaşında bir tarafta Şii Fâtımî Devleti'nin desteklediği Emîr Şöklü diğer tarafta

⁴⁷ Mustafa Keskin, "Gazi Süleymanşah ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", 6/504; Güray Kırpık-Hasan Akyol, "Kutalmışoğlu Süleymanşah", *Selçuklular Tarihi El Kitabı*, ed. Refik Turan (Ankara: Grafiker Yayınları, 2020), 283.

⁴⁸ *Târihu Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, çev. Halil İbrahim Gök – Fahrettin Çoşguner (Ankara: Atıf Yayıncılık, 2014), 28; Claude Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, çev. Yaşar Yücel – Bahaeddin Yediyıldız (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 38; Vlademir Gordlevski, *Türkiye Selçuklu Devleti*, çev. Azer Yaran (Ankara: Onur Yayınları, 1988), 40.

⁴⁹ Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş tarihi hakkındaki rivayetlerin detayı için bk: İsmet Burak Batır, "Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluş Tarihine İlişkin Bir Değerlendirme", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, /9, (Aralık 2018), 278-279.

⁵⁰ Ali Öngül, *Suriye Selçukluları*, (İstanbul: Çamlıca Basım, 2018), 1.

⁵¹ İbnü'l- Adîm, *Zübdetü'l Halep*, 15.

⁵² Ali Sevim, "Atsız b. Uvak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 4/92.

⁵³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/258; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 65-66.

Sünni Abbasi Devleti'nin desteklediği Emîr Atsız karşı karşıya gelmiştir. Yapılan savaşta Emîr Atsız galip gelmiş olsa da Suriye'deki Selçuklu hakimiyeti için önemli bir gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Melikşah, Taberiye savaşında esir alınıp kendisine gönderilen Kutalmışoğlularının, Emîr Atsız aleyhinde açıklamalarda bulunmasından dolayı onun müstakil bir devlet kuracağı endişesinden kardeşi Tutuş'u Suriye'ye göndermeye karar vermiştir. Ancak Emîr Atsız'ın itirazları neticesinde bu fikrinden vazgeçmiştir.⁵⁴

Emîr Atsız, Tutuş'un Suriye bölgesine atanma sorununu çözdükten sonra yönünü Fâtımî Devleti'nin hakimiyeti altında bulunan Dımaşk'a çevirmiştir. 1076 senesinde Dımaşk'ı sulh yoluyla ele geçiren Emîr Atsız, devletin başkentini Dımaşk'a taşımıştır.⁵⁵ Emîr Atsız, Dımaşk'ı Fâtımîlerin elinden aldıktan sonra yönünü Fâtımîlerin başkenti Mısır'a çevirmiştir. 1077 senesinde Mısır üzerine sefere çıkan Emîr Atsız, yapılan savaş sırasında ordusunda bulunan askerlerin saf değiştirmesi ile mağlup olarak başkent Dımaşk'a geri dönmüştür.⁵⁶

Emîr Atsız'ın çıktığı Mısır seferinden mağlubiyet ile ayrılması üzerine Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Melikşah, Emîr Atsız'ın Mısır seferinde öldürülmüş olabileceği düşünmüştür. Bundan dolayı kardeşi Tutuş'u Suriye ve Filistin Selçuklu Devleti'nin başına melik olarak atamıştır. Ancak Emîr Atsız'ın yaşadığının öğrenilmesi üzerine Tutuş tekrardan Suriye ve Filistin melikliğinin başına geçmeden durdurulmuştur.⁵⁷

1079 senesine gelindiğinde Türkler tarafından ele geçirilen topraklarını geriye almak isteyen Fâtımî Devleti, Dımaşk üzerine sefere çıkarak şehri kuşatma altına almıştır. Şiddetli kuşatma karşısında daha fazla dayanamayacağını anlayan Emîr Atsız, Tutuş'a haber göndererek şehri teslim almasını ve kendisine tabi olacağını bildirmiştir. Tutuş'un Dımaşk'a geldiğini öğrenen Fâtımî ordusu da kuşatmayı kaldırarak bölgeyi terk etmiştir. Kuşatmadan kurtulan Emîr Atsız, Tutuş'u yardıma çağırdığına pişman olup şehri teslim etmekten vazgeçmiş olsada Tutuş'un şehre hâkim olmasına engel olamamıştır. Dımaşk'a gelip şehri

⁵⁴ Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zeman fi Tarihi'l-Âyan*, çev. Ali Sevim (Ankara: TTK Yayınları, 1968), 20-21; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 66-71.

⁵⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *Târihu Dımaşk*, 174-175; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu* (Ankara: Ötüken Yayınları, 2019), 63-64.

⁵⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 285-286; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 74-78.

⁵⁷ Salim Koca, "Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın Suriye, Filistin, Mısır Politikası ve Türkmen Bey'i Atsız", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22/1 (Aralık 2007),75.

ele geçiren Tutuş, Emîr Atsız'ı yayın kirişi ile boğdurtarak öldürmüş, Suriye ve Filistin'deki bütün şehirlere hâkim olarak 1079 senesinde Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı Suriye Selçuklu Devletini kurmuştur.⁵⁸

⁵⁸ İbnü'l-Kalânîsî, *Târihu Dimaşk*, 182-183; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 96-97.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANLARININ ÖLÜM SEBEPLERİ

Bu bölümde Türkiye Selçuklu Devleti'nin ilk sultanı Süleyman Şah'tan itibaren devletin başına geçmiş sultanların siyasi hayatlarına kısaca değinildikten sonra sultanların ölüm sebepleri inceleme altına alınacaktır.

1.1.SÜLEYMAN ŞAH

1.1.1. Siyasi Hayatı

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan Selçuk Bey'in torunu Kutalmış'ın oğlu Süleyman Şah'ın ne zaman ve nerede doğduğu bilinmemektedir. Çocukluğu ve gençliği hakkında bilgi bulunmayan Süleymanşah'ın tarih sahnesine çıkışı Anadolu topraklarına girmesi ile başlamıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu bölümünde de ele aldığımız üzere Süleyman Şah ve kardeşleri Anadolu topraklarında verdikleri mücadeleler sonucunda Türkiye Selçuklu Devleti'nin temellerini İznik'te atmışlardır.

Süleyman Şah, İznik merkezli Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurduktan sonra devleti ağabeyi Mansûr'la birlikte idare etmekteydi. Ağabeyi Mansûr devlette tek başına söz sahibi olabilmek adına Bizans İmparatoru Nikephoros Botaniates ile iş birliği yaparak kardeşi Süleyman Şah'ı devre dışı bırakmak istemiştir. Bu istekten dolayı karşı karşıya gelen iki kardeş arasındaki savaşta Süleyman Şah'ın ordusu Mansûr'a karşı giriştikleri savaşı kazanmış ve Süleyman Şah, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yegâne sultanı olmuştur.⁵⁹

Süleyman Şah'ın Türkiye Selçuklu Devletinde tek başına söz sahibi olması ve Bizans Devleti'nin doğu sınırında gün geçtikçe güçlenen bir Müslüman Devleti'nin varlığı I. Aleksios Komnenus' u doğu sınırını güvence altına almaya sevk etmiştir. Bu doğrultuda Türkiye Selçuklu Devleti ile 1081 senesinde Dragos (Drakon) Suyu Anlaşması⁶⁰ yapmıştır.

⁵⁹ el-Hüseynî, *Ahbârü'd-Devle*, 49; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/329; Turan, *Selçuklular*, 87.

⁶⁰ Drakon Çayı Anlaşması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk: Gülay Öğün Bezer, "Anadolu'nun Fethi ve Drakon Çayı Anlaşmasının Bu Süreçteki Yeri", *TYB Akademi Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi Osman Turan ve Selçuklular*, 4/12, (Eylül 2014), 21-34.

Yapılan bu anlaşma ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin Marmara kıyılarındaki yeri sağlama alınmıştır.⁶¹

Süleyman Şah, Bizans İmparatorluğu ile yaptığı Dragos Suyu anlaşması ile Batı sınırını güvence altına alarak yönünü doğuya çevirmiş ve Kilikya'yı Hıristiyanların elinden geri almıştır.⁶² Süleyman Şah, Kilikya'nın fethini gerçekleştirdikten sonra yönünü Bizanslı komutanların yönetiminde bulunan Antakya'ya çevirmiştir. 1084 senesinde Antakya'ya ulaşan Süleyman Şah, sorunsuz bir şekilde şehri topraklarına katmıştır.⁶³

Süleyman Şah'ın Antakya'yı fethi, Antakya üzerinde çeşitli düşünceleri bulunan kişiler açısından sorun teşkil etmiştir. Antakya'yı kendi hakimiyeti altına alma emelleri içerisinde bulunan Musul Emîri Şerefüddeve Müslim, Süleyman Şah'ın Antakya'yı fethedip hayallerini sekteye uğratması üzerine derhal harekete geçip Süleyman Şah'ı bertaraf etmek istemiştir. İki ordu arasında 1085 senesinde Amik Ovasında meydana gelen savaşta Süleyman Şah, Müslim'i öldürerek mutlak bir galibiyet elde etmiştir.⁶⁴

1.1.2. Ölümü

Süleyman Şah, Müslim'i yenilgiye uğrattıktan sonra yönünü Halep üzerine çevirerek orayı ele geçirmeye karar vermiştir. 1085 tarihinde Halep'i kuşatma altına alan Süleyman Şah, şehrin sorumlusu Şerif el- Huteyfi'nin, şehri Sultan Melikşah'ın izni olmadan kendisine teslim edemeyeceğini bildirmesi üzerine kuşatmayı kaldırarak geriye dönmüştür. Huteyfi, Sultan Melikşah'a mektup yazarak durumu bildirdiyse de kendisine herhangi müspet bir cevap ulaşmamıştır. Halep'i ele geçirme konusunda oldukça istekli olan Süleyman Şah, 1086 tarihinde tekrar Halep üzerine yürümüştür. Huteyfi de Sultan Melikşah'dan bir haber gelmemesinden dolayı Melik Tutuş'a haber göndererek Halep'i teslim almasını istemiştir. Eline geçirdiği bu fırsattan son derece memnun olan Melik Tutuş, Artuk Beyle beraber hemen harekete geçmiştir. Durumdan haberdar olan Süleyman Şah da ordusuyla birlikte

⁶¹ Anna Komnena, *Alexiad – Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2021), 119; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012), 91.

⁶² Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zeman*, 229; Ali Sevim, "Süleyman Şah I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 38/104.

⁶³ Urfalı Mateos, *Vekayi-nâme*, 161; Ernest Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, çev. Fikret Işıltan (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970), 121.

⁶⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 8/313; Turan, *Selçuklular* 103.

Melik Tutuş'a karşı harekete geçmiştir. İki ordunun karşı karşıya geldiği 1086 tarihinde Süleymanşah hayatındaki ilk yenilgisini alarak vefat etmiştir.

Araştırma konumuz gereği Süleyman Şah'ın ölüm sebebini inceleyecek olursak yukarıda aktardığımız Melik Tutuş ile yaptığı savaşta vefat ettiği görülmektedir. Ancak Süleyman Şah'ın savaşta ölümüne sebep olan şeyin ne olduğu konusunda kaynaklarda iki farklı rivayet grubuna rastlanılmaktadır. İlk rivayet grubuna göre hayatında ilk defa yenilgi alan Süleyman Şah, bu yenilgiyi kaldıramayarak intihar etmiştir.⁶⁵ İkinci rivayet grubuna göre ise Süleyman Şah, savaş esnasında kılıç darbesi ile öldürülmüştür.⁶⁶

Süleyman Şah'ın ölümüyle alakalı yukarıda aktardığımız iki farklı rivayet grubu incelendiğinde ilk rivayet grubunda aktarılan bilgilerin Süleyman Şah'ın hayatı ile uyumlu bir rivayet olmadığı görülmektedir. Hayatı boyunca hiç savaş kaybetmemiş, yiğitliği, korkusuzluğu ile ön plana çıkan bir komutanın savaş meydanından kaçıp intihar etmesi düşündürücü bir olaydır. Her ne kadar üzüntüden kaynaklı bir intihar girişimi olarak kabul edilmek istense de başarılı ve cesur bir komutanın intikamını alıp adını kurtarmak yerine, intihar etmesi Süleyman Şahla alakalı tarihi gerçekliklerle bağdaşmamaktadır. Diğer taraftan Tutuş'un savaş alanında kanlar içerisinde yatan bir kişinin ayaklarının kendi ayaklarına benzediğini ve Selçukoğulları'nın ayaklarının birbirine benzerlik gösterdiği bilgisini yanında bulunan kişilere haber vererek yerde yatanın Süleyman Şah olduğunu belirtmiştir.⁶⁷ Akrabalar arasındaki fiziksel benzerliklerin göz ardı edilemeyeceği bilgisine göre bu bilgi uydurma bir rivayet olarak görülmemektedir. Bunun yanı sıra Süleyman Şah'ın hayatının büyük çoğunluğunun mücadeleler ile geçtiği ve savaş meydanlarında cesurca savaştığı göz önüne alınırsa savaş meydanında ölmüş olması gerçeklikler ile örtüşmektedir.

⁶⁵ Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-nâme*, 145; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/319; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Halep*, 59; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 333; Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk (Ankara: TTK Yayınları, 2000), 15; Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel*, çev. Ali Öngül (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2017), 2/7; Komnena, *Alexiad*, 184.

⁶⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/319; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zeman fî Tarihi'l-Âyan*, (Dimaşk: Daru'r-Riseleti'l-Âlemi, 2017), 19/409; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Halep*, 59; Azimî, *Azimî Tarihi*, 25; Urfalı Mateos, *Vekayi-nâme*, 169; Muharrem Kesik, *Cenâbî Mustafa Efendi'nin el- 'Aylemü'z- Zahîr fî Ahvâli'l-Evâil ve'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları İle İlgili Kısmın Tenkidli Metin Neşri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 119.

⁶⁷ İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Halep*, 59

Süleyman Şah, Tutuş ile yaptığı savaş sonucunda 18 Safer 479 (4 Haziran 1086) tarihinde vefat etmiş ve Tutuş tarafından cesedi Halep'e götürülüp Şerefüddeve Müslim'in mezarının bulunduğu Halep Kapısı'nda bir yere defnedilmiştir.⁶⁸

1.2. I. KILIÇ ARSLAN

1.2.1. Siyasi Hayatı

I. Kılıç Arslan, Türkiye Selçuklu Devleti sultanı Süleyman Şah'ın oğludur. I. Kılıç Arslan'ın, doğum tarihi konusunda sadece 1085 tarihinde dünyaya geldiğine dair bir rivayet bulunmaktadır.⁶⁹

Süleyman Şah'ın 1086 yılında vefat etmesiyle daha yeni kurulmuş olan Türkiye Selçuklu Devleti kısa süreli bir fetret dönemine girmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin başsız olarak geçirdiği bu fetret döneminde ülkeyi önce Süleyman Şah'ın Antakya'yı fethetmek için yola çıkarken başkent İznik'te bıraktığı komutanı Ebu'l- Kâsım daha sonra da onun kardeşi Ebu'l- Gâzi yönetmiştir.⁷⁰ Ancak bu durumun uzun süre devam edip sorunlara yol açmasını engellemek için bir rivayete göre Kılıç Arslan ve kardeşi, Sultan Melikşah'ın ölümünü fırsata çevirerek kaçıp Anadolu'ya gelmişlerdir.⁷¹ Diğer bir rivayete göre ise Kılıç Arslan ve kardeşi, Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Sultan Berkyaruk tarafından Anadolu da ki karışıklıkları bitirmeleri ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçip Anadolu da ki Selçuklu hakimiyetini devam ettirmeleri için serbest bırakılmışlardır.⁷²

Sultan I. Kılıç Arslan babasının mirası devleti devraldığında ülke Bizans ve çeşitli beylikler tarafından parçalanmış vaziyetteydi. İzmit ve körfezi Bizans; İzmir ve çevresinde Çaka Bey⁷³; Sivas, Tokat bölgesinde Dânişmendliler; Erzurum ve çevresinde Saltuklular, Erzincan ve çevresinde ise Mengücekliler hakimiyeti sağlamışlardı.⁷⁴ Sultan I. Kılıç Arslan

⁶⁸ Süleymanşah'ın mezar yeri ile alakalı detaylı bilgi için bk.: Asaf Özkan, "Ca'ber Kalesi ve Türk Mezarı", *Atatürk Dergisi* 5/3 (Şubat 2010), 197-209.

⁶⁹ Urfalı Mateos, *Vekayi-nâme*, 183.

⁷⁰ Erdoğan Merçil, "Türkiye Selçukluları", 6/506-507.

⁷¹ Komnena, *Alexiad*, 193; Işın Demirkent, "Kılıcarslan I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/397.

⁷² Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-Zeman*, 19/535; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan* (Ankara: TTK Yayınları, 2020), 17.

⁷³ Çaka Bey hakkında detaylı bilgi için bk: Akdes Nimet Kurat, *Çaka Bey İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi M.S. 1081-1096* (Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1966), 50-56.

⁷⁴ Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/20.

da Devleti'nin birliğini sağlamak amacıyla bu devlet ve beyliklerle mücadele içerisinde girmiştir.

Sultan I. Kılıç Arslan, Türkiye Selçuklu Devleti'nin içerisinde bulunmuş olduğu dağılmaya karşı ilk olarak Bizans üzerine sefer düzenlese de Bizans'ın Opos komutasında gönderdiği büyük bir ordu karşısında hezimete uğramış ve Bizans'a karşı yapılan bu ilk girişimde başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁷⁵

Türkiye Selçuklu Devleti'nin toprak bütünlüğü tehdit eden bir diğer rakip, yaşadığı dönemde güçlü bir konumda olan ve Bizans ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan faydalanarak İzmir ve civarında bir beylik kuran ve aynı zamanda Sultan I. Kılıç Arslan'ın kayınbabası olan Çaka Bey'dir. Sultan I. Kılıç Arslan' da Çaka Bey'in daha fazla güçlenmesini engellemek için Bizans İmparator'u ile ittifak kurup 1095 senesinde kayınpederinin şerefine vermiş olduğu bir yemekte onu zehirleterek öldürmüştür.⁷⁶

Sultan I. Kılıç Arslan ile Bizans İmparatoru arasında Çaka Bey meselesinde kurulan ittifak çok uzun süreli olmamıştır. Anadolu'nun Türklerden temizlenmesinin ancak Avrupa'dan gelecek bir destek ile mümkün olduğunu düşünen Bizans İmparatoru, papadan yardım istemiştir. Bu gelişmeler üzerine tarihe Haçlı Seferleri olarak geçecek olan seferlerin ilki I. Haçlı Seferi 1096 senesinde başlamıştır. Reklamını ve propagandasını papalığın yaptığı sefer, görünürde dini değerler üzerine düzenlenmiş olarak gözüksede arka planında siyasi, sosyal ve ekonomik sebepler de bulunmaktadır.⁷⁷ Avrupa'nın hazırlamış olduğu Haçlı grubunun ilk kısmı olan 20 bin kişilik ordu, Avrupa'dan hareket ederek İstanbul'a kadar gelmiştir. Daha çok düzensiz birliklerden oluşan ilk grup ile Türkiye Selçuklu Devleti arasında Dragon Vadisi'nde gerçekleşen savaşta Haçlıların bu ilk grubu tamamen ortadan kaldırılmıştır.⁷⁸ Bu ilk Haçlı grubunun başarısız olması üzerine Avrupa'dan daha deneyimli ve ağır teçhizatlı ordular harekete geçmişlerdir. Bu ordular önemli komutanların öncülüğünde 1097 senesinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti İznik önlerine kadar gelmişler ve O sıralarda Malatya şehrini kuşatma altına alan Sultan I. Kılıç Arslan'ın

⁷⁵ Alexiad, *Komnena* 194-195; Turan, *Selçuklular*, 126-127.

⁷⁶ Alexiad, *Komnena*, 253-259; Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, 19-20.

⁷⁷ Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/23.

⁷⁸ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 1/95-103

yokluğundan faydalanarak 18 Haziran 1097 senesinde İznik halkı ile yapılan bir anlaşma ile başşehir teslim almışlardır.⁷⁹ Başşehir İznik’i kaybeden Sultan I. Kılıç Arslan, Konya’yu Anadolu’nun yeni başkenti ilan etse de yeni başşehir Konya’nın da Haçlılar tarafından kuşatılmasına engel olamamıştır.⁸⁰ Konya’yı da kuşatan Haçlı Ordusu önce 1098 senesinde Urfa’yı ardından aynı sene içerisinde büyük bir zulüm ile Antakya’yı istila etmiştir. Önüne geçen her yeri Hristiyan, Yahudi, Müslüman ayrımı yapmadan yakıp yıkarak büyük bir güç ile hareket eden bu grup, 1099 senesinde Müslümanların en önemli şehirlerinden olan ve yüzyıllardır Müslümanların elinde bulan Kudüs’ü işgal etmiştir.⁸¹ Haçlı ordusunun İznik, Urfa, Antakya ve Kudüs gibi önemli şehirleri ele geçirmesi batının iştahını kabartmıştır. Anadolu ve Suriye bölgesinde daha fazla yer alıp ekonomik kazanç elde etmeyi düşünen batılılar, 1101 senesinde yeni bir Haçlı Ordusunu hazırlayarak Anadolu üzerine harekete geçmiştir. Ancak gelen bu yeni ordu Türkiye Selçuklu Sultan I. Kılıç Arslan, Dânişmendli hükümdarı Gümüştekin Dânişmend Gazi, Halep Selçuklu meliki Rıdvan, Artuklu Belek ve Harran Emîri Karaca’dan oluşan Türk ittifakına karşı 5 Ağustos 1101 tarihinde ağır bir yenilgiye uğramış ve ellerindeki topraklarla yetinmek durumunda kalmıştır.⁸²

Sultan I. Kılıç Arslan’ın uğraşmak durumunda kaldığı bir diğer mesele ise Dânişmendli Beyi Melik Ahmed Gümüştekin Dânişmend Gazi olmuştur.⁸³ Haçlılara karşı kurulan Türkiye Selçuklu- Dânişmendliler ittifakı Dânişmend Gazi’nin Bizans’ın elindeki Malatya’yı ele geçirmesi ile bozulmuştur. Dânişmend Gazi’nin kendisinden bağımsız Malatya’yı fethedip Haçlıların önemli komutanlarından Bohemund’u kendisine fidyeden pay vermeden serbest bırakması üzerine sefere çıkmış ve 1103 tarihinde yapılan savaşta Sultan I. Kılıç Arslan, Dânişmend Gazi’yi mağlup etmiştir. 1105 senesinde de Dânişmend Gazi’nin oğlu Yağısan’ın yönetimi altında bulunan Malatya’yı teslim alarak Anadolu’daki birliği sağlama yolunda önemli bir adım atmıştır.⁸⁴

⁷⁹ Azimî, *Azimî Tarihi*, 30; Mateos, *Vekayi-nâme*, 190; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 1/136-140.

⁸⁰ Konuyla alakalı detaylı bilgi için bk: Mehmet Ali Hacıgökmen, “Türkiye Selçukluları Zamanında Konya’nın Devlet Merkezi Oluşu”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 1/29, (Aralık 2011), 231-260.

⁸¹ Aksarayî, *Müsâmeretü’l-Ahbâr*, 20-21; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 2/15-21; Birsnel Küçükspahioğlu, “Haçlılar Karşısında İlk Türk Lideri: Sultan I. Kılıçarslan”, *Şarkiyat Mecmuası*, 1/26 (Nisan 2015), 63-70;

⁸² İbnü’l-Kalânîsi, *Târihu Dimaşk*, 224; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 2/15-21; Ebru Altan, “Haçlı Seferleri ve Anadolu (1097-1190): Türkiye Selçukluları Tarihinde Haçlı Seferlerinin Yeri ve Önemi”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 1/12 (Haziran 2020), 39-41.

⁸³ Dânişmendliler ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk: Sefer Solmaz, *Dânişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001).

⁸⁴ Abû’l-Farac, *Abû’l-Farac Tarihi*, 2/343-345; Alptekin, “Türkiye Selçukluları Siyasi Tarihi”, 8/212.

1.2.2. Ölümü

Türkiye Selçuklu Devleti'nin ikinci hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan'ın ölümü Büyük Selçuklu Devleti komutanı Çavlı ile yaptığı savaş sırasında gerçekleşmiştir. Musul hâkimi Çökürmüş'ün Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'a göndermesi gereken vergileri göndermede yavaş hareket etmesi ve Muhammed Tapar'a hizmet noktasında üstüne düşeni yapmaması üzerine Büyük Selçuklu Devleti ile arası açılmıştır. Muhammed Tapar Çökürmüş'e gereken dersi vermek üzere komutanlarından Emîr Çavlı Sakavu'yu onun üzerine göndermiştir. İkisi arasında gerçekleşen savaşta Çavlı, Çökürmüş'ü mağlup ederek Musul'u kuşatma altına almıştır. Çavlı'nın şehirlerine hâkim olmasından rahatsızlık duyan Musul halkı, Sultan I. Kılıç Arslan'a, Hille Emîri Seyfüddevle Sadaka'ya ve Bağdad Şihnesi Aksungur el- Porsukî'ye haber göndererek Çavlı'yı Musul önünden sürmeleri halinde Musul'u kendilerine teslim edeceklerini bildirmiştir. Kendisine gönderilen mektupla harekete geçen Sultan I. Kılıç Arslan, Çavlı'nın Musul önlerinden Haçlılarla mücadele etmek için çekilmesiyle Musul'a gelip şehri rahat bir şekilde teslim almıştır. Büyük Selçuklu adına okunan hutbeyi de kaldırarak kendi adına okutmaya başlamıştır.⁸⁵

Sultan I. Kılıç Arslan'ın ölümüne sebep olan savaş ise Musul'un ele geçirilmesi ile ortaya çıkmıştır. Musul'u sorunsuz bir şekilde ele geçiren Sultan I. Kılıç Arslan, o zamanki en ciddi rakiplerinden Emîr Çavlı'yı ortadan kaldırmak için onun üzerine sefere çıkmıştır. Musul'un Sultan I. Kılıç Arslan tarafından ele geçirildiğini öğrenen Emîr Çavlı'da Musul'a doğru hareket ederek Sultan I. Kılıç Arslan'ın karşısına çıkmıştır. İki ordunun karşı karşıya geldiği sırada Sultan I. Kılıç Arslan'ın yanında savaşmak için gelen beyler aralarında anlaşmazlığa düşerek Sultan I. Kılıç Arslan'ı yalnız bırakmışlardır. İçine düştüğü zor durumdan kurtulmak isteyen Sultan I. Kılıç Arslan, başkente haber göndererek asker talep etmiştir. Ancak Sultan I. Kılıç Arslan'ın o sıralarda Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un balkanlarda yaptığı savaş için kendisinden asker talebine olumlu cevap verip asker göndermesinden dolayı içinde bulunduğu durumda başkentten yardımına gelecek askeri bulunmamaktadır. Sultan I. Kılıç Arslan, her ne kadar ordusu dağılmış gibi görünse de başka yerlerden topladığı askerlerle sayısı 5 bine ulaşan ordusuyla 13 Haziran 1107 tarihinde Emîr Çavlı'nın karşısına çıkmıştır. Sultan I. Kılıç Arslan'ın karşı orduya yarma

⁸⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/522; Mateos, *Vekayi-name*, 231; Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, 60-61.

hareketinde bulunarak direk saldırıya geçmiş ve Emîr Çavlı'yı yaralamıştır. Lakin Emîr Çavlı'nın ordusunun kendi ordusuna üstün gelmesi ve ordusunun dağılmasından endişe duyan Sultan I. Kılıç Arslan, savaşı kaybedip Muhammed Tapar'ın eline düşmemek için kaçmayı düşünmüştür. Kaçma girişiminde bulunarak Habur Nehri'ne atıyla birlikte giren Sultan I. Kılıç Arslan, atının ve kendi zırhının ağırlığından dolayı Habur Nehri'nin derinliklerine karışmış ve boğularak ölmüştür.⁸⁶

Sultan I. Kılıç Arslan'ın ölümüyle alakalı iki kaynakta farklı bir rivayet dikkat çekmektedir. Bu rivayete göre Sultan I. Kılıç Arslan, Habur Nehrinde kendisi boğularak ölmemiş askerleri tarafından aralarındaki anlaşmazlıktan dolayı boğularak öldürülmüştür.⁸⁷ Her ne kadar bu rivayet kaynaklar tarafından aktarılmış olsa da böyle bir olayın gerçekleştiği fikri aktarılan diğer rivayetlere ters düşmektedir. Çünkü Sultan I. Kılıç Arslan'ın anlaşmazlığa düştüğü beylerin ve askerlerinin kendisini savaştan önce terk ettiği ve Sultan I. Kılıç Arslan'ın savaşa kendisiyle sorunu olmayan ve başka bölgelerden topladığı askerle girdiği bilinmektedir. Böyle bir rivayetin aktarılmış olması, Sultan I. Kılıç Arslan'ın beyleri ve askerleri ile yaşadığı tartışmanın etkisinde kalınmasından dolayı kaynaklanmaktadır.⁸⁸ Her ne kadar iki farklı rivayet bulunsa da Sultan I. Kılıç Arslan'ın ölümüne sebep olan şey onun boğularak ölmesidir.

Sultan I. Kılıç Arslan'ın cesedi Şemsâniyye diye bilinen bir kasabada nehirde bulunup oraya defnedilmiştir. Daha sonra cesedi Meyyâfârikin'e götürülüp oraya defnedilmiş ve Kubbetü's- Sultan adıyla anılan bir türbe yapılmıştır.⁸⁹

⁸⁶ İbnü'l-Kalânîsî, *Târihu Dimaşk*, 252; Azimî, *Azimî Tarihi*, 34; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/525; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zeman*, 20/16; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/346-347; İbnü'l-Verdî, *Târihu İbni'l-Verdî* (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1996), 2/18; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/21; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi* (498-511/1105-1189) (Ankara: TTK Yayınları, 1990), 63.

⁸⁷ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 22; Hamdullah el-Müstevfi- yi Kazvîni, *Târihu Güzide*, çev. Mürsel Öztürk (Ankara: TTK Yayınları, 2018), 379.

⁸⁸ Burak Nazif Sarıcı, *I. Kılıç Arslan Dönemi Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 185.

⁸⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/525; Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, 63.

1.3.ŞÂHİNŞAH (MELİKŞAH)

1.3.1. Siyasi Hayatı

Türkiye Selçuklu Sultanı, Sultan I. Kılıç Arslan'ın oğlu olan Şâhinşah'ın 1096 senesinde doğduğu düşünülmektedir.⁹⁰ Şâhinşah'ın tarih sahnesine çıkışı babası Sultan I. Kılıç Arslan'ın Çavlı ile yaptığı savaş öncesindedir. Sultan I. Kılıç Arslan, Musul meselesini çözüme kavuşturduktan sonra en büyük sorunu Emîr Çavlı sorununu bitirmek üzere ordusunun başında yola çıkarken oğlu Şâhinşah'ı kendi yerine Musul'da vekil bırakmıştır.⁹¹ Sultan I. Kılıç Arslan'ın Emîr Çavlı'ya mağlup olup hayatını kaybetmesi üzerine Emîr Çavlı Musul üzerine harekete geçmiş ve şehri teslim almıştır. Şâhinşah'ı da esir alarak Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'a göndermiştir.⁹²

Sultan I. Kılıç Arslan'ın vefatından sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nde taht kavgaları baş göstermiştir. İlk önce devletin başına Tuğrul Arslan geçmiştir. Ancak Şâhinşah kardeşini sultanlıktan azledip tahtın yeni sahibi olmuştur. Şâhinşah'ın Muhammed Tapar'ın elindeyken nasıl Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçtiği konusunda iki farklı rivayet bulunmaktadır. İlk rivayete göre Şâhinşah, babası I. Kılıç Arslan'ın zamanında yaptığı gibi Muhammed Tapar'ın elinden kaçarak kurtulmuş, Anadolu'ya gelmiş ve devletin başına geçmiştir.⁹³ Diğer bir rivayete göre ise Muhammed Tapar Anadolu'daki karışıklık ortamının sona ermesi ve Anadolu'yu başıboş kalmaması için Şâhinşah'ı serbest bırakmıştır.⁹⁴

Şâhinşah, Anadolu'ya geldikten sonra 1110 yılında kardeşi Tuğrul Arslan'ı tahtan indirip devletin yeni sahibi olmuş diğer kardeşleri Mesud ve Arab'ı da hapsederek egemenliğini güçlendirmiştir.⁹⁵

Şâhinşah'ın Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçtikten sonra mücadele içerisine girdiği tek devlet Bizans'tır. Bizans İmparatorluğu, Sultan I. Kılıç Arslan'ın vefat etmesinden sonra devletin başına önce küçük yaştaki Tuğrul Arslan'ın daha sonra da Şâhinşah'ın geçmesiyle zayıflayan Türkiye Selçuklu Devleti'nin bu durumundan

⁹⁰ Muharrem Kesik, "Melikşah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004),29/58.

⁹¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/525; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/38.

⁹² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/525; Turan, *Selçuklular*, 176.

⁹³ İbnü'l-Kalânîsî, *Târihu Dimaşk*, 254; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 20; Kesik, *I. Mesud Dönemi*, 15.

⁹⁴ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/349; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 20.

⁹⁵ Kesik, "Melikşah", 29/59.

faydalanmak istemiş ve birçok yeri ele geçirmiştir. Bu durumdan rahatsız olan ve kaybedilen toprakları geri alma düşüncesi içerisine giren Şâhinşah, Bizans ile iki defa karşı karşıya gelmiştir. İlk karşılaşmada Bizans, Türkiye Selçuklu Devletine üstünlük sağlamış ve Türkiye Selçuklu Devleti'nden gelen barış heyeti ile görüşüp bir barış anlaşması imzalamışlardır.⁹⁶ Daha sonra Bizans İmparatoru Aleksios' un ayaklarından hasta olmasını fırsata çevirmek isteyen Şâhinşah, 50 bin kişilik büyük bir ordu ile Bizans üzerine sefere çıkıp önemli bir galibiyet elde etmiştir.⁹⁷ 1116 senesine gelindiğinde Bizans İmparatoru Anadolu'daki Şâhinşah önderliğindeki Türkmenlerin Bizans'a kaşı hareketleneceği haberini alması üzerine Alaşehir Seferine ordusunu göndermiştir. Bizans İmparatorluğu Alaşehir'i ele geçirdikten sonra Şâhinşah'ın ordusu ile meydan savaşına tutuşmuştur. Lakin o sıralar da Anadolu'da Şâhinşah'ın kardeşi Mesud'un Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçmek için kardeşi üzerine harekete geçtiği bilgisi gelmiştir. Şâhinşah da kardeşi Mesud'u bertaraf edebilmek için Bizans İmparatoru Aleksios ile barış anlaşması imzalayarak savaşı noktalamıştır.⁹⁸

1.3.2. Ölümü

Şâhinşah, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçerken kardeşi Mesud'u hapsedmiştir. Devlet içerisinde Şâhinşah'ın yönetiminden rahatsız olan bazı Emîrlere Mesud'u hapisten kurtarıp devletin başına geçmesi için yardımcı olmuşlardır. Şâhinşah, o sıralarda Bizans İmparatoru Aleksios ile yaptığı savaşa son verip onunla bir barış anlaşması yapmıştır. Aleksios, Şâhinşah'a kardeşine karşı ittifak teklif edip kendisinin yanında kalmasını teklif etmiş, ancak Şâhinşah süratle kardeşi Mesud üzerine harekete geçmeyi doğru bulmuştur.⁹⁹

Şâhinşah ile Mesud, Konya'ya yakın bir bölgede karşı karşıya gelmişler, yapılan savaş sırasında Şâhinşah'ın ordusundaki askerler sultanlarını terk ederek Mesud'un saflarına katılmışlardır. Askerlerinin kendisini terk etmesinden sonra güç dengesi bozulan ve savaştan kaçan Şâhinşah, Akşehir Kalesi'ne sığınmıştır. Ancak kendisini takip eden Mesud'un adamları kaleye girip Şâhinşah'ı yakalayıp gözlerine mil çekerek Konya'ya götürmüşlerdir.

⁹⁶ Komnena, *Alexiad*, 451-452; Turan, *Selçuklular*, 181.

⁹⁷ Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 21-22; Turan, *Selçuklular*, 181-182.

⁹⁸ Komnena, *Alexiad*, 458-480; Kesik, "Melikşah", 29/59.

⁹⁹ Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 25-26; Merçil-Sevim, *Selçuklu Devleti Tarihi*, 542-543.

Daha sonra Mesud, Şâhinşah'ın tam kör olmadığını fark edince kendisine karşı çıkıp saltanat mücadelesine girişmemesi için onu boğdurarak öldürmüştür. Böylece 1117 senesinde Sultan Şâhinşah'ın sultanlığını son bulmuştur.¹⁰⁰ Sultan Şahinşah'ın mezarının nerede olduğu ise bilinmemektedir.

1.4. I. MESUD

1.4.1. Siyasi Hayatı

Sultan I. Mesud'un kaynaklarda yer almaya başlaması kardeşi Sultan Şâhinşah'ın Büyük Selçuklu Devleti'nin elinden kurtulup Anadolu'ya gelirken yanında kardeşleri Tuğrul Arslan, Mesud ve Arab'ı da beraberinde getirmesi ile olmuştur. Ancak Şâhinşah Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçerken yanında getirdiği kardeşleri Mesud ve Arab'ı kendisinin önünde engel olmamaları için hapsedmiştir.¹⁰¹

Sultan I. Mesud'un Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçişi aynı babası I. Kılıç Arslan ve kardeşi Şâhinşah gibi olmuştur. O, kardeşi tarafından hapsedildiği yerden bazı komutanlar ve Danişmendli hükümdarı Emîr Gazi tarafından kurtarılmış, kardeşi Şâhinşah Bizans üzerine sefere çıktığı bir zamanda devletin başına geçmek için harekete geçmiştir.¹⁰² Şâhinşah'ın ölümü başlığı altında ifade edildiği gibi kardeşi Şâhinşah'ı savaşta yenip Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçmiştir.

Sultan I. Mesud'un Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçtikten sonra karşısına rakip devlet olarak kendisinden önceki sultanlarda olduğu gibi Bizans İmparatorluğu çıkmıştır. Bizans'ın tahtına geçen yeni İmparator II. Ioannes Komnenos, Türkiye Selçuklu Devletinde gerçekleşen taht değişikliğinden faydalanmayı düşünmüş ve Anadolu üzerine sefere çıkmıştır. İlk önce Denizli'yi ardından da Türklerin meşhur geri çekilme taktiğini yani turan taktiğini kullanarak Uluborlu'yu ele geçirmiştir.¹⁰³ Sultan I. Mesud, Bizans'ın bu hareketinden sonra Anadolu üzerindeki hakimiyet sahasını genişletmesine fırsat vermemek adına Dânişmendliler ile ittifak yaparak Kastamonu ve Çankırı'yı ele geçirmiştir. Ardında da 1137 senesinde Bizans İmparatoru Ioannes Komnenos'un Ermenileri ve Haçlı Frank

¹⁰⁰ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/349-350; Komnena, *Alexiad*, 467; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 22; Turan, *Selçuklular*, 185.

¹⁰¹ Faruk Sümer, "Mesud I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/339.

¹⁰² Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/349-350; Komnena, *Alexiad*, 465-466; Kesik, *I. Mesud Dönemi*, 32.

¹⁰³ Kinnamos, *Historia'sı*, 2001), 6-7; Khoniates, *Historia*, 2/9-11.

Devletlerine itaat altına almak üzere çıktığı Kuzey Suriye seferinde Bizans ordusunu takip ederek iki ateş arasında kalmasına sebep olmuştur. Bu şekilde bir taktik uygulayarak da Bizans İmparatorunu barış anlaşması yapmaya zorlamıştır.¹⁰⁴

Türkiye Selçuklu Devleti'nin, Dânişmendliler ile birlik olup Anadolu'daki hakimiyetlerini genişletmeleri Bizans tarafında rahatsızlıklara neden olmuştur. Durumdan oldukça rahatsızlık duyan Bizans'ın yeni İmparatoru I. Manuel Komnenos, kalabalık bir ordu ile 1146 senesinde Batı Anadolu üzerine sefere çıkıp Sultan I. Mesud'a meydan okumuştur. Ancak çok büyük beklentilerle sefere çıkan Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos, ağır bir yenilgi alarak İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır.¹⁰⁵

Sultan I. Mesud döneminde meydana gelen en önemli olaylardan birisi de II. Haçlı Seferinin başlamasıdır. Avrupa'nın tekrar böyle bir sefere çıkmalarına Sultan I. Mesud ile İmâmüddin Zengî'nin ittifak kurarak¹⁰⁶ 1444 senesinde Urfa Haçlı Kontluğunu yıkması sebep olmuştur.¹⁰⁷ Urfa Haçlı Kontluğu'nun yıkılıp Müslümanların eline geçmesi Avrupa tarafından şaşkınlıkla karşılanırken, intikamı almak için büyük bir ordu Anadolu'ya yola çıkmıştır.¹⁰⁸ Avrupa, Haçlı Seferlerine çıktığı sıralarda bu seferin gereksiz olduğunu ve kendi şehrine de sıkıntı çıkaracağını düşünen Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, Türkiye Selçuklu Devleti ile anlaşma yaparak ittifak kurmuştur.¹⁰⁹ Kurulan bu ittifaktan sonra karşı karşıya gelen Türkiye Selçuklu ordusu ile Haçlı ordusu arasında Eskişehir önlerinde savaş olmuştur. Bu savaşta Haçlı ordusunun aç, susuz ve yorgun olmalarından dolayı kısa sürede Türk ordusu Almanlardan oluşan ilk Haçlı grubunu imha etmiştir.¹¹⁰

İlk Haçlı grubu Anadolu'da yok olmamak için mücadele verirken o sıralarda ikinci Haçlı grubu Fransa kralı VII. Saint Louis önderliğinde Anadolu'ya doğru hareket etmiştir. Anadolu'ya geldikleri zaman ilk Haçlı grubunun başına gelenlerden haberdar olan Louis, Anadolu içlerine girmeden Efes üzerinden Antalya'ya oradan da Kudüs'e doğru ilerlemeye

¹⁰⁴ İbnü'l-Kalânîsî, *Tarihu Dimaşk*, 258; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans* (Ankara: TTK Yayınları, 2021), 122-124.

¹⁰⁵ Anonim *Selçuknâme*, 37; Khoniates, *Historia*, 36; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 31.

¹⁰⁶ Kurulan ittifak hakkında detaylı bilgi için bk: Muharrem Kesik, "Sultan I. Mesud – Nüreddin Mahmüd b. Zengî İttifakı ve Urfa Haçlı Kontluğu'nun Yıkılışı", *Selçuklu Medeniyeti Araştırma Dergisi*, /3 (Aralık 2018), 83-99.

¹⁰⁷ Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, 2/139-150.

¹⁰⁸ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 2/215.

¹⁰⁹ Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 53.

¹¹⁰ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/384; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 2/222; Kesik, *I. Mesud Dönemi*, 83-85.

çalışmada yola çıktıkları zaman Türklerin sürekli saldırı sebebiyle kayıplar vererek Antalya'ya zorla ulaşabilmiştir. Antalya'da bir süre dinlenen Haçlı ordusu, buradan Antakya'ya hareket etmiştir. Yol boyunca yine çok fazla saldırıya maruz kalan Haçlı ordusu güçlükle Antakya'ya ulaşır oradan Kudüs'e geçmiştir. I. Haçlı Seferinden önemli başarılar elde eden Avrupalılar, II. Haçlı Seferlerine yine başarı ümidiyle çıkmışlar ancak istediklerini alamamışlardır. Türkiye Selçuklu Devleti ise I. Mesud önderliğinde seneler önce Sultan I. Kılıç Arslan'ın I. Haçlı Seferlerinde aldığı hezimetin intikamını almışlar ve düşmanlarını sorunsuz bir şekilde topraklarından uzaklaştırıp bütünlüğünü korumuşlardır.¹¹¹

Sultan I. Mesud, II. Haçlı Seferinden sonra çıkarları doğrultusunda Bizans İmparatorluğu ile ittifak kurarak 1154 senesinde Ermeniler üzerine sefere çıkmıştır. Lakin çıkılan bu sefer olumsuz hava koşullarının ve veba salgınının¹¹² baş göstermesi üzerine ordunun daha savaşmadan önemli bir kısmının kaybedilmesine neden olmuştur. Durumun kötüye gittiğini gören Sultan I. Mesud, ordusuna geriye dönme emri vermiş ve Türkiye Selçuklu Devleti savaş yapmadan ordusunun önemli bir kısmının kaybederek başarısız bir şekilde evine dönmüştür.¹¹³

Sultan I. Mesud'un Bizans ve Haçlılardan sonra uğraştığı diğer önemli bir rakip de Dânişmendliler olmuştur. İlk başlarda Sultan I. Mesud'un Dânişmendliler ile olan ilişkileri bir vefa üzerine kuruludur. Şâhinşah Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçtiğinde kardeşi Mesud'u kendisine karşı bir tehdit olarak görüp hapsedmiştir. Daha sonra Türkiye Selçuklu Devleti içindeki bazı Emîrlerin ve Danişmendli Hükümdarı Emîr Gazi'nin kendisini hapisten kurtarıp yanında yer almaları sayesinde Mesud, 1116 senesinde kardeşi Şâhinşah'ı bertaraf edip Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçmiştir.¹¹⁴ Sultan I. Mesud, devletin başına Emîr Gazi'nin destekleri ile geçmesinin yanı sıra onun damadı olarak da bir bağı vardır. Ancak ikili arasında bu denli bir sıkı bağın olması ve Sultan I. Mesud'un kayınpederine minnet duygusu beslemesi Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dânişmendlilerin vassalı haline gelmesine neden olmuş, iki devlet arasındaki vefa üzerine kurulu olan ilişkinin

¹¹¹ İbnü'l-Kalânîsi, *Târihu Dimaşk*, 461-468; Khoniates, *Historia*, 41-45; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 2/205-239; Işın Demirkent, "Haçlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 14/535.

¹¹² Konuyla alakalı detaylı bilgi için bk.: Feda Şamil Arık, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Veba Salgınları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 15/26 (Mayıs 1991), 27-57.

¹¹³ İbnü'l-Kalânîsi, *Târihu Dimaşk*, 511; Mateos, *Vekayi-nâmesi*, 305-311; Kesik, *I. Mesud Dönemi*, 111-114.

¹¹⁴ Komnena, *Alexiad*, 465-466; Turan, *Selçuklular*, 185-186.

yerini rekabete bırakmasına yol açmıştır. Sultan I. Mesud'un Dânişmendli Devleti'ne mahkûm olması kardeşi Melik Arab ile giriştiği mücadelede de kendisini göstermiştir. Melik Arab, Sultan I. Mesud'un kardeşi olup Kastamonu ve Ankara bölgesinde hakimiyet sürmektedir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin ve kardeşi Sultan I. Mesud'un Dânişmendli Emîr Gazi'nin elinde oyuncak olduğunu ve bunun da babası I. Kılıç Arslan'ın siyasetine ters düştüğünü düşünmesi üzerine büyük bir ordu ile Konya üzerine yürümüş ve kardeşi Sultan I. Mesud'u 1125 senesinde mağlup etmiştir.¹¹⁵ Kardeşi Melik Arab karşısında mağlup olan Sultan I. Mesud, kayınpederi Emîr Gazi ve Bizans'tan aldığı yardım ile kardeşi üzerine gidip onu mağlup etmiş ve Türkiye Selçuklu Devleti'nde tek hâkim güç olmuştur. Her ne kadar devlet içinde tek hâkim güç olarak gözükse de her işini kayınpederi Dânişmendli Emîr Gazi'nin yardımı ile yapması Anadolu'nun hakiminin Dânişmendliler olmasına sebep olmuştur.¹¹⁶

Dânişmendliler, Anadolu'da hâkim güç haline gelmelerine rağmen bu uzun süreli olmamıştır. Dânişmendli hükümdarı Emîr Gazi'nin 1134 senesinde vefat etmesiyle devlet içerisinde taht kavgaları ortaya çıkmıştır. Emîr Gazi'nin ölmesiyle üstündeki baskından kurtulan Sultan I. Mesud, Anadolu'da tekrardan söz sahibinin Türkiye Selçuklu Devleti olmasının fırsatını yakalamıştır. Emîr Gazi'nin oğlu Melik Muhammed'in 1143 senesinde ölmesiyle Kayseri, Malatya ve Yağlıbasan olmak üzere üç parçaya bölünen¹¹⁷ Dânişmendlilerin, ana kolu Malatya üzerine sefere çıkarak burayı zorda olsa 1152 senesinde topraklarına katmıştır. Malatya'nın Sultan I. Mesud'un hakimiyetine girmesiyle Sivas'ta bulunan Yağlıbasan ve diğer Dânişmendli Emîrleri, Sultan I. Mesud'a itaat etmek durumunda kalmıştır. Böylelikle uzun süredir Anadolu da ki Dânişmendli hakimiyetine son verilip Türkiye Selçuklu Devleti tek başına söz sahibi olmuştur.¹¹⁸

1.4.2. Ölümü

Türkiye Selçuklu Devleti'nin dördüncü sultanı olan Sultan I. Mesud, akıllı, adaletli, sabırlı, tedbirli, ileri görüşlü ve dindar bir hükümdardır.¹¹⁹ Babası I. Kılıç Arslan'dan sonra

¹¹⁵ Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/47.

¹¹⁶ Anonim *Selçuknâme*, 36-37; Abdülkerim Özeydın, "Dânişmendliler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 8/471.

¹¹⁷ İbnü'l-Kalânîsi, *Tarihu Dımaşk*, 224; Turan, *Selçuklular*, 204.

¹¹⁸ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/309; Kesik, *I. Mesud Dönemi*, 47-50.

¹¹⁹ Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/62; Kesik, *I. Mesud Dönemi*, 116.

tahta geçememiş olsa da kardeşinden zorla ele geçirdiği devlet sıkıntılı ve zor dönemler geçirmekteydi. Devletin başına geçtikten sonra Dânişmendliler gibi güçlü bir devletle mücadelenin yanı sıra, II. Haçlı Seferlerini de bertaraf ederek Anadolu üzerindeki ciddi sıkıntıları ortadan kaldırıp Türkiye Selçuklu Devleti'nin sağlam temeller üzerine oturmasını sağlamıştır. Lakin 1555 senesine gelindiğinde amansız bir hastalığa yakalanmış ve hastalığından on ay sonra vefat etmiştir.¹²⁰ Hastalığının ne olduğu konusunda kaynaklarda net bir bilgi yer almamaktadır. Ancak Sultan I. Mesud'un küçük yaşlardan itibaren kardeşleri ile hapis hayatı yaşamış, devletin başına geçiş sürecinde sıkıntılı süreçler geçirmiş, Dânişmendliler, Bizans ve II. Haçlı Seferleri gibi güçlü rakipler ile mücadele etmiştir. Bu derece yoğun geçen bir hayatın Sultan I. Mesud'un sağlığı noktasında olumsuz etkilediğini ve ölümüne sebep olduğu düşüncesi kabul edilmektedir.

1155 senesinde yakalandığı hastalıktan dolayı vefat eden Sultan I. Mesud Konya'ya defnedilmiştir. Mezarı bugün Alaeddin Camii avlusunda bulunan türbede yani Kümbedhâne'de yer almaktadır.¹²¹

1.5. II. KILIÇ ARSLAN

1.5.1. Siyasi Hayatı

II. Kılıç Arslan hakkında kaynakları incelediğimizde onun çocukluğu ile alakalı herhangi bir bilgiye ulaşamıyoruz. Onun tarih sahnesine çıkışının kaynaklarda yer almaya başlaması, babası I. Mesud'un 1444 yılında kendisini Elbistan'a vali tayin etmesiyle olmuştur.¹²² Elbistan valiliği yaptığı sıralarda babası I. Mesud, vefatına sebep olan hastalığa yakalandığında kendisinden sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçmesi için II. Kılıç Arslan'ı veliaht tayin etmiştir. Aynı zaman da diğer iki kardeşi Şâhinşah ve Dolat (Devlet) kendisine tabi olmuştur. Babası I. Mesud'un vefat etmesiyle de 1155 senesinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin yeni sultanı olmuştur.¹²³

¹²⁰ İbnü'l-Kalânîsî, *Târihu Dimaşk*, 511; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 9/373; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/393; Ebu'l-Fidâ, *el-Muhtasâr fî Ahbâri'l-Beşer*, nşr. Hüseyin Mısıri, Beyrut: Târihu Neşr bi's-Şâmîle, 2010, 3/30; İbnü'l-Verdî, *Târih İbnü'l-Verdî*, 2/88; Kazvîni, *Târihu Güzide*, 379; Mateos, *Vekayi-namesi*, 312; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 34; Turan, *Selçuklular*, 217; Kesik, *I. Mesud Dönemi*, 114; Kesik, *Cenâbî*, 8.

¹²¹ Türbe hakkında geniş bilgi için bk: Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011), 156-157; Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2015), 185-190.

¹²² Abdülkerim Özaydın, "Kılıcarslan II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/398

¹²³ Turan, *Selçuklular*, 223; Çay, *II. Kılıç Arslan*, 24.

II. Kılıç Arslan'ın devletin başına geçmesiyle birlikte her ne kadar zamanında biatleri alınmış olsa da kardeşleri Şâhinşah ve Dolat devlet hanedanının ortak malıdır anlayışından dolayı tahta pay sahibi olmak istemişlerdir. Kendisine karşı ciddi bir rakip olarak gördüğü kardeşi Dolat'ı boğdurtarak bertaraf eden Sultan II. Kılıç Arslan, daha sonra küçük kardeşi Şâhinşah'ı ortadan kaldırmak için bir girişimde bulunmuştur. Ancak eniştesi Dânişmendli Emîri Yağıbasan'ın Türkiye Selçuklu Devleti'nin içinde bulunduğu taht kavgalarından faydalanmaya çalışmasından dolayı girişimini sonlandırmıştır.¹²⁴

Babası Sultan I. Mesud zamanında en güçlü dönemini yaşayan ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin en büyük rakiplerinden birisi olan Dânişmendliler, II. Kılıç Arslan döneminde de etkili olmaya çalışmışlardır. II. Kılıç Arslan'a karşı yapılan ittifaklarda yer alan ve en çok uğraştıran kişi ise küçük kardeşi Şâhinşah'ı destekleyen Dânişmendli Emîri Yağıbasan olmuştur. II. Kılıç Arslan'ın çaresiz kaldığı her fırsatı değerlendiren Yağıbasan, Türkiye Selçuklu Devletine sürekli zarar verip devlet üzerinde baskı oluşturmaya devam etmiştir. II. Kılıç Arslan da bu durumun hem daha fazla tehdit oluşturmaması hem de kardeşi Şâhinşah'ın yanında bulunup ona destek verdiği için Yağıbasan üzerine sefere çıkmıştır. II. Kılıç Arslan, Yağıbasan üzerine sefere çıktığı sıralarda 1164 senesinde Yağıbasan'ın ani ölümü üzerine kendisine büyük sorunlar çıkaran rakibinden kurtulmuştur. Yağıbasan'ın ölümü ile Dânişmendlilerde başlayan taht kavgalarını iyi değerlendiren II. Kılıç Arslan, Dânişmendliler sorununu ortadan kaldırmıştır.¹²⁵

II. Kılıç Arslan'ı uğraştıran önemli rakip ise Dımaşk ve Halep Atabegi Nûreddin Mahmud Zengî olmuştur. Nûreddin Mahmud Zengî, Sultan I. Mesud'un damadı olması ve onunla Haçlılara karşı ittifak yapmasından dolayı Türkiye Selçuklu Devleti ile iyi ilişkiler kurmuştur. Ancak Sultan I. Mesud'un ölüp devletin oğulları arasında paylaşılması ile Anadolu'dan kendisine pay alma emelleri gütmeye başlamıştır. Nûreddin Mahmud Zengî, Türkiye Selçuklu Devletinde kardeşler arasında taht mücadelesinin sürmesi ve yeni Sultan II. Kılıç Arslan'ın Dânişmendliler ile mücadele etmesini fırsat bilerek Türkiye Selçuklu topraklarına saldırmıştır. II. Kılıç Arslan'ın, Dânişmendliler ile mücadelesine son verip Nûreddin Mahmud Zengî'ye tehdit içerikli mektup göndermesi, aynı zamanda Kudüs Kralı

¹²⁴ Turan, "Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan", 6/567; Çay, *II. Kılıç Arslan*, 24.

¹²⁵ Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü 'ş- Şefik ve 'l-Hâfidü 'l-Halik*, çev. Ali Ertuğrul (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2015), 1/439; Kinnamos, *Historia*, 209; Turan, *Selçuklular*, 226-229.

ve Natkya Prinkepsi' nin de Nûreddin Mahmud Zengî ile yaptıkları anlaşmaları bozması üzerine Nûreddin Mahmud Zengî iki ateş arasında kalmamak için Türkiye Selçuklu Devletinden aldığı yerleri II. Kılıç Arslan'a geri vermiştir.¹²⁶ Nûreddin Mahmud Zengî, II. Kılıç Arslan ile fiili mücadelelere giriştiği gibi bazı ittifaklara katılarak ya da II. Kılıç Arslan'ın düşmanlarını koruma altına alıp onları desteklemek gibi yollarla da mücadele etmiştir. II. Kılıç Arslan'ın kendisini her fırsatta zorlayan Nûreddin Mahmud Zengî tehlikesinden kurtulabilmesi ancak 1174 senesinde onun vefat etmesi ile olmuştur.¹²⁷

II. Kılıç Arslan, Nûreddin Mahmud Zengî gibi ciddi bir rakipten kurtulduğunu düşünürken şimdi de karşısına Selâhaddîn Eyyûbî'nin liderliğindeki Eyyûbî Devleti çıkmıştır. İki devleti karşı karşıya getiren meseleler bizzat kendilerinden kaynaklanan sebepler olmayıp daha çok haricidir. İlk sebep olarak II. Kılıç Arslan'ın Malatya'yı ele geçirmesi Artuklu beylerini tedirgin etmiş ve onların Selâhaddîn Eyyûbî'ye mektup yazarak kendilerini himaye etmesine yol açmıştır. II. Kılıç Arslan ile Selâhaddîn Eyyûbî'yi karşı karşıya getiren ikinci olay ise II. Kılıç Arslan ile damadı Diyarbekir Artuklu Emîri Nûreddin Muhammed arasındaki ailevi bir anlaşmazlıktır. II. Kılıç Arslan'ın damadı Nûreddin Muhammed'in kızı ile yaşadığı bir olay sebebi ile damadı üzerine harekete geçmiş, Nûreddin Muhammed de II. Kılıç Arslan'dan korkup çareyi Selâhaddîn Eyyûbî'ye sığınmakta bulmuştur. Selâhaddîn Eyyûbî, Nûreddin Muhammed'in haksız olduğunu bilmesine rağmen kendisine sığınan birisini geri çeviremeyeceğinden II. Kılıç Arslan üzerine bir askeri harekete çıkmıştır. Ancak II. Kılıç Arslan'ın en büyük devlet adamlarından birisi olan vezir İhtiyâreddîn Hasan b. Afras'ın Selâhaddîn Eyyûbî'ye elçi olarak gitmesiyle iki devlet arasındaki savaş, anlaşma ile neticelenmiş ve her iki devlet savaş halinden birlik olup Ermeniler üzerine ortak hareket etme kararı almıştır.¹²⁸ Bu iki hükümdar yaptıkları ittifak ile Ermeniler üzerine pek çok başarılı seferler düzenleyip topraklar elde etmişlerdir.¹²⁹ Bundan

¹²⁶ İbnü'l-Kalânisî, *Târihu Dımaşk*, 511; Urfalı Mateos, *Vekâyi-nâme*, 318-319; Çağatay Gençtürk, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan ile Halep Atabeyi Nûreddin Mahmud Zengî Arasındaki Münasebetler", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (Ocak 2019), 47-54.

¹²⁷ Konuyla alakalı detaylı bilgi için bk; Gençtürk, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan", 49-51.

¹²⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 9/446; Turan, *Selçuklular*, 238-239; Ramazan Şeşen, *Eyyübîler*, (Ankara: İSAM Yayınları, 2018), 35.

¹²⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 9/448; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 45; Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, 32; Anlaşma maddeleri için bk; Abdullah Burgu, "II. Kılıçarslan'ın Bizans Politikası", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, /7 (Eylül 2018). 278-315.

sonra ise iki hükümdar kendi ülke sınırlarına bağlı kalıp karşılıklı herhangi bir mücadele durumuna girmemiştir.

Sultan II. Kılıç Arslan'ın Türk Tarihi ve kendi siyasi hayatı için kazandığı en önemli başarı Bizans'a karşı olmuştur. İlk etapta Bizans ile dostane ilişkiler kurup bir barış anlaşması¹³⁰ yapılmış olsada otlak ve yurt sıkıntısı yaşayan Türkmenler uç bölgelerde Bizans'a ait yerlere saldırı düzenlemeye başlamıştır. Türklerin Anadolu'daki etkinliğini giderek arttırmaları üzerine Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'un bu etkiyi kırıp Türkleri Anadolu'dan atmak amacıyla Denizli istikametinden Konya üzerine sefere çıkmıştır.

Manuel Komnenos komutasındaki ordu Myriocephalon¹³¹ (Miryokefalon) adıyla anılan dar ve sarp bir vadiye geldiğinde Sultan II. Kılıç Arslan komutasındaki Türk ordusu tarafından pusuya düşürülerek imha edilmiştir. Ordusunun herhangi bir kurtuluş yolu kalmadığını gören Manuel Komnenos, Sultan II. Kılıç Arslan ile bir anlaşma yaparak canını kurtarmışsa da almış olduğu bu yenilginin acısından ve üzüntüsünden dolayı sağlığını kaybedip ilerleyen yıllarda ölmüştür.¹³² Türklerin 1071 senesinde Bizans'a karşı kazandığı Malazgirt Savaşı ne kadar önemli ise 1176 senesinde meydana gelen Miryokefalon Savaşı da o derece önemlidir. Bu savaşla birlikte Türklerin Anadolu'dan atılamayacağı Bizanslılar ve Avrupalılar tarafından kabul edilmiş ve Türkler Anadolu'da kalıcı bir hale gelmiştir. Kazanılan bu zaferle başta Abbâsî Halifesi olmak üzere diğer Müslüman devletlerden tebrik mektupları alan Sultan II. Kılıç Arslan, tarihte önemli bir yer edinmiştir.

Sultan II. Kılıç Arslan döneminde gerçekleşen önemli olaylardan bir diğeri ise III. Haçlı Seferinin gerçekleşmiş olmasıdır. Selâhaddin Eyyûbî'nin 1187 senesinde Hittîn'de Haçlıları mağlup etmesi, akabinde de Kudüs'ü geri alması Avrupalı devletlerin yeni bir Haçlı seferi düzenleyip kaybettikleri önemli merkezleri geri almaya çalışmalarına sebep

¹³⁰ Barış anlaşması ile alakalı bilgi için bk: Çay, *II. Kılıç Arslan* 28-41.

¹³¹ Savaşın olduğu yer hakkında tam bilgi için bk: Levent Kayapınar vd. "Miryokefalon Muharebesi'nin Mahalli Üzerine Mülâhazalar: Bizans Kaynakları", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 7 (Eylül, 2018), 105-124.

¹³² Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/21; Khoniates, *Historia*, 119-132; Kinnamos, *Historia*, 214-215; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan (Ankara: TTK Yayınları, 2019), 147; Turan, *Selçuklular*, 231-236.

olmuştur.¹³³ Papa III. Clemens'in girişimleri sonucunda Alman imparatoru I. Friedrich Barbarossa öncülüğünde Almanlardan oluşan büyük bir ordu hazırlanmıştır. Haçlı ordusu 1189 senesinde Avrupa'dan hareket ederek kutsal şehir Kudüs'ü geri almak için yola çıkmıştır. Sultan II. Kılıç Arslan her ne kadar bir anlaşma yapılmış olsada Haçlı ordusunun topraklarından böyle kolayca geçip Kudüs'ü işgale gitmesine göz yummak istememiştir. Haçlı ordusu Uluborlu üzerinden ilerlerken Türkiye Selçuklu askerlerinin gerilla saldırılarına maruz kalmıştır. Topraklarında bulunan büyük bir ordu ile başa baş savaşmayı göze alamayan Türkiye Selçuklu ordusu, gerilla taktiği kullanarak Haçlı ordusunu yıpratmaya çalışmıştır. Alman imparatoru I. Friedrich Barbarossa'da Türkiye Selçuklu Devleti'nin önünde bir engel oluşturmaması için Konya'ya kadar gelip başşehri ele geçirmiştir. Ancak şehrin halk tarafından boşaltılmış olmasından dolayı şehirde yeterli gıda stoku bulunmamaktadır. Asıl amacının Konya'yı işgal etmek yerine Kudüs'ü ele geçirmek olmasından dolayı Alman imparatoru I. Friedrich Barbarossa, 1190 senesinde Sultan II. Kılıç Arslan ile anlaşma yaparak Konya'yı terk edip Kudüs'e doğru hareket etmiştir. Asıl amaçlarına ulaşmak için büyük bir ordu hazırlayan ve çetin mücadeleler veren Haçlılar nihai amaçlarına ulaşamamış ve 1192 tarihinde Selâhaddîn Eyyûbî ile bir anlaşma yaparak Avrupa'ya geri dönmüşlerdir.¹³⁴

1.5.2. Ölümü

Türkiye Selçuklu Devletini içinde bulunduğu zamanda önemli bir noktaya getiren, sınır dışından gelebilecek her türlü tehlikeye karşı ülkesini sağlama alan Sultan II. Kılıç Arslan, ülkeyi on bir oğlu arasında bölmüştür. Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'ya çekilip oğullarının buldukları bölgelerde özerk birer devlet gibi hüküm sürmelerini izlemiştir. Sultan II. Kılıç Arslan'ın böyle bir karar almasına sebep olan şey için birçok sebep gösterilmektedir.¹³⁵ Sultan II. Kılıç Arslan'ın ülkeyi oğulları arasında bölüşürmesi olumsuz bir durum gibi görünse de ülkenin zayıflamasına ya da sınırlarının

¹³³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 9/498-499, 507-508; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 2/366-396; Işın Demîrkent, *Haçlı Seferleri Tarihi* (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997), 135-142.

¹³⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 9/581; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3/3-66; Demîrkent, *Haçlı Seferleri*, 145-162.

¹³⁵ Konuyla alakalı farklı rivayetler için bk: Halil Arslan, *II. Kılıç Arslan'ın Çocukları Arasındaki Mücadeleler ve Bu Mücadelenin Neticeleri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 20-23.

daralmasına sebep olmamıştır. Bilakis oğullarının buldukları bölgeyi benimseyip koruma adına verdikleri mücadele ile ülke sınırları daha da sağlama alınmıştır.¹³⁶

Sultan II. Kılıç Arslan ülkeyi oğulları arasında bölüştürdükten sonra Konya’da hayatını huzur içinde devam ettirmenin planları kurmaktaydı. Ancak tarih boyunca pek çok devlette gördüğümüz gibi veraset sistemi bazı sorunlar ortaya çıkarmış ve Sultan II. Kılıç Arslan’ın umut ettiği şekilde gitmemiştir. Kardeşler arasında Sultan II. Kılıç Arslan’dan sonra tahta kimin geçeceği konusunda kavgalar baş göstermiştir. Bu kavgalar sırasında Sultan II. Kılıç Arslan’ın Sivas ve Aksaray meliki olan büyük oğullarından Kutbüddin Melikşah, diğer kardeşlerine nazaran bir adım daha ön plana çıkmıştır. Sultan II. Kılıç Arslan’ın vezirlerinden İhtiyâreddîn Hasan da Kutbüddin Melikşah’ın daha da güçlenmesine engel olmak için sultanı tahrik etmeye başlamış ve baba ile oğul arasında savaş durumu meydana gelmiştir. 1188 senesinde iki taraf arasında meydana gelen savaşta Kutbüddin Melikşah’ın askerleri yaşlı sultana karşı kılıç çekemeyeceklerini bildirmesi üzerine kan akmadan Melikşah’ın Sivas’a geri dönmesi ile savaş sona ermiştir. Kutbüddin Melikşah’ın Türkiye Selçuklu Sultanlığı önünde en büyük engellerinden birisi olan Vezir İhtiyâreddin Hasan’ın ölümü ile engel ortadan kalkmış ve Melikşah da 1189 senesinde babası Sultan II. Kılıç Arslan’ı baskı altına alarak kendisini veliaht ilan ettirmiştir. Daha sonra kardeşlerini ortadan kaldırmak için giriştiği mücadelelerde yanında babası Sultan II. Kılıç Arslan’ı da sürükleyerek ona eziyet etmeye başlamıştır. Sultan II. Kılıç Arslan, Kutbüddin Melikşah’ın elinden bir fırsatını bularak kaçmıştır. Sultan II. Kılıç Arslan’ın kaçmasını fırsat bilen Melikşah da kendisini doğrudan Türkiye Selçuklu Devleti’nin sultanı ilan etmiştir. Oğlu Melikşah’a karşı diğer çocuklarından medet umup onlara sığınan Sultan II. Kılıç Arslan, diğer oğullarından yardım bulmak bir yana babalarını kendi emellerine ortak edip tahtı ele geçirmek için girişimde bulunmaları üzerine onların yanından da ayrılıp bir umutla küçük oğlu Uluborlu meliki Gıyâseddin Keyhusrev’in yanına gidip sığınmıştır. Küçük oğlundan umduğu hürmeti ve saygıyı gören Sultan II. Kılıç Arslan, küçük oğluyla birlikte kendisine ait olan Türkiye Selçuklu Devleti’nin tahtını geri alabilmek için Konya’ya gelip orayı kuşatmış ve ele geçirmiştir. Akabinde Aksaray’a kaçan Kutbüddin Melikşah’ı takiben orayı da kuşatma altına alan Gıyâseddin Keyhusrev ve babası, şehri ele geçiremeden 26 Ağustos

¹³⁶ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/441-446.

1192 senesinde kuşatma sırasında Sultan II. Kılıç Arslan hastalanıp vefat etmiştir.¹³⁷ Sultan II. Kılıç Arslan'ın ölümüyle alakalı aktarılan diğer rivayete göre de İbn Avâriz adlı bir kişi 1190 senesinde Ereğli'de sultanı zehirleyerek öldürmüştür.¹³⁸ Sultanın zehirlenerek öldürüldüğüne dair aktarılan bu rivayete başka herhangi bir kaynakta ulaşılamamaktadır. Sultan II. Kılıç Arslan'ın ölümüne sebep olan iki farklı rivayete bakıldığında kaynakların büyük çoğunluğu tarafından aktarılan sultanın hastalanarak öldüğü rivayeti daha kabul görmektedir. Hayatını savaşımlara adanmış, Dânişmendliler, Eyyûbîler ve Bizans gibi dönemin güçlü devletleri ile mücadelelere giren; Myriocephalon (Miryokefalos) ve III. Haçlı Seferi gibi önemli olayların bizzat baş aktörü olarak bulunan bir kişinin yıpranması ve hasta olması yadsınacak bir durum değildir. Hayatının son demlerini yaşadığı sıralarda öz oğulları tarafından kendi menfaatleri için kullanılması ve yaşlı haliyle adeta sürgün hayatı yaşar gibi oradan oraya kaçması 80 yaşındaki bir kişi için fiziksel ve zihinsel rahatsızlığa yol açmasına sebep açmış olabilir. Kaynaklarda her ne kadar hastalığının ne olduğu belirtilmese de Sultan II. Kılıç Arslan'ın hayatında yaşamış olduğu olayların onun hastalanıp vefat etmesine sebep olduğu kabul edilebilir.

Sultanlık yaptığı zamanlarda siyasi ve askeri dehası ile ön plana çıkan; heybeti, azameti, adaleti ve yakışıklılığı ile dikkat çeken; Müslüman ve Hristiyan bilim adamlarına değer vermesiyle halkın takdirini kazanan¹³⁹ Sultan II. Kılıç Arslan ın naaşı Konya'ya getirilerek Alâeddin Câmîi bitişiğinde yer alan kümbethâne'ye defnedilmiştir.¹⁴⁰

1.6. I. GİYÂSEDDİN KEYHUSREV

1.6.1. Siyasi Hayatı

Sultan II. Kılıç Arslan'ın en küçük oğlu olan I. Gıyâseddin Keyhusrev'in doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte 1164 senesinde doğduğu tahmin edilmektedir.¹⁴¹ I. Gıyâseddin Keyhusrev'in çocukluk dönemindeki eğitimini, babası ile evlendiğinde

¹³⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 9/582; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-Zeman*, 22/11; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/462-463; Münecimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/26-28; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 60; Turan, *Selçuklular*, 252; Çay, *II. Kılıç Arslan* 113; Alptekin, "Türkiye Selçukluları Siyasi Tarihi", 8/258.

¹³⁸ *Anonim Selçuknâme*, 38.

¹³⁹ Mateos, *Vekayi-namesi*, 312- 316; Turan, *Selçuklular*, 254-260.

¹⁴⁰ Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/83; Aslanapa, *Türk Sanatı*, 156-157; Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 185-190.

¹⁴¹ Tuncer Baykara, *I. Gıyâseddin Keyhusrev (1164-1211) Gazi Şehit* (Ankara: TTK Yayınları, 1997),7.

Hristiyan olup sonradan Müslüman olan¹⁴² annesi üslenmiştir. Çocukluğu hakkında çok detaylı bilgi bulunmasa da hocalarından birisinin Mecidüddin İshak olduğunun bilinmesi I. Gıyâseddin Keyhusrev'in iyi bir eğitim aldığını bizlere göstermektedir.¹⁴³ I. Gıyâseddin Keyhusrev'in tarih sahnesine çıkışı babası Sultan II. Kılıç Arslan ülkeyi on bir oğluna paylaşırması ile olmuştur. Babası tarafından Uluborlu ve Kütahya çevresinde meliklik yapan I. Gıyâseddin Keyhusrev, abileri Muhyiddin Mesud ve Kutbüddin Melikşah ile sınır bölgelerinde ve III. Haçlı Seferinde Alman Friedrich Barbarossa'ya karşı başarılı mücadeleler vermiştir.¹⁴⁴

I. Gıyâseddin Keyhusrev'in Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına geçişinin bir nevi ağabeylerinin aç gözlülüğü sayesinde olduğunu belirtmek yanlış bir ifade olmasa gerek. Çalışmamızda II. Kılıç Arslan'ın ölümü başlığında aktardığımız bilgilere göre sultan, oğulları tarafından kullanılmış, sürgün hayatı gibi oradan oraya gezdirilmiştir. II. Kılıç Arslan'da son çare olarak sığındığı küçük oğlu I. Gıyâseddin Keyhusrev tarafından arzuladığı hayatı bulmuş ve rahata kavuşmuştur. Kendisinden sonra da Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına geçmesi için küçük oğlunu veliaht ilan edip Konya'yı ele geçiren ve saltanatının ilan eden büyük oğlu Kutbüddin Melikşah üzerine sefere çıkmıştır. II. Kılıç Arslan'ın Aksaray'da kuşatma sırasında hastalanıp ölmesiyle de I. Gıyâseddin Keyhusrev veliahttı olduğu Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına 1192 senesinde oturmuştur. Büyük ağabeyi Kutbüddin Melikşah'ın yakın bir zaman da ölmesi, güçlü Ankara meliki Muhyiddin Mesud ile Kastamonu meliki Rükneddîn Süleyman Şah'ın da ülkenin başka işleri ile uğraşıyor olmasını da fırsata çevirerek Türkiye Selçuklu Sultanlığını garanti altına almıştır.¹⁴⁵ Ancak I. Gıyâseddin Keyhusrev'in Türkiye Selçuklu sultanlığı çok uzun süreli olmamış beş yıl sonra ağabeyi Rükneddîn Süleyman Şah'a tahtı bırakmak zorunda kalmış ve ancak 1205 senesinde tahtı geri alabilmiştir. O yüzden I. Gıyâseddin Keyhusrev'in sultanlığı I. Saltanat dönemi ve II. Saltanat dönemi olarak ikiye ayrılmaktadır.

¹⁴² Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhusrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)* (Ankara: TTK Yayınları, 2006), 13.

¹⁴³ Baykara, *Gazi Şehit*, 8.

¹⁴⁴ Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhusrev*, 24.

¹⁴⁵ Ali Sevim, "Keyhusrev I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/346.

I. Gıyâseddin Keyhusrev I. Saltanat Döneminde Türkiye Selçuklu tahtına sorunsuz bir şekilde oturduktan sonra ağabeyleri ile mücadeleye girişmek durumunda olmadığı için yönünü daimî düşman Bizans üzerine çevirmiştir.¹⁴⁶ Türkiye Selçuklu Devleti ile Bizans arasında geçmiş dönemlerden itibaren var olan anlaşmanın çeşitli sebeplerden bozulmasından dolayı I. Gıyâseddin Keyhusrev' de Menderes ırmağına kadar olan Bizans topraklarını fethedip oradaki yerli halkı esir almıştır. Ancak esir aldığı yerli halka zulmetmeyip onlara iyi davranmasından dolayı diğer Bizans halkıda buldukları şehirleri boşaltarak Selçuklu topraklarına göçmüşlerdir.¹⁴⁷

Sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev her ne kadar Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına rahat bir şekilde geçmiş olsada ağabeyi Tokat Meliki Rükneddîn Süleyman Şah tahtı ele geçirmek için girişimlere başlamıştır. İlk önce diğer kardeşlerini çeşitli vaatler ile yanına çekmiştir. Daha sonra da Konya üzerine harekete geçerek şehri kuşatmıştır. Şehirde savunma yapacak yeterli sayıda asker bulunup başarılı bir savunma yapılırsa da kuşatmanın uzaması gıda konusunda sıkıntıların ortaya çıkmasına ve şehir halkının sıkılmasına yol açmıştır. Yapılan çeşitli görüşmeler sonucunda bir anlaşma ile sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev hükümdarlığının beşinci yılında 1196 senesinde tahtı ağabeyi Rükneddîn Süleyman Şah'a bırakıp ülke sınırlarını terk edip sürgün hayatı yaşamak zorunda kalmıştır.¹⁴⁸

I. Gıyâseddin Keyhusrev, Türkiye Selçuklu Devleti tahtını ağabeyi Rükneddin Süleyman Şah'a bırakmak zorunda kalmış olsada tahtı tekrardan geri alabilmek için başta Eyyübî hükümdarı Melik Âdil olmak üzere pek çok hükümdarın yanına giderek ağabeyine karşı ittifak girişimlerinde bulunmuştur. Ancak yapmış olduğu hiçbir girişimden istediği sonucu alamayan I. Gıyâseddin Keyhusrev, Bizans'ın Menderes Vadisi hâkimi Manuel Mavrozomes'in kızı ile evlenip yanında yaşamaya başlamıştır.¹⁴⁹

I. Gıyâseddin Keyhusrev, kayınpederinin yanında bulunduğu sıralarda 1204 senesinde ağabeyi Rükneddin Süleyman Şah vefat etmiş tahta da küçük yaştaki oğlu III. İzzeddin Kılıç Arslan getirilmiştir. Kendisini Anadolu Selçuklu tahtından eden ve sürgün hayatı yaşamasına sebep olan ağabeyinin ölümü ile tahtın önündeki rakibi ortadan kalkması

¹⁴⁶ Turan, *Selçuklular*, 263.

¹⁴⁷ Turan, *Selçuklular*, 264; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/85.

¹⁴⁸ İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâ'iyye*, 60-64; Kazvînî, *Târihu Güzide*, 380; Turan, *Selçuklular*, 294.

¹⁴⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10/68; Baykara, *Gazi Şehit*, 22-25.

ve tahtta da deneyimsiz, çocuk yaşta birisinin bulunması I. Gıyâseddin Keyhusrev'i Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçme umutları beslemesine sebep olmuştur. Diğer taraftan Konya'da bulunan Gıyâseddin Keyhusrev taraftarı beylerin ve Dânişmendli Yağıbasan'ın oğullarının teşvikleri ve destekleri ile umudu daha da artan I. Gıyâseddin Keyhusrev, kayınpederinin yanından Konya'ya tahtı ele geçirmek için harekete geçmiştir. Uluborlu'da hazırladığı ordu ile Konya'yı kuşatma altına almıştır. Ancak kuşatma hiçbir netice vermeyince Aksaray'a çekilmek zorunda kalmıştır. Askeri bir hareket ile tahtı ele geçiremeyen I. Gıyâseddin Keyhusrev tahttan ümidini kestiği sırada tarihte eşine az rastlanır bir olay yaşanmıştır. Aksaray halkının I. Gıyâseddin Keyhusrev'e sahip çıkmasını çekemeyen Konya halkı, I. Gıyâseddin Keyhusrev'i Konya'ya davet edip tahtı kendisine vereceklerini belirtmiştir.

I. Gıyâseddin Keyhusrev, askeri bir strateji ya da bir harekât yerine enteresan bir olay neticesinde 1205 senesinde tam dokuz yıl sonra tekrardan Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına oturup sultan olmuştur.¹⁵⁰

I. Gıyâseddin Keyhusrev, Türkiye Selçuklu Devleti tahtına ikinci defa oturduğunda onu en çok meşgul eden konu devletin ticaret yolları ve merkezleri olmuştur. I. Gıyâseddin Keyhusrev ilk önce devletin kuzeyine Karadeniz'e yerleşmiş olan ve tehlikeli bir hal almaya başlayan Komnenoslar ile uğraşmak durumunda kalmıştır. Bu tehlikeli durumu ortadan kaldırmakta kararlı olan I. Gıyâseddin Keyhusrev, Samsun üzerine yaptığı bir sefer ile o bölgeleri Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırları içerisine katmıştır.¹⁵¹

I. Gıyâseddin Keyhusrev, Samsun'u Türkiye Selçuklu toprakları içine aldıktan sonra o zamanki Anadolu'nun en önemli ticari merkezlerinden birisi olan Antalya'yı da sınırlarına dahil etme planları yapmaya başlamıştır. 1207 yılında Antalya üzerine sefere çıkan I. Gıyâseddin Keyhusrev şehri her ne kadar kuşatma altına almış olsa da bir türlü ele geçirememiştir. Ancak şehirde yaşayan ve Latin yönetiminden rahatsız olan Bizans halkı hem bu rahatsızlıklarından hem de gıda sıkıntılarının baş göstermeye başlamasından dolayı

¹⁵⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10/68-69; İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 114-125; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhusrev*, 115-119.

¹⁵¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10/69; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 64-65; Turan, *Selçuklular*, 301-303.

şehri I. Gıyâseddin Keyhusrev'e teslim edeceklerini bildirmesi üzerine tekrar harekete geçip şehri şiddetli bir şekilde kuşatma altına alıp 5 Mart 1207 tarihinde ele geçirmiştir.¹⁵²

I. Gıyâseddin Keyhusrev Antalya'yı fethettikten sonra yönünü Türkiye Selçuklu Devleti'nde kardeşlerin taht mücadelelerini fırsata çevirip Anadolu topraklarına saldırılarda bulunan Ermeni kralı II. Leon üzerine çevirmiştir. 1208 yılında Ermeniler üzerine sefere çıkan I. Gıyâseddin Keyhusrev, bir anlaşma yaparak Ermenileri Türkiye Selçuklu Devletine tâbi kılmıştır.¹⁵³ I. Gıyâseddin Keyhusrev Antalya'nın fethinden sonra Ermeni sorununu da bu şekilde çözerek ülke sınırlarını koruma altına almıştır.

1.6.2. Ölümü

I. Gıyâseddin Keyhusrev, ülkenin kuzeyi ve güneyinde önemli şehirleri devlet sınırları içine dahil edip doğuda Ermeni tehlikesini ortadan kaldırarak Türkiye Selçuklu Devleti adına önemli işler yapmıştır. I. Gıyâseddin Keyhusrev'in Anadolu topraklarında etkinliğini arttırması İznik İmparatoru Theodoros Laskaris'i tedirgin etmekteydi. İstanbul'un Latinler tarafından ele geçirilmesiyle İznik'e gelerek Bizans'ın varisi olarak yeni bir devlet kurmuştur. Kurduğu devlet ile de güçlü bir hale gelen Laskaris, Anadolu üzerinde farklı düşünceler içindeyken Türkiye Selçuklu Devleti'nin bu derece güçlenmesi düşünceleri önünde engel olarak görülmektedir. Diğer taraftan Laskaris'in güç kazanması da I. Gıyâseddin Keyhusrev'i kendisine ciddi rakip olacağı için endişelendirmektedir. İlk başlarda birbirlerinden endişe duyan iki isim yakınlaşma içerisine girip ittifak yapsalarda kurulan birlik uzun soluklu olmamıştır. Laskaris'in I. Gıyâseddin Keyhusrev'e ödemesi gereken yıllık vergiyi ödememesi, I. Gıyâseddin Keyhusrev'de ikinci defa Türkiye Selçuklu tahtına çıkmak için yola çıktığı sıra da Laskaris tarafından esir alındığını unutmaması ve Latin işgalinden önce Bizans'ın İmparatoru olan III. Aleksios Angelos'un, I. Gıyâseddin Keyhusrev'i Laskaris'e karşı kışkırtması iki devlet arasında savaşı kaçınılmaz kılmıştır. I. Gıyâseddin Keyhusrev, Laskaris'e mektup yazarak tahtını III. Aleksios Angelos'a bırakmasını istemiş, cevap olarak olumsuz bir mektup alınca da Anadolu'nun dört bir

¹⁵² Râvendî, *Râhatü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, 124-125; Turan, *Selçuklular*, 305-307.

¹⁵³ Münecimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/38-39; Sevim, *Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, 33-34.

tarafından hazırladığı ordu ile Laskaris üzerine sefere çıkmış ve çıktığı bu seferde Alaşehir'de 1211 senesinde vefat etmiştir.¹⁵⁴

I. Gıyâseddin Keyhusrev'in ölümünün savaş esnasında olduğu konusunda kaynaklarda ittifak bulunmaktadır. Ancak I. Gıyâseddin Keyhusrev'in ölümüne kimin veya neyin sebep olduğu noktasında Bizans kaynaklarında bir; İslam kaynaklarında da iki tane olmak üzere toplam üç farklı rivayet bulunmaktadır.

Bizans kaynaklarından¹⁵⁵ aktarılan rivayete göre I. Gıyâseddin Keyhusrev'in ordusu günümüzde mevcut olmayan Antiokheia şehrini kuşatma altına aldığı sırada oraya gelen Bizans ordusu ile karşılaşmıştır. İki ordunun karşı karşıya geldiği bu savaşta Türk ordusu Bizans ordusuna ağır kayıplar verdirmiştir. Savaş sırasında I. Gıyâseddin Keyhusrev, Laskaris'i bir darbe ile atından düşürmüş askerlerine de kesinlikle ona zarar vermemelerini istemiştir. Ancak atından düşen Laskaris yaralanmadığı için hemen kendisini toparlayıp ayağa kalkmış ve I. Gıyâseddin Keyhusrev'in atının ayaklarını kesmiştir. Atından düşen Sultan'ı hazırlıksız yakalayan Laskaris, I. Gıyâseddin Keyhusrev'i öldürüp savaşın seyrini değiştirmiştir. Sultanlarının öldüğünü gören Türk ordusu da savaş yerini terk edip kaçmaya başlamıştır.¹⁵⁶

İslam kaynaklarından aktarılan birinci rivayete göre I. Gıyâseddin Keyhusrev savaş sırasında Laskaris'in üzerine hücum etmiş ve onu atından düşürmüştür. Daha sonra askerlerine Laskaris'e bir şey yapmamalarını emretmiştir. Askerler de Laskaris'i atına bindirip serbest bırakmışlardır. Mağlup olan düşman ordusu savaş alanından kaçarken ganimet peşinden koşan Türk ordusu I. Gıyâseddin Keyhusrev'i yalnız bırakmıştır. Sultanın yalnız olduğunu gören bir frank askeri de bu fırsatı değerlendirerek I. Gıyâseddin Keyhusrev'i öldürmüştür. Sultanın öldüğünü duyan Türk ordusu, düşman ordusunu takibi bırakıp bu sefer moral bulan düşman ordusunun önünde geriye doğru kaçmaya başlamıştır.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Savaşın yeri ve tarihi konusunda detaylı bilgi için bk: Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhusrev*, 137-150.

¹⁵⁵ Georg Akropolites, *Vekayinâme*, çev. Bilge Umar (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008), 29-30; Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, 579-580; Niketas Khoniates, 225.

¹⁵⁶ Akropolites, *Vekayinâme*, 30.

¹⁵⁷ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 130-141; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/42-43; Turan, *Selçuklular*, 311; Kesik, *Cenâbî*, 15-16.

İslam kaynaklarından aktarılan ikinci rivayete göre ise I. Gıyâseddin Keyhusrev ile Laskaris arasında yapılan savaşta Laskaris'in başı kesilerek öldürülmüş ve düşman ordusu dağıtılıp takip edilmiştir. Düşmanı takip eden Türk ordusu geri dönüp I. Gıyâseddin Keyhusrev'i göremeyince savaş meydanında gezmeye başlamışlar ve o sırada bir tane cesedin başının kesik olduğunu kıyafetlerinin de farklı olduğunu görmüşlerdir. Kıyafetlerini çıkarmaya başlamışlar, ayakkabısını çıkardıklarında da ölen kişinin ayak parmaklarının altı tane olduğunu görmüşlerdir. Ayak parmakları sayesinde ölen o kişinin de sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev olduğunu anlamışlardır.¹⁵⁸

I. Gıyâseddin Keyhusrev'in ölüm sebebi olarak yukarıda aktardığımız rivayetlere bakıldığında aslında onun ölüm sebebi kaynaklarda benzerlik arz etmektedir. Her ne kadar I. Gıyâseddin Keyhusrev'i öldüren kişinin kim olduğu konusunda farklılıklar bulunsa da ölümüne sebep olan şey bir ihmal sonucu başka birisi tarafından gerçekleştirilen bir kılıç darbesidir. Sultanın Laskaris'i bağışlayıp öldürmemesi mağlup durumdaki düşman ordusunun motivasyon bulmasına sebep olmuş, kendisinin de önemli bir fırsatı kaçırap canından olmasına sebep olmuştur.¹⁵⁹ Bir ihmal sonucu canından olan sultanın cesedi ilk önce Alaşehir'deki İslam mezarlığına daha sonra da Konya'ya getirilerek Alaeddin Camisinin bitişiğinde bulunan diğer sultanların yattığı türbeye defnedilmiştir.¹⁶⁰

Mecdüddin İshak gibi önemli bir şahsiyet tarafından eğitilen I. Gıyâseddin Keyhusrev, adaleti, hoşgörüsü, ticaret ve ziraate önem vermesi ile bilinmektedir. Antalya ve Samsun gibi önemli şehirleri Türkiye Selçuklu Devletine kazandırmakla kalmamış yaptığı önemli eğitim kurumları ve hastaneler ile de Anadolu'da önemli imar işlerine imza atmıştır.¹⁶¹ Râvendî'nin Selçuklu tarihi açısından en önemli eserlerden birisi olan Râhatü's-Sudûr ve âyetü-s Surûr adlı eserini I. Gıyâseddin Keyhusrev'e atfedip yazması da onu ne derece önemli bir sultan olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁶²

¹⁵⁸ Anonim *Selçuknâme*, 39-40.

¹⁵⁹ Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhusrev*, 153.

¹⁶⁰ İbn Bibî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 140; Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 185-190.

¹⁶¹ Tarihi kişiliği ve devri bölümü için; Baykara, *Gazi Şehit*; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhusrev*.

¹⁶² Sevim, "Keyhusrev I", 25/350.

1.7. II. RÜKNEDDİN SÜLEYMAN ŞAH

1.7.1. Siyasi Hayatı

II. Rükneddin Süleyman Şah, II. Kılıç Arslan'ın oğludur. Doğum tarihi, çocukluğu ve gençliği hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan II. Rükneddin Süleyman Şah'ın tarih sahnesi çıkışı babasının ülkeyi on bir oğlu arasında paylaşırması ile olmuştur.¹⁶³

Babası II. Kılıç Arslan tarafından Tokat'a melik olarak atanan II. Rükneddin Süleyman Şah, kardeşleri babasının yaşlılığında devlet tahtına oturabilmek için birbirleri ile mücadele ederken herhangi bir taht çekişmesine girmemiştir. Bunun yerine daha çok enerjisini ve dikkatini Bizans'a ve sınırlarını genişletmek üzerine yoğunlaştırmıştır. Ancak önce babası II. Kılıç Arslan'ın, ardından abisi Kutbüddin Melikşah'ın ölmesi ile devletin başına geçebilmek için diğer kardeşi Ankara Meliki Muhyiddin Mesud ile mücadele içerisine girişmiştir. O, kardeşi ile mücadele ederken küçük kardeşi I. Gıyâseddin Keyhusrev'in veliaht olarak Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçmesi hedeflerini bir süre bekletmesine sebep olmuştur. Kardeşi Muhyiddin Mesud ile anlaşma yaparak yönünü Konya'ya I. Gıyâseddin Keyhusrev'e yöneltmiştir. II. Rükneddin Süleyman Şah, kardeşi üzerine harekete geçmeden önce onun halk nezdindeki itibarını zedelemek ve halkı yanına çekebilmek için kardeşi hakkında çeşitli dedikoduları yaymıştır. İlk olarak babası II. Kılıç Arslan'ı kardeşi I. Gıyâseddin Keyhusrev'in zehirlettirerek öldürdüğünü¹⁶⁴ ve tahtı ele geçirdiği düşüncesinin yanı sıra I. Gıyâseddin Keyhusrev'in Hristiyan bir anneden dünyaya geldiği¹⁶⁵ için Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçemeyeceğidir.¹⁶⁶

Her türlü hazırlıklarını tamamlayan II. Rükneddin Süleyman Şah, bazı kardeşlerinin desteğiyle birlikte büyük bir ordu ile Konya'ya gelip şehri kuşatmıştır. Ancak şehir halkının I. Gıyâseddin Keyhusrev'e sıkı sıkıya bağlı olmaları şehrin ele geçirilmesini zorlaştırmıştır. Kuşatmanın uzun sürmesi şehir için bazı olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmaya başlamış, yiyecek ve içecek noktasında şehir halkını zorlamıştır. Sürecin bu şekilde devam etmesinin zor olduğunu gören Konya'nın ileri gelen büyükleri, II. Rükneddin Süleyman Şah' a elçi göndererek anlaşma yoluna gitmeye çalışmışlardır. İki kardeş arasında anlaşmanın

¹⁶³ Kaya, I. *Gıyâseddin Keyhusrev*, 52.

¹⁶⁴ *Anonim Selçuknâme*, 38.

¹⁶⁵ Khoniates, *Historia*, 229.

¹⁶⁶ Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 86.

sağlanması üzerine de II. Süleyman Şah 7 Ekim 1196 tarihinde Konya'ya girerek Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına oturmuştur.¹⁶⁷

Tahta oturan II. Süleyman Şah'ı meşgul eden ilk mesele Bizans İmparatoru III. Aleksios Angelos'a karşı harekete geçmek olmuştur. Zira İmparator, Giresun açıklarında batan bir gemiyi bahane ederek Samsun'a gelmekte olan Türkiye Selçuklu gemilerini yağmalamıştır. Bizans imparatorunun gemileri yağmalayan kişinin filo komutanı olduğunu bildirmesi üzerine filo komutanını mesul tutması ve meselenin daha fazla uzamasını önlemek amacıyla her türlü zararın tazmin edileceğini bildirmesiyle sorun halledilmiştir.¹⁶⁸

Bizans imparatoru ile yaşanan sorunu çözüme kavuşturan II. Rükneddin Süleyman Şah, diğer bir sorun olarak Çukurova'da bulunan Ermeni Prensi II. Leon ile uğraşmak durumunda kalmıştır. Zira Prens, Türkiye Selçuklu Devleti'nin içerisinde bulunduğu taht kavgalarını fırsata çevirmek istemiştir. Bunun üzerine 1190 yılında Ermeni prensi üzerine sefere çıkılmış ve II. Leon'un yeniden Türkiye Selçuklu Devleti'ne tabi olması sağlanmıştır.¹⁶⁹

II. Rükneddin Süleyman Şah, saltanatın başında Bizans Devleti'nin ve Ermeni prensinin açtığı sorunları ortadan kaldırdıktan sonra taht kavgaları öncesinde ve sırasında bozulan Anadolu birliğini yeniden sağlamak adına girişimlerde bulunmuştur. İlk olarak 1021 tarihinde Malatya'yı ele geçirmiştir.¹⁷⁰ Malatya'yı Türkiye Selçuklu Devleti sınırları içerine dahil eden II. Rükneddin Süleyman Şah, yönünü Doğu Anadolu'da Gürcüler üzerine çevirmiştir. Gürcülerin Doğu Anadolu'da Selçuklu hakimiyetinin tam sağlanamamış olmasını ve orada bulunan Beyliklerin yeterli güce sahip olamamalarını fırsata çevirerek Kars'ı sorunsuz bir şekilde ele geçirmiştir. Bu durumun ardından Gürcüleri daha fazla ileriye gitmemeleri için durdurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ancak o devirlerde Gürcüleri durdurabilecek tek güç olarak Türkiye Selçuklu Devleti görülmektedir. II. Rükneddin Süleyman Şah'da Gürcülerin bu istila hareketine son vermek adına Anadolu'da bulunan beyliklerden ve komşu hükümdarlardan destek alarak Gürcülerin üzerine sefere çıkmıştır.

¹⁶⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 9/584; İbn Bibî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 60-64; Selim Kaya, "Süleyman Şah II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 38/106.

¹⁶⁸ Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, 122-123.

¹⁶⁹ Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhusrev*, 69-72; Sevim, *Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, 32-33.

¹⁷⁰ Şihabeddin Ahmed b. Abdülvehhab en-Nüveyrî, *Nihâyet'ül-ereb fi Fünûn'ul-Edeb*, thk. Dr. Recep Fevvez-Dr. Hikmet Fevvez (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011), 27/68; Turan, *Selçuklular*, 274.

1202 senesinde Erzurum'a gelen II. Rükneddin Süleyman Şah, Saltuklu hükümdarının kendisine destek verme noktasında ağırdan davrandığı ve Türkiye Selçuklu hakimiyetini kabul etmekten çekindiği için onu yakalayıp hapsedmiş ve Saltuklu Beyliğini Türkiye Selçuklu Devletine bağlamıştır.¹⁷¹

II. Rükneddin Süleyman Şah, Erzurum'u toprakları içine kattıktan sonra asıl hedefi olan Gürcüler üzerine seferine devam etmiştir. Sultan ve Gürcü kraliçesi Tamara arasında yapılan siyasi ve sert mektuplaşmalar sonucunda her iki devletin ordusu Bolorçi Ovası'nda karşı karşıya gelmiştir. Gürcü ordusunun Türk ordusuna yaptığı ani baskınla Türkler kendilerini toparlayamamış ve kaçmaya başlamıştır. Bir türlü kendilerini toplayıp düşman ordusu karşısında duramayan Türk ordusu, arkasında kıymetli eşyalar bırakarak kaçmak durumunda kalmıştır. Gürcüler üzerine mutlak galibiyet düşüncesi ile çıkan, ordusunun çokluğuna ve askerlerinin gücüne güvenen, kraliçe Tamara'ya yazdığı mektupla Gürcülerin gücünü göz ardı eden II. Rükneddin Süleyman Şah, 1202 senesinde ağır bir mağlubiyet almıştır.¹⁷²

II. Rükneddin Süleyman Şah, Gürcülere karşı ağır bir mağlubiyet aldıktan sonra yeni bir Gürcistan seferi düşünmesine rağmen kardeşi Ankara meliki Muhyiddin Mesud'un Türkiye Selçuklu tahtı için ciddi bir tehlike oluşturmasından dolayı bu fikirden vazgeçmiştir. Kardeşinin Ankara'da Bizans'a ve komşu devletlere göre önemli işler yapması ve gün geçtikçe güçlenmesi II. Rükneddin Süleyman Şah'ı Ankara üzerine bir sefer yapmaya itmiştir. Ankara önlerine gelen ordu şehri üç yıl boyunca aralıksız kuşatmasına rağmen bir türlü ele geçirememiştir. En sonunda şehirde yeterli erzak ve mühimmatın bulunmaması üzerine iki taraf anlaşma yoluna gitmiştir. Yapılan anlaşmaya göre Muhyiddin Mesud ve iki oğlu Uc bölgelerinde bir kaleyi almayı kabul etmiş ve 1204 senesinde Ankara'yı II. Rükneddin Süleyman Şah'a teslim edip kendisine ait yeni kaleye doğru yola çıkmıştır.

¹⁷¹ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 103-104; Öngül, "Saltuklular", 6/466; İbrahim Söylemez, *Saltukluların Tarihteki Yeri ve Gürcülerle Mücadeleleri (1071-1202)* (Erzurum: Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 48-53.

¹⁷² Marie Felicite Brosset, *Gürcistan Tarihi*, çev. Hrand D. Andreasyan (Ankara: TTK Yayınları, 2003), 360; Öngül, "Mengücekler", 6/453, Vahit Özdemir, *XII. Ve XIII. Yüzyılda Türk-Gürcü Münasebetleri (Türkiye Selçukluları ve Doğu Anadolu Türk Beylikleri Döneminde)* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 53-59.

Kardeşinin tekrardan kendisine rakip olmasını engellemek isteyen II. Süleyman Şah, kardeşinin ve yeğenleri yeni kalelerine giderken gönderdiği askeri birlik ile öldürtmüştür.¹⁷³

1.7.2. Ölümü

II. Rükneddin Süleyman Şah, son olarak kardeşi Muhyiddin Mesud'u da saf dışı bırakıp Anadolu'da birliği sağladıktan sonra Gürcülere karşı aldığı ağır mağlubiyetin intikamını almak için tekrardan sefere çıkmaya karar vermiştir. Gürcüler üzerine hareket halindeyken Konya- Malatya arasındaki bölgeye gelindiğinde 6 Temmuz 1204 tarihinde yakalandığı bir hastalıktan dolayı vefat etmiştir. II. Rükneddin Süleyman Şah'ın ölümüne sebep olan hastalığın ne olduğu konusunda kaynaklarda farklı rivayetler bulunmaktadır. Kaynaklardan II. Rükneddin Süleyman Şah'ın ölümüne dair üç farklı rivayet aktarılmaktadır. Aktarılan birinci rivayete göre II. Rükneddin Süleyman Şah kardeşi Muhyiddin Mesud'a söz vermesine rağmen sözünü tutmayıp onu öldürtmesinden dolayı Allah ona ceza vermiş ve yakalandığı kolon (bağırsak) hastalığından dolayı vefat etmiştir.¹⁷⁴ Kaynaklardan aktarılan ikinci rivayete göre de II. Rükneddin Süleyman Şah'ın ölümüne sebep olan geçirdiği ateşli bir hastalıktır.¹⁷⁵ Üçüncü rivayete göre de II. Rükneddin Süleyman Şah'ın ağır sırt ağrılarına daha fazla dayanamayıp vefat ettiği yönündedir.¹⁷⁶

II. Rükneddin Süleyman Şah'ın hastalığının ne olduğu konusunda aktarılan rivayetlere bakılırsa aslında belirtilen hastalıklar tek bir hastalığın çeşitli belirtileri olarak kabul edilebilir. O zamanki tıbbi olanakların yetersizliği ve eldeki imkanların tam manasıyla hastalığın adının konmasına mâni olması o anda görülen belirtilerin hastalığın bizzat kendisi olarak kabul edilmesi yoluna gidilmiştir. Kaynaklarda hastalığa sebep olarak kardeşine yaptığı ihanetin cezası olarak hastalığa yakalandığı görüşü ise kesin bir şekilde reddetmek doğru değildir. Olaya İslam'ı çerçeveden bakıldığında İlahi bir adaletin gereği olarak Allah'ın II. Rükneddin Süleyman Şah'a pişmanlık ve üzüntü vesilesi ile hastalığa yakalanmasına sebep olabileceği düşüncesini de gözden kaçırmamak gerekir. Ancak şu bir

¹⁷³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10/65; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 27/68; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/485; Kesik, *Cenâbî*, 12; Turan, *Selçuklular*, 284-284; Kaya, "Süleyman Şah II", 38/107.

¹⁷⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10/65; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 27/68; İbnü'l-Verdî, *Târihu İbn, 'l-Verdî*, 2/120.

¹⁷⁵ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 105.

¹⁷⁶ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/486.

gerçektir ki II. Rükneddin Süleyman Şah suikast veya zehirlenmeden değil yakalanmış olduğu bir hastalıktan dolayı vefat etmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin dağınık olduğu bir dönemde devletin başına geçip Anadolu'da birliği sağlayan II. Rükneddin Süleyman Şah, âlimlere, ediplere, filozoflara ve şairlere verdiği değer ile bilinmektedir. Sekiz yıl gibi kısa bir süre zarfında Türkiye Selçuklu Devleti sultanlığı yapan II. Rükneddin Süleyman Şah, yaptığı bayındırlık faaliyetleri ile de adından söz ettirmektedir. Keskin zekâsı ve ileri siyaseti ile devletin bütünlüğünü sağlayan II. Rükneddin Süleyman Şah'ın nâşısı Konya'ya getirilip Alâaddin Camii bitişiğinde bulunan türbeye defnedilmiştir.¹⁷⁷

1.8. III. İZZEDDİN KILIÇ ARSLAN

1.8.1. Siyasi Hayatı

1204 senesinde çıktığı bir sefer sırasında hastalanarak vefat eden II. Rükneddin Süleyman Şah'ın ardından Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına altı yaşındaki oğlu III. İzzeddin Kılıç Arslan, Emîrlerin ve beylerin desteğiyle tahta geçirilmiştir.¹⁷⁸ III. İzzeddin Kılıç Arslan'ın sekiz ay kadar süren saltanat döneminde Türkiye Selçuklu Devleti adına herhangi bir olumsuz durum görülmemiştir. Hatta Isparta Kalesi ve etrafının fethedilmesi devletin sınırlarının genişlemesine sebep olmuştur. Diğer taraftan da Türkiye Selçuklu Devletine bağlı olan Mengüceкли, Artuklu, Eyyûbî, Ermeni ve Bizans gibi devletler bağlılıklarına devam etmişlerdir.¹⁷⁹

III. İzzeddin Kılıç Arslan'ın çocuk yaşta olması ilerleyen süreçte devlet için sıkıntılara yol açabileceğinin düşünülmesi onun tahttan uzaklaştırılıp yerine II. Gıyâseddin Keyhusrev'in tahta çıkarılmasına sebep olmuştur. II. Gıyâseddin Keyhusrev bölümünde anlattığımız olaylar neticesinde de III. İzzeddin Kılıç Arslan, Türkiye Selçuklu Devleti sultanlığından alınıp II. Gıyâseddin Keyhusrev tarafından Konya civarında bulunan Gevele Kalesine hapsedilmiştir.

¹⁷⁷ Kaya, I. *Gıyâseddin Keyhusrev*, 94-96; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 95.

¹⁷⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10/65; İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 106; Turan, *Selçuklular*, 288; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 96.

¹⁷⁹ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 106; Ali Sevim, "Kılıcarslan III", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/403.

1.8.2. Ölümü

III. İzzeddin Kılıç Arslan'ın ne zaman, nerede ve nasıl öldüğü konusu kaynaklarda net bir şekilde belirtilmemektedir. Ancak en son Gevele Kalesine gönderilmiş olması ve bu bilgiden sonra bir daha herhangi bir zamanda ve mekânda tarihte yer almaması onun kaynaklarda Gevele Kalesi'nde öldüğü görüşünü ortaya koymalarına sebep olmuştur.¹⁸⁰ Ölümü hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan III. İzzeddin Kılıç Arslan'ın mezar yeri ile alakalı da herhangi bir tespit söz konusu değildir.

1.9. I. İZZEDDİN KEYKÂVUS

1.9.1. Siyasi Hayatı

I. İzzeddin Keykâvus'un ne zaman ve nerede doğduğu ile alakalı kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. I. İzzeddin Keykâvus'un tarih sahnesine çıkması ve kaynaklar tarafından zikredilmesi babası I. Gıyâseddin Keyhusrev'in kardeşi II. Rükneddin Süleyman Şah ile mücadelesinden itibaren dir. Babası Konya'da tahtı bırakıp İstanbul'a giderken geride oğulları I. İzzeddin Keykâvus ve Alâeddin Keykubad'ı bırakmış ancak amcaları II. Rükneddin Süleyman Şah yeğenlerine iyi davranarak onları babalarının yanına göndermiştir. Babası ile sürgün hayatı yaşayan I. İzzeddin Keykâvus, babasının Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına oturması ile Malatya'ya melik olarak atanmıştır. Babasının Alaşehir Savaşı'nda vefat etmesine kadar burada kalmaya devam etmiştir. I. Gıyâseddin Keyhusrev'in Alaşehir Savaşı'nda vefat etmesiyle devletin ileri gelenleri Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına hangi melikin geçeceği konusunu tartışmışlar ve nihayetinde Alâeddin Keykubad ve Celaleddin Keyferidun'un yerine I. İzzeddin Keykâvus'da karar kılmışlardır. 20 Temmuz 1211 senesinde Kayseri'ye gelen I. İzzeddin Keykâvus da Türkiye Selçuklu Devleti'nin yeni sultanı olmuştur.¹⁸¹

I. İzzeddin Keykâvus, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçtiğinde karşısına ciddi bir rakip çıkmıştır. O sıralarda Tokat meliki olan Alâeddin Keykubad tahtta söz sahibi olabilmek için kardeşine karşı harekete geçmiştir. Amcası Erzurum Meliki Mugiseddin

¹⁸⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 10/68; İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 106; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/475; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 24; Anonim *Selçuknâme*, 39; Münecceimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/34-35; Turan, *Selçuklular*, 296-297; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhusrev*, 118; Baykara, *Gazi Şehit*, 29.

¹⁸¹ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 141-143; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus*, 13-21; Faruk Sümer, "Keykâvus I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/351.

Tuğrulşah ve babası Gıyâseddin Keyhusrev'in Uc beyi Dânişmendli Zahireddin İli'yi yanına almış, Çukurova Ermeni kralı II. Leon'u da çeşitli vaatler ile yanına çekerek yardımına çağırmıştır. Topladığı ordu ve yaptığı ittifaklar ile 1211 senesinde kardeşi sultan I. İzzeddin Keykâvus'u Kayseri'de kuşatmıştır. Az sayıda askeri ve beyleri ile Kayseri'de bulunan I. İzzeddin Keykâvus içinde bulunan durumun zorluğu karşısında çaresiz kalmıştır. Ancak Kayseri valisi Celâleddin Kayser'in planladığı bir entrika ile Alâeddin Keykubad'ın kurmuş olduğu ittifakı bozmuştur. Kurduğu ordunun dağıldığını, yaptığı ittifakın ise bozulduğunu gören Alâeddin Keykubad kuşatmayı kaldırıp Ankara'ya gelip bu sefer kendisi savunma hazırlıklarına başlamıştır.¹⁸² Kayseri'de kardeşi Alâeddin Keykubad tarafından kuşatılan ancak bu kuşatmadan herhangi bir zarar almadan kurtulan I. İzzeddin Keykâvus, Konya'ya gelip tahta sorunsuz bir şekilde oturmuştur. Tahta geçtikten sonra ilk iş olarak da kendisini Kayseri'de kuşatan ve sahip olduğu tahtın en ciddi rakibi olan kardeşi Alâeddin Keykubad'ı saf dışı bırakmak olmuştur. 1213 senesinde Ankara'ya gelerek kardeşini kuşatma altına almıştır. O sıralarda kuşatma altında bulunan halk, kuşatmanın uzun sürmesi sonucu şehirde ortaya çıkmaya başlayan sorunlar karşısında çaresiz kalmaya başlamışlardır. Alâeddin Keykubad da kendisinin, ailesinin ve şehir halkının canına dokunulmayacağını teminatını alarak I. İzzeddin Keykâvus ile anlaşma yapmıştır. Yapılan anlaşma sonucunda Alâeddin Keykubad Malatya'da bulunan Minşar Kalesine gönderilip hapsedilmiştir. Bu anlaşma sayesinde sultanlığı karşısında en ciddi rakibi olan kardeşini saf dışı bırakan ve öldürmeyi dahi düşünen, ancak hocası Mecdüddin İshak'ın müdahalesi ile vazgeçen I. İzzeddin Keykâvus, Türkiye Selçuklu Devleti sultanlığını sağlama almıştır.¹⁸³

Kardeşi Alâeddin Keykubad ile olan taht mücadelesini noktaladıktan sonra sultanlığını kesinleştiren I. İzzeddin Keykâvus, yönünü devletin çıkarlarına yöneltmiştir. İlk önce babası döneminde iyi ilişkiler içerisinde olunan Kıbrıs Kralı Hugue ile olumlu ilişkiler geliştirilip 1214 senesinde bir anlaşma yapılmış ve Akdeniz'deki Türkiye Selçuklu ticaretini güvence altına almıştır.¹⁸⁴

¹⁸² Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 25; Turan, *Selçuklular*, 315; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)* (Ankara: TTK Yayınları, 2003), 14-16.

¹⁸³ İbn Bibî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 161-169; Kesik, *Cenabî*, 18.

¹⁸⁴ Turan, *Selçuklular*, 324; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus*, 65-71; Alptekin, "Türkiye Selçukluları Siyasî Tarihi", 8/275.

Akdeniz’i güvence altına alan I. İzzeddin Keykâvus, Anadolu ticareti için önemli olan bir başka liman şehri Sinop üzerine sefere çıkmıştır. 1214 senesinde çıkılan bu seferde Sinop yoğun bir şekilde kuşatılmış ve daha fazla direnmenin mümkün olmadığını gören şehir halkı, yapılan bir anlaşma ile şehri Türk ordusuna teslim etmiştir. I. İzzeddin Keykâvus Sinop’u fethetmesinden dolayı Abbasi Halifesi Nâsır Lidinillah tarafından “Sultanü’l-Gâlib” unvanını almıştır.¹⁸⁵

I. İzzeddin Keykâvus kardeşi Alâeddin Keykubad ile taht mücadelesi verirken devletin denetim mekanizmasında bazı ihmaller olmuştur. Ortaya çıkan bu ihmali iyi değerlendiren ve Antalya’da bulunan Hristiyan halk, şehirdeki Türk idarecilerini ve Türk halkını katlederek şehrin yönetimini ele geçirmiştir. Konya’dan topladığı ordu ile 1216 senesinde Antalya üzerine sefere çıkan ve şehri 1 ay süreli kuşatma altına alan I. İzzeddin Keykâvus, şehir halkının çok fazla gayret gösterememesinden dolayı 22 Ocak 1216 tarihinde Antalya’yı ele geçirip yeniden Türkiye Selçuklu Devleti’ne tabi kılmıştır.¹⁸⁶

I. İzzeddin Keykâvus’un kardeşi Alâeddin Keykubad ile verdiği taht mücadelesi birçok devlet gibi Ermeni kralı II. Leon’u da harekete geçirmiştir. II. Leon Türkiye Selçuklu Devleti’nin bu zaafından faydalanarak Ulukışla, Ereğli ve Karaman kalelerini ele geçirmiştir. Ermenilerin bu hareketini karşılıksız bırakmayı düşünmeyen I. İzzeddin Keykâvus, Antalya’yı tekrardan topraklarına dahil ettikten sonra 1216 senesinde Ermeniler üzerine sefere çıkıp onların ele geçirdikleri toprakları tekrardan geri almıştır.¹⁸⁷ I. İzzeddin Keykâvus, Ermeniler üzerine çıktığı ilk seferde sadece kaybettiği toprakları geri almıştır. Ardından II. Leon ile yapılan anlaşmanın Ermeniler tarafından bozulmasını fırsat bilen I. İzzeddin Keykâvus, ikinci bir sefere çıkmaya karar vermiştir. 1216 senesinde çıkılan seferde yapılan meydan savaşı ile Türk ordusu, Ermeni ordusunun neredeyse tamamını imha ederek savaşı kazanmıştır. Diğer taraftan ağır bir yenilgi alan II. Leon da ancak savaştan iki yıl sonra 1218 senesinde I. İzzeddin Keykâvus’a elçiler göndererek bir anlaşma yapmış ve Ermeni

¹⁸⁵ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/498; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 71; Turan, *Selçuklular*, 324-329.

¹⁸⁶ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 169-174; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 70; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus*, 35-39.

¹⁸⁷ Turan, *Selçuklular*, 329-333; Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu’da Ermeniler* (Ankara; TTK Yayınları, 2019), 167-168.

tekfurları ile Ermeni prensleri de dahil olmak üzere Türkiye Selçuklu Devleti'ne itaat edeceklerini bildirmiştir.¹⁸⁸

Anadolu ticaret yollarını sağlama alan daha sonra da Ermeni sorununu çözen I. İzzeddin Keykâvus, geçirdiği yorgun yılların ardından dinlenmek için 1216 senesinde Antalya'ya gelmiştir. Antalya'ya geldikten sonra Erzincan Mengüceklî Devleti hükümdarı Fahreddin Behramşah'ın kızı Selçukî Hatun ile evlenmiştir.¹⁸⁹ Türkiye Selçuklu Devleti'nin hükümdar ailesinde bunlar olurken Halep Eyyûbî Devleti'nde Halep Eyyûbî Sultanı Melik ez-Zahir'in 9 Ekim 1216 tarihinde ölmesi ile hüznün bulunmaktaydı. Melik ez-Zahir'in ölmesi ile devletin başına üç yaşındaki oğlu Melik el-Aziz tahta çıkarılmış, devlet birçok kişinin idaresine geçmiş ve merkezi otorite bozulmuştur. Halep Eyyûbîlerinin farklı kişilerin yönetimi altında olması devletin dışarıya karşı güçsüz bir konuma geçmesine sebep olmuştur. Bu durumu ortadan kaldırmak ve devleti parçalanmaktan kurtarmak isteyen Halep Eyyûbîlerinin ileri gelenleri, I. İzzeddin Keykâvus'a mektup yazarak Halep'e gelmesini ve ülkenin başına geçmesini istemişlerdir. Karşısına çıkan böyle bir fırsatı elinin tersi ile itmek istemeyen I. İzzeddin Keykâvus da bu zengin ticaret merkezini ele geçirip orta doğuda söz sahibi olmak istemiştir. Bu düşünceler üzerine Halep Eyyûbîlerinin üzerine sefer çıkmaya hazırlanan I. İzzeddin Keykâvus, devletin ileri gelen beyleri tarafından uyarılmış, Halep Eyyûbîlerinin ele geçirmenin kendilerine bir fayda sağlamayacağını, iki devlet arasındaki iyi ilişkilerin bozulmaması gerektiği, ileride diğer Eyyûbî Emîrlerinin kendilerine sıkıntı çıkarabileceğini belirtmiştir. Halep Eyyûbîlerini ele geçirmek yerine de çocuk yaştaki hükümdara yardım etmenin daha sağlıklı olacağı önerisinde bulunmuşlardır. Ancak tarihin kendisine sunduğu bu fırsatı geri çevirmek istemeyen I. İzzeddin Keykâvus, 1218 senesinde Halep üzerine sefere çıkmıştır. Lakin I. İzzeddin Keykâvus, büyük umutlarla çıktığı Halep seferi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Atabeg Şihabeddin Tuğrul'un diğer Eyyûbî hükümdarlarından yardım istemesi, çocuk yaştaki hükümdarın annesi ile bir plan hazırlayarak Türkiye Selçuklu Devleti komutanları ve I. İzzeddin Keykâvus'un arasındaki güven duygusunu yıkmasıyla I. İzzeddin Keykâvus Halep seferini tamamlayamamıştır. Başarısız Halep seferinden sonra başkente dönen I. İzzeddin Keykâvus, bu başarısızlığın

¹⁸⁸ Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/51-52; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, 168-173; Sümer, "Keykâvus I", 25/352.

¹⁸⁹ İbn Bibî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 199-207; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/117.

sebebi olarak gördüğü kişilerle hesaplaşma yoluna gitmiştir. Komutanların hepsini bir kulübeye hapsedmiş, kulübeyi de ateşe vererek tamamını infaz etmiştir. Yaptığı bu insafsızca hareketten dolayı pişmanlık duyan I. İzzeddin Keykâvus, yakılan kulübenin yerine bir mescid inşa etmiştir. Yapılan bu mescid yaşanan o elim hadiseye nispetle yıllarca “Yanık Mescid” adı ile hatıralarda yer almıştır.¹⁹⁰

1.9.2. Ölümü

Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçtikten sonra çıktığı seferlerde, verdiği mücadelelerde önemli başarılar elde eden I. İzzeddin Keykâvus, son çıktığı Halep seferinden başarısızlıkla dönmüştür. Başarısızlığın getirdiği yenilgi hırsı ve sefer sırasında komutanları adına yazılan sahte mektuplardan ve önemli birçok komutanını infaz etmesinden dolayı içine bir sıkıntının çökmesi yeni bir Halep seferine çıkılmasına yol açmıştır. Ancak Halep üzerine çıkılan bu ikinci seferde I. İzzeddin Keykâvus, hastalanarak Malatya'ya kadar gidebilmiştir. I. İzzeddin Keykâvus'un hastalığının artması üzerine de sefer iptal edilmiş, sultan havasının ve suyunun iyi geleceği düşüncesiyle Viranşehir'e getirilmiştir. Lakin hastalığı ilerlemiş bulunan I. İzzeddin Keykâvus, 1220¹⁹¹ senesinde verem hastalığından dolayı vefat etmiştir.¹⁹²

I. İzzeddin Keykâvus'un ölüm sebebine bakıldığında karşımıza kaynakların hepsinde hastalıktan dolayı öldüğü belirtilmekte hastalık adı olarak da verem geçmektedir. I. İzzeddin Keykâvus'un kısa zamanda pek çok işle meşgul olması, ordusu ile oradan oraya seferlere çıkması vücudunun yorgun düşmesine ve hastalıklara karşı direncinin zayıflamasına sebep olabileceği düşünülmektedir. Büyük umutlarla çıktığı son seferinde başarıya almış bir sultanın başarısız olması, başarısızlığının yanında uydurma mektuplar yüzünden kendisine sadık komutanlarını haksız yere canice öldürtmesi ruhunda onarılması güç derin yaralar açmıştır. Verem hastalığına sebep olabilecek en büyük etkenlerden birisinin üzüntü olduğu ve tedavi için dinlenmenin önemli bir etken olduğu bilinmektedir. En büyük etken olan

¹⁹⁰ Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zeman*, 22/227; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 73-74; Şeşen, *Eyyübîler* 85-86.

¹⁹¹ Ölüm tarihindeki farklılıklar için bk: Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/120.

¹⁹² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10/206; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zeman*, 22/227; Anonim *Selçuknâme*, 41; İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 222-223; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/504; Kesik, *Cenabî*, 18; Turan, *Selçuklular*, 340; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus*, 100.

üzüntü fazlasıyla I. İzzeddin Keykâvus'da bulunmakta ve o, hastalığa dahi önem vermeyip dinlenmeden ikinci bir Halep seferine çıkıp bu sefer sırasında vefat etmiştir.

1220 senesinde vefat eden I. İzzeddin Keykâvus vefat ettiği Viranşehir'den Sivas'a getirilip kendi yaptırdığı Darüşşifa Külliyesi içerisine defnedilmiştir¹⁹³ Kaynaklar tarafından üstün siyasete sahip, ileri görüşlü, zeki, duygulu, hassas, cömert ve vefalı olarak aktarılan I. İzzeddin Keykâvus, alimlere ve şairlere verdiği önem ile bilinmektedir.¹⁹⁴ Kendisi cami, medrese, kervansaray ve kale surları gibi pek çok imar faaliyetinde bulunmuştur.¹⁹⁵ Devleti'nin ticari olarak da önem kazanması için Sinop gibi önemli bir ticaret şehrini fethetmiş, Antalya'nın tekrardan Türkiye Selçuklu Devletine tabi olmasını sağlamıştır.

1.10. ALÂEDDİN KEYKUBAD

1.10.1. Siyasi Hayatı

I. Gıyâseddin Keyhusrev'in oğlu olan Alâeddin Keykubad'ın ne zaman doğduğu konusunda da kaynaklarda tam bir bilgi olmamakla birlikte daha çok 1190 senesinde doğduğu üzerinde durulmaktadır. Hatta annesinin kim olduğu dahi bilinmeyen Alâeddin Keykubad'ın çocukluğu ve gençliği hakkında da kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır.¹⁹⁶ Kaynaklarda daha çok gençlik döneminin başlarında babası I. Gıyâseddin Keyhusrev ile yaşadığı sürgün hayatı ve Tokat'a melik olarak atandıktan sonra yer almaya başlamıştır.

Alâeddin Keykubad'ın Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçmesi kolay olmamıştır. Yukarıda değindiğimiz gibi babası I. Gıyâseddin Keyhusrev'in vefatından sonra devletin başına kimin geçeceği sorunu ortaya çıkmış, kardeşi I. İzzeddin Keykâvus ile taht mücadelesi vermiştir. Daha sonra devletin ileri gelenlerinin kardeşinin yanında yer almasıyla da taht iddiasını bırakmak durumunda kalmış Ankara'ya döndükten sonra da kardeşi tarafından orada kuşatılıp rehin alınıp hapsedilmiştir.

1220 yılına gelindiğinde I. İzzeddin Keykâvus vefat etmiş, onun ardından devletin başına kimin geçeceği sorunu yine ortaya çıkmıştır. Lakin bu sefer talih Alâeddin

¹⁹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10/206; İbn Bibî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 223; Turan, *Selçuklular*, 340; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus*, 100.

¹⁹⁴ İbn Bibî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 223.

¹⁹⁵ Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/121.

¹⁹⁶ Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad*, 11-12.

Keykubad'ın yüzüne gülmüştür. Çünkü I. İzzeddin Keykâvus'un bir rivayete göre çocuğu bulunmamaktadır.¹⁹⁷ Başka bir rivayete göre ise çocukları küçük yaştadır.¹⁹⁸ Devletin bekası gereği başsız kalmasının düşünülmemesi, zamanında Alâeddin Keykubad'ın tahta çıkmaması için kardeşi I. İzzeddin Keykâvus'un yanında yer alan devletin ileri gelenlerinin şimdi de Alâeddin Keykubad'ın Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçmesi için harekete geçirmiştir. Sivas'ta toplanan devletin ileri gelenlerinden Mecdüddin Ebu Bekir, Melikü'l-Ümerâ Seyfeddin Ayaba, Pervâne Şerefeddin Muhammed, Emîr Mübârizeddin Çavlı, Emîr-i Meclis Mübârizeddin Behramşah, Emîr-i Âhur Zeyneddin Basara, Melik'ül- Küttab Şemseddin Hamza ve Emîr-i Ârız Nizameddin Ahmed her ne kadar Alâeddin Keykubad'ın kendilerinden intikam almayı düşünebileceğinden endişe etselerde devletin geleceği için Minşar Kalesinde tutuklu bulunan Alâeddin Keykubad'ı hapisten çıkarıp Konya'ya davet etmişler ve 1220 senesinde tahta çıkmasını sağlamışlardır.¹⁹⁹

Alâeddin Keykubad, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına sorunsuz bir şekilde geçtikten sonra 1221 senesinde Emîrlerinin teşvikiyle Kolonoros Kalesi üzerine sefere çıkmıştır. Kır Vart yönetiminde bulunan Akdeniz bölgesinin önemli noktalarından birisi olan Kolonoros Kalesi, Antalya'ya yakın olması, havasının güzel olması ve ticaret yolu üzerinde bulunması buraya sefere çıkılmasında etkili olmuştur. Alâeddin Keykubad, Kolonoros Kalesini denizden ve karadan kuşatmıştır. Kalenin mancınıklar aracılığıyla iyice yıpratılması sonucunda bir anlaşma yapılmıştır. Yapılan anlaşma ile de Kolonoros Kalesi, Türkiye Selçuklu Devleti'nin toprağı olmuş ve Alâeddin Keykubad'ın kendi adına nispetle Alâiye olarak anılmaya başlanmıştır. Bu önemli yeri fetheden Alâeddin Keykubad, burayı kendisi yeniden inşa etme yoluna gitmiş ve Alâiye'yi Anadolu'nun önemli ticari ve medeniyet şehirlerden birine çevirmiştir.²⁰⁰

I. Gıyâseddin Keyhusrev'in vefatından sonra ilk olarak I. İzzeddin Keykâvus'u onun vefatından sonra da Alâeddin Keykubad'ı destekleyip tahta çıkaran Türkiye Selçuklu

¹⁹⁷ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/504-505.

¹⁹⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10/206.

¹⁹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10/312-313; İbn Bibî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 224-237; Emre Erdem, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Döneminde Türkiye Selçuklu Devleti'nin Komşu Devletlerle İlişkileri* (Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 72-80.

²⁰⁰ Niğdeli Kadı Ahmed, *El-Veledü's-Şefik*, 442; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 75; Mevhibe Şaşmaz, "Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın Kolonoros Kalesini Fethi ve Siyasi Evlilikleri", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/9 (Nisan 2018), 82-96.

Devleti'nin ileri gelen beyleri şimdi de Alâeddin Keykubad'ın yerine küçük kardeşi Koyluhisar meliki Celâleddin Keyferidun'u devletin başına geçirme çabasına girmişlerdir. Nihayetinde Seyfeddin Ayaba'nın köşkünde toplanan Emîrlere, Alâeddin Keykubad'ı tahttan indirip yerine küçük kardeşini geçirmek için plan yapmışlardır. Lakin Emîrlerin toplanmasını ve kendisine karşı yapılan planı öğrenen Alâeddin Keykubad, düzenlediği bir davet sırasında Emîrlere saraya geldikten sonra hepsini ayrı ayrı odalara aldırması ve orada hapsetmiştir. İsyanın başı olarak kabul edilen Seyfeddin Ayaba infaz edilmiş, diğer Emîrlere ise ecelleriyle ölmek üzere mahkûm edilmiştir. 1223 yılında gerçekleştirdiği bu savunma refleksi ile kendisine karşı kurulan isyan planını bertaraf eden Alâeddin Keykubad, devlet içinde kendisine bağlı yeni Emîrlerini atayarak daha güçlü bir konuma gelmiştir.²⁰¹

Alâiye gibi önemli bir ticaret merkezini ele geçiren Alâeddin Keykubad'ın ikinci olarak fethettiği ticaret yeri Kırım (Suğdak) şehridir. 1223 yılında Moğolların Rusya'nın Güney bölgelerine istilaya başlamasından Kırım da nasibini almıştır. Moğolların şehri ele geçirmesinden sonra orada bulunan halk dağılmış, şehir perişan hale gelmiştir. Şehrin boş, savunmasız, harap halde olması ve bölgeye ticaret için seyahat eden tüccarların sürekli soyguna maruz kalmaları da önemli sorunlar oluşturmaya başlamış ve Alâeddin Keykubad'ı 1225 senesinde Kırım üzerine sefere çıkmaya itmiştir. Kastamonu Uc beyi Hüsâmeddin Çoban komutasındaki Türkiye Selçuklu ordusu gemilerle Kırım üzerine sefere çıkıp şehri kolay bir şekilde ele geçirmiştir. Kırım gibi önemli bir ticaret merkezinin Türkiye Selçuklu Devleti sınırlarına dahil olması ile devletin ticaret alanında gücü artmaya devam etmiştir.²⁰²

Alâeddin Keykubad önemli ticaret merkezlerini Türkiye Selçuklu Devleti'ne dahil etmesine rağmen halledilemeyen bazı sorunlar da bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Anadolu-Suriye ticaret yolunun güvenliğinin sağlanamamış olmasıdır. Ermenilerin bu ticaret yolundan geçen kervanlara saldırımları, Frankların mallara el koyup ticaret yolu üzerinde güvensiz bir ortam oluşturmaları, Anadolu'daki ticari hayata önemli darbeler vermektedir. Diğer taraftan mağdur olan tüccarların da Alâeddin Keykubad'a gelerek bu durumdan şikayetçi olmaları üzerine Ermeniler üzerine sefer yapılması kaçınılmaz olmuştur. Antakya prinçesi IV. Bohemund ile yapılan ittifakla 1225 senesinde çıkılan seferde

²⁰¹ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 286-295; Mustafa Safran, "Alaattin Keykubat'ın Otorite Anlayışı ve Ümera Katli Meselesi", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* /3 (Haziran 1988), 97-109.

²⁰² İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 335-343; A. Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş* (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2018), 203.

Mübârizeddin Çavlı ve Emîr Komnenos komutasındaki Türk ordusu Ermenileri ağır bir yenilgiye uğratmış, Çinçin Kalesi'nin yanı sıra 30 kale fethedilmiştir. Ermenilerle yapılan anlaşma ile de Anadolu-Suriye ticaret yolu bir nebze de olsa güvenli hale getirilmiştir.²⁰³

Önemli ticaret merkezlerini ele geçiren ve çıktığı Ermeni seferinden istediğini elde ederek dönen Alâeddin Keykubad, Anadolu'daki hakimiyet alanını genişletmek için harekete geçmiştir. İlk olarak Mısır Eyyübî hükümdarı Melik Kâmil ile ittifak yapan ve bulunduğu bölgede Türkiye Selçuklu Devletine rakip olarak hareket eden Âmid ve Hısn-ı Keyfâ Artuklu hükümdarı Mesud üzerine Eyyübî hükümdarı Melik Eşref'in de ittifakı ile sefere çıkmıştır. Ancak Alâeddin Keykubad ittifak ortağı Melik Eşref'in Mesud tarafından gelen yeni bir ittifak hamlesi ile kendisini terk edip onun çıktığı bu seferden vazgeçmesini istemesi üzerine, Melik Eşref'e de savaş ilan etmiştir. Türk ordusu ile Eyyübî ordusu arasında 1226 senesinde meydana gelen savaşta Eyyübî ordusu ağır bir yenilgi almıştır. Eyyübî ordusunu mağlup eden Alâeddin Keykubad daha sonra asıl hedefi olan Adıyaman, Kahta ve Çemişkezek'i almış, Artuklu hükümdarı Mesud'un alınan mağlubiyetten sonra sunduğu barış teklifini de kabul edip kendisine tabi kılmıştır.²⁰⁴

Artuklu Mesud ile barış anlaşması yaptıktan sonra diğer bir sorun olan Mengüceklî Erzincan hükümdarına sıra gelmiştir. Erzincan hükümdarı Alâeddin Davudşah ülkesindeki beylerin kendisine ihanet edeceği düşüncesi ile zulmetmiş, beyler de onun zulmünden kaçıp Alâeddin Keykubad'a sığınmıştır. Yaptığı davranıştan pişman olan ve Alâeddin Keykubad'ın gazabını üzerine çekmek istemeyen Davudşah, Kayseri'ye gelerek sultan ile ahidnâme imzalamıştır. Her ne kadar sultan tarafından güzel karşılanıp ahidnâme imzalanmış olsa da Davudşah'ın endişesi geçmemiş ve Erzurum meliki Rükneddin Cihanşah ile ittifak kurmak istemiştir. Alâeddin Keykubad'ın Erzurum üzerine çıktığı sefere de bizzat kendisi katılmış ve sultanın gözüne girmeye çalışmıştır. Ancak Alâeddin Keykubad

²⁰³ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 343-351; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 76; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, 176-184; Faruk Sümer, "Keykubad I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/358.

²⁰⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10/310-311; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 78; Remzi Ataoğlu, "Alaeddin Keykubad ve Türkiye Selçuklu Artuklu Münasebetleri", *Selçuklu Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* /3 (Haziran 1988), 75-77.

Davudşah'a güvenmeyip onu yakalatmış ve Erzincan'ı 10 Kasım 1228 senesinde ele geçirmiştir.²⁰⁵

Trabzon Rum imparatoru Andranikos Komnenos, Alâeddin Keykubad Erzincan seferine çıktığı sırada Sinop'a kadar bulunan sahilleri işgal etmiş, Samsun ve Sinop limanlarında bulunan Türk gemilerini yakmıştır. Bunun üzerine Alâeddin Keykubad da Erzincan seferinden döndükten sonra ordusuyla Trabzon Rumları üzerine hareket etmeyi düşünmüştür. Denizden Reis Hayton, karadan da Melik Gıyâseddin Keyhusrev ve Atabegi Mübârizeddin Ertokuş komutasındaki orduyu Rumlar üzerine gönderen Alâeddin Keykubad, Rumları kuşatma altına almıştır. Şiddetli bir şekilde şehrin kuşatması sürdüğü sırada başlayan fırtına ve yağmur nehirlerin taşıp, kuşatmanın zorlaşmasına ve ordunun dağılmasına sebep olmuştur. Şehrin ele geçirilmesinin de bu şartlar altında zor olduğunu gören Alâeddin Keykubad orduya geri dönme emrini vermiştir. Böylelikle Trabzon Rumlarının aldığı yerler geri alınmakla birlikte şehir fethedilememiştir.²⁰⁶

Alâeddin Keykubad'ın Anadolu birliği için verdiği mücadelelerin belki de en önemlisi Celâleddin Mengüberti ile olmuştur. Celâleddin, Harezmşahların Moğollar tarafından yıkılmasından sonra tekrardan devlet kurabilmek için pek çok beldeye giderek girişimlerde bulunmuş ve nihayetinde 1225 senesinde Merağa'yı başşehir yaparak yeni bir devlet kurmuştur. Celâleddin, devletini kurduktan sonra ilk başlarda Alâeddin Keykubad ile iyi ilişkiler kurmuş²⁰⁷ olsa da Celâleddin'in Erzurum üzerine sefere çıkıp Ahlat'ı kuşatması üzerine dostluk yerini düşmanlığa bırakmıştır. Ahlat'ı ele geçiren Celâleddin, sonraki hedefinin Suriye ve Anadolu olduğunu belirterek rakiplerine göz dağı vermeye başlamıştır. Ortaya çıkan sonuçtan dolayı daha fazla yapılabilecek bir şeyin olmadığını gören Alâeddin Keykubad, Eyyübî hükümdarı Melik Eşref ile bir ittifak kurarak Celâleddin üzerine sefere çıkmıştır. İki ordu 1230 senesinde Erzincan'ın Akşehir Ovası Yassıçimen mevkiinde karşı karşıya gelmiştir. Savaş sırasında üstünlüğü ele geçiren Selçuklu-Eyyübî ordusu Harezm-Erzurum ordusunun tamamını imha edip geride kalanları da esir alarak büyük bir zafer elde

²⁰⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10/331-332; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Alâeddin Keykubad ve Zamani* (İstanbul: Kronik Kitap, 2020), 232-235; Faruk Sümer, "Mengüçüklüler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/140.

²⁰⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10/332; Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad*, 45-47; Erdem, *Sultan I. Alâeddin Keykubad*, 182-187.

²⁰⁷ İkili arasındaki elçiler vasıtasıyla kurulan iyi ilişkiler için bk: Köymen, *Büyük Alâeddin Keykubad* 445-449.

etmiştir. Böylelikle Anadolu iç işlerine sürekli müdahalede bulunan ve Alâeddin Keykubad'a karşı ittifaklar kurarak Türkiye Selçuklu Devletine karşı ciddi bir rakip olan Celâleddin Harezmsah tehlikesi bertaraf edilmiştir.²⁰⁸

Yassıçimen Savaşı ile Anadolu için rakip olarak görülen Celâleddin Harezmsah'ı saf dışı bırakan Alâeddin Keykubad, şimdi de onunla kendisine karşı ittifak kuran Cihan Şah'ı ortadan kaldırmak için harekete geçmiştir. Yassıçimen Savaşından sonra geri dönmeyerek direk Erzurum üzerine hareket eden Alâeddin Keykubad, Cihan Şah'ın kardeşi tarafından yönetilen şehri kuşatmıştır. Karşısındaki güçlü orduya daha fazla dayanamayacağını gören Cihan Şah'ın kardeşi, Alâeddin Keykubad ile bir anlaşma yaparak şehri Türkiye Selçuklu Devletine teslim etmiştir. Böylelikle Alâeddin Keykubad kendisine karşı ittifak kuran bir başka rakibini de ortadan kaldırmıştır.²⁰⁹

Celâleddin Harezmsah tehlikesinin ortadan kaldırılması ile geriye sadece her geçen gün biraz daha fazla hissedilen Moğol tehlikesi kalmıştır. Harezmsahların ortadan kaldırılması ile Selçuklu-Moğol arasındaki tampon bölge kalkmış ve Anadolu, Moğol tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Alâeddin Keykubad da muhtemel Moğol saldırılarını önlemek, korumasız ve başıboş konumdaki Ahlat ve çevresini topraklarına katmak için 1232 senesinde çıkılan seferle harap haldeki Ahlat, Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırlarına dahil edilmiştir.²¹⁰

Ahlat'ı da kendisine bağlayarak Anadolu'yu güvenli bir hale getiren Alâeddin Keykubad, son olarak Celâleddin Harezmsah'dan geride kalan Kayır Han, Bereket Han, Saru Han ve Bilan Tagu Han gibi komutanları Anadolu'daki eşkıyalıkları bırakmalarını ve Türkiye Selçuklu Devletine tabi olup şerefli bir hayat yaşamalarını sağlamış, böylelikle Türkiye Selçuklu Devleti'nin askerî açıdan da güçlenmesini sağlamıştır.²¹¹

Moğolların hızlı bir şekilde istilaya devam etmeleri sebebiyle Orta Asya'dan kaçan önemli alimler, mutasavvıflar, şeyhler, şairler, sanatkârlar ve tacirler Türkiye Selçuklu Devletine sığınmıştır. Moğolların göz ardı edilemeyecek bir istila hareketinde bulunması,

²⁰⁸ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 374-400; Faruk Sümer, "Keykâvus I", 25/352; Aydın Taneri, "Celâleddin Hârizmsah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları 1993), 7/249.

²⁰⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10/343-344; Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad*, 64-67.

²¹⁰ Münecimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/73; Sümer, *Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, 76-77.

²¹¹ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 418-421; Merçil, "Türkiye Selçukluları", 6/518.

göç eden kişilerin kendi devletine sığınması ve istila sırasının kendi topraklarına gelme tehlikesi Alâeddin Keykubad'ın Moğollara karşı ilk tedbir olarak sınır kalelerinin ve şehir surlarının kuvvetlendirilmesine sebep olmuştur. Diğer taraftan da sınır komşusu Eyyûbiler ile dostluk kurarak birlik olma çabasına girmiştir.²¹² Her ne kadar Moğollara karşı tedbirler alınmış olsa da onların Anadolu'ya tacizleri engellenememiştir. Gözünü Anadolu topraklarına diken Moğollar, ilk olarak 1232 senesinde Cormagon Noyan komutasındaki bir askeri grup ile Sivas'a kadar ilerleyip orada yağma yapıp geriye dönmüştür.²¹³ Alâeddin Keykubad döneminde bunun dışında Moğollar tarafından herhangi bir istila hareketi ve iki devlet arasında bir savaş durumu olmamıştır. Böyle bir durum ile karşılaşılmasının sebebi Alâeddin Keykubad ile Moğol Hanı Ögedey (Oktay) Kaan arasındaki elçiler aracılığıyla gerçekleşen mektuplaşmalardır. Alâeddin Keykubad, o sıralarda ortalığı kasıp kavuran Moğollar ile restleşmenin mantıklı bir davranış olmayacağını bildiğinden Ögedey Han'a gönderdiği mektuplarında Moğollara tabi olacağını, Moğolların zararına bir işe girmeyeceğini belirtmiştir. İki devlet adamı arasında bu vesile ile kurulan dostluk, Alâeddin Keykubad döneminde Türkiye Selçuklu Devleti ile Moğollar arasındaki ilişkilerin bozulmamasına sebep olmuştur.²¹⁴

Moğollar ile iyi ilişkiler kurup kendini güvene alan Alâeddin Keykubad'ın karşısına Eyyûbilerin idaresinde olan ancak daha sonra başıboş bir konumda bulunan Ahlat'ı ele geçirmesinden dolayı Mısır Eyyûbî hükümdarı Melik Kâmil çıkmıştır. O, Alâeddin Keykubad'ın bu hareketi ile Eyyûbîlere karşı bir tehdit oluşturduğunu düşünmüş ve diğer Eyyûbî meliklerini toplayarak Türkiye Selçuklu topraklarına sefere çıkmaya karar vermiştir. O sıralarda Eyyûbîlerin kendisi üzerine ordu ile geldiğini öğrenen Alâeddin Keykubad, rakip orduyu karşılamak için harekete geçmiştir. Anadolu topraklarına giren Eyyûbî ordusu coğrafi şartlar ve Kemâleddin Kâmyâr komutasındaki Selçuklu ordusunun geçitleri tutması üzerine ilerleyememiştir. Diğer taraftan Eyyûbî ordusu erzak sıkıntısı ve yorgunluğun baş göstermeye başlamasıyla da ümitsiz olmaya başlamıştır. Harput Ovası'nda karşı karşıya

²¹² Anonim *Selçuknâme*, 41; Turan, *Selçuklular*, 352-356; Erdem, *Sultan I. Alâeddin Keykubad*, 205-208; Moğollara karşı alınan tedbirler için bk: Merve Sultan Olğaç, "Alâeddin Keykubad'ın Moğollara Karşı Uyguladığı Politikalar", *Academia.edu* (Erişim 3 Temmuz 2023).

²¹³ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 410-415; Turan, *Selçuklular*, 395-396; Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad*, 67-69.

²¹⁴ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/536; Turan, *Selçuklular*, 405-406; Osman Çetin, "Sultan I. Âlâeddin Keykubâd ve Selçuklu-Moğol Münasebetleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (Ocak 1992), 113-114.

gelen iki ordu arasındaki savaşta Eyyûbî Ordusu ağır bir yenilgi almıştır. Eyyûbî ordusunu mağlup eden Alâeddin Keykubad, savaş alanından Harput Artuklu hükümdarı İzzeddin Ahmed üzerine hareket edip onu saklandığı Harput Kalesi ele geçirmiş ve Artukluların Harput kolunu ortadan kaldırmıştır.²¹⁵

Anadolu üzerine gelen Eyyûbî ordusunu bertaraf eden Alâeddin Keykubad şimdi de kendisi yeni bir ordu hazırlayıp Eyyûbîlerin ele geçirdikleri yerleri geri almak için harekete geçip Malatya'ya kadar gelmiştir. Başta Âmid olmak üzere Harran, Suruc, Rakka, Siverek gibi önemli şehirleri ele geçiren Selçuklu ordusu, o dönemin en önemli şehirlerden Urfa'yı şiddetli bir kuşatma sonucunda 1235 senesinde ele geçirmiştir. Alâeddin Keykubad'ın Eyyûbîlerin elinde bulunan önemli şehirleri ele geçirmesi üzerine Melik Kâmil, 1235 senesinde büyük bir ordu ile Anadolu üzerine sefere çıkıp kaybettikleri toprakları Türkiye Selçuklu Devleti'nden geriye almıştır. Ancak bu geri alma sürecinde Urfa'ya saldırırken şehirde yaptığı istila, yağma ve yerli halkı katletmesi ile sonrasında orada bulunan Selçuklu beylerinin tamamını öldürmesi o dönemde vahşet olarak kabul edilmiştir. Bu olayın üzerine Alâeddin Keykubad yeni bir sefere daha çıkmış olsada komutanların itaatsizliği ve şartların olgunlaşmamasından dolayı seferden geriye dönüp başka bir zamana bırakmıştır.²¹⁶

1.10.2. Ölümü

Alâeddin Keykubad Eyyûbî hükümdarı Melik Kâmil'in vahşetle ele geçirdiği yerleri yeniden geri alabilmek ve bu vahşetin hesabını sormak için ordusunu Meşhed Ovası'nda toplayıp sefere çıkmaya karar vermiştir. Alâeddin Keykubad, Harezmliler, Ermeniler, Rumlar, Gürcü, Frank, Rus ve Kıpçaklarında dahil olduğu büyük bir ordu ile hazırlıklarını Meşhed Ovası'nda sürdürmektedir. Ordunun hazırlıklarını yaptığı sırada bir akşam yemeği esnasında Çaşnigir Nâsıreddin Ali'nin getirdiği tavuğu yedikten sonra şiddetli bir karın ağrısı geçirmeye başlamış ve derhal Keykubâdiye sarayına götürülmüştür. Götürüldüğü sarayda karın ağrısının şiddeti daha da artan ve bağırsak hastalığı olan ishal geçirmeye

²¹⁵ İbnü'l-Verdî, *Tarihu İbni'l-Verdî*, 2/156; Şeşen, *Eyyûbîler*, 113-115.

²¹⁶ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 433-437; Turan, *Selçuklular*, 402-403; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/150-151.

başlayan Alâeddin Keykubad, 31 Mayıs 1237 tarihinde Kayseri’de bulunan Keykubâdiye sarayında vefat etmiştir.²¹⁷

Alâeddin Keykubad’ın hayatı hakkında kaynaklar incelendiğinde kalıcı bir hastalığa yakalandığı görülmektedir. Kaynaklar tarafından tavuğu yedikten sonra birden karın ağrısının başlaması, hastalığının ishal dönüşmesi ve bundan dolayı vefat etmiş olması, bazı kaynaklarda geçen Alâeddin Keykubad’ın oğlu Gıyâseddin Keyhusrev ve veziri Sâdeddin Köpek tarafından zehirlenerek öldürüldüğü görüşünü kuvvetlendirmektedir.²¹⁸ Alâeddin Keykubad’ın ölümünden sonra veliahd olan İzzeddin Kılıç Arslan yerine Gıyâseddin Keyhusrev’in geçmesi ve sultanlığa geçtikten sonra birçok kişiyi Sâdeddin Köpek’in yönlendirmeleri ile ortadan kaldırması bu fikri güçlendirmektedir. Diğer taraftan zehirlenme olaylarının belirtileri olarak mide ağrısı ve ishal gibi semptomların tıp tarafından ortaya konulması, bazı kaynaklar tarafından aktarılan zehirlenerek öldürülme rivayetini kuvvetlendirmektedir.

Alâeddin Keykubad yaptığı önemli işlerle dönemine damgasını vurması ve önemli şehirleri fethetmesinden dolayı Dünya Sultanı lakabı ile anılmaktadır. Alâeddin Keykubad birçok komşu devleti dize getirip Moğol Hükümdarının dahi takdirini kazanması, ilme, kültüre, sanata önem veren ve geride her alanda ileri düzeyde bir devlet bırakarak giden, akıllı, bilgili, adil, dindar, cesur, atak ve cömert olarak nitelendirilmektedir.²¹⁹ Alâeddin Keykubad, Keykubâdiye sarayında vefat ettikten sonra nâşı atalarının bulunduğu Konya’daki türbeye yani Kümbedhâneye defnedilmiştir.²²⁰

1.11. II. GIYÂSEDDİN KEYHUSREV

1.11.1. Siyasi Hayatı

II. Gıyâseddin Keyhusrev’in doğumu hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamakla birlikte 1221 senesinde dünyaya geldiği tahmin edilmektedir.²²¹ Çocukluk dönemini yedi

²¹⁷ Sıbt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-Zeman*, 22/344; Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü’ş-Şefik*, 442; Münecimbaşı, *Câmiu’d-Düvel*, 2/72; Anonim *Selçuknâme*, 42; İbn Bîbî, *Evâmirü’l-alâ’iyye*, 441-447; Abû’l-Farac, *Abû’l-Farac Tarihi*, 2/536; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 91; Turan, *Selçuklular*, 409; Sümer, “Keykubad I”, 25/359; Merçil, “Türkiye Selçukluları”, 6/519; Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad*, 92-93.

²¹⁸ Kazvîni, *Târîh-i Güzîde*, 381; Anonim *Selçuknâme*, 42.

²¹⁹ Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad*, 101-102.

²²⁰ Sümer, “Keykubad I”, 25/359

²²¹ Ali Sevim, “Keyhusrev II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022); 25/348.

yaşından itibaren Mübârizeddin Ertokuş'un atabegliğinde Erzincan çevresinde melik olarak geçirmiştir.²²²

Babası Alâeddin Keykubad'ın öldüğü sıralarda Ramazan Bayramı dolayısıyla babasının yanına gelmiş olan II. Gıyâseddin Keyhusrev, babasının ani ölümü ile devletin ileri gelen Şemseddin Altunaba, Tâceddin Pervâne, Cemâleddin Ferruh Lala, Sâdeddin Köpek ve Gürcü Şalva oğlu Zahîruddevle gibi beylerinin desteği ile Kayseri'de 1 Haziran 1237 tarihinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına çıkarılmıştır.²²³ Her ne kadar devletin ileri gelen beyleri II. Gıyâseddin Keyhusrev'i tahta çıkarmış olsalar da Kemâleddin Kamyar, Hüsâmeddin Kaymeri ve Harezem Emîri Kayırhan bu durumu kabullenmeyip veliaht olarak seçilen İzzeddin Kılıç Arslan'ın tahta geçmesini düşünmüşler, lakin ilerleyen günlerde yeni sultana tabii olmuşlardır.²²⁴

II. Gıyâseddin Keyhusrev'in tahta çıkmasında etkili rol oynayan Sâdeddin Köpek, genç yaştaki sultanı etkisi altına almakla birlikte kendi yerini sağlamlaştırmak için ilk önce, her ne kadar sultana sonradan da olsa biat etmiş olan Harezem beyi Kayırhan'ı tehlike olarak görüp ortadan kaldırmak istemiştir. Sâdeddin Köpek'in etkisi altında kalan II. Gıyâseddin Keyhusrev, bir akşam Kayırhan'ı sarayına davet etmiş ve davet sırasında onu yakalatıp Zamantı (Pınarbaşı) Kalesi'ne hapsedmiştir. Bir süre bu kalede kalan Kayırhan, ağır yaşam koşullarına dayanamayarak hastalanıp vefat etmiştir.²²⁵

Harezem beyi Kayırhan'ın hapsedilmesi ve hapsedildiği yerde ölmesi uzun uğraşlar sonucunda Türkiye Selçuklu Devletine bağlanmış olan Harezmlilerin yeniden devletten ayrılmasına ve Anadolu topraklarında yağma girişimleri yapıp iç huzurun bozulmasına sebep olmuştur. Kayırhan'ın ölmesi ile Türkiye Selçuklu hizmetini terk eden Harezmliler, Kayseri'den ayrılarak Fırat nehri taraflarına doğru hareket etmişlerdir. Harezmlilerin giriştikleri bu hareketten rahatsız olan II. Gıyâseddin Keyhusrev' de Kemâleddin Kâmyâr'ı bir ordu ile onların arkasından göndermiştir. İki ordunun karşılaşması ile aralarında elçiler gelip gitse de savaş kaçınılmaz olmuş ve yapılan savaşta Harezmliler Türkiye Selçuklu

²²² Sevim, "Keyhusrev II", 25/348.

²²³ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 447-451; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 92; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd- Dîn Keyhusrev ve Devri*, 32.

²²⁴ Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/74; Turan, *Selçuklular*, 424-425; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd- Dîn Keyhusrev ve Devri*, 33-34.

²²⁵ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 451; Ersan, "Türkiye Selçuklu Devleti", 10/230.

Ordusunu ağır bir yenilgiye uğratıp yoluna devam etmiştir. Yolları üzerindeki Urfa, Harran ve Suruc vilayetlerini ele geçirip yağmalamışlar ve buralarda kendi beyliklerini ilan etmişlerdir. Böylelikle Türkiye Selçuklu Devletini uğraştıracak bir sorun baş göstermiştir.²²⁶

Kendi çıkarı için Harezmîlerin devletin başına musallat olmasına sebep olan Sâdeddin Köpek, şimdi de kendisine rakip olarak gördüğü Türkiye Selçuklu Devleti'nin ileri gelen beylerinden Emîr Kemâleddin Kâmyâr, Hüsâmeddin Kaymeri, Şemseddin Altunaba ve Tâceddin Pervâneyi, Sultanı da etkisi altında bırakarak çeşitli suçlar isnad ederek bertaraf etmiştir.²²⁷

Sâdeddin Köpek'in kışkırtmaları ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin ileri gelen beylerinin ortadan kaldırılmasını emreden II. Gıyâseddin Keyhusrev, şimdi de kendi adına endişe duymaya başlamıştır. Babası tarafından veliaht olarak seçilen İzzeddin Kılıç Arslan'ın ortadan kaldırılması için Sâdeddin Köpek ile harekete geçmiştir. Sultandan aldığı Emîrle harekete geçen Sâdeddin Köpek bir ferman ile İzzeddin Kılıç Arslan'ın hapsediği Ankara Kalesine adamlarını gönderip orada boğdurulmak suretiyle sultanın emrini yerine getirmiştir.²²⁸

Yaptığı olaylı icraatlarla adından kötü bir şekilde söz ettirmeye devam eden Sâdeddin Köpek hem bu kötü algıyı kırmak hem de gücünü arttırmak için önemli bir zafer elde etmenin gerekli olduğunu düşünmektedir. Bunun için de Hristiyanlar açısından çok büyük önem arzeden ve Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilen haçın bulunduğu Sümeysat (Samsat) Kalesi'ne sefere çıkmıştır. Kaleyi kuşatan Sâdeddin Köpek, karşılıklı anlaşma ile 1238 senesinde kaleyi teslim almıştır. Bu önemli kaleyi ele geçiren Sâdeddin Köpek bir nebze de olsa halkı seferlerle meşgul ederek hakkındaki dedikoduları azaltmıştır.²²⁹

O güne kadar yaptıkları ile adından oldukça söz ettiren Sâdeddin Köpek, yaptıklarıyla yetinmek yerine daha da ileriye giderek gözünü Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına dikmiştir. Ancak devletin başına geçebilmek için gerekli olan en önemli şart

²²⁶ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 451-453; Turan, *Selçuklular*, 428; Mehmet Ersan, *Bir Devletin Çöküş Hikayesi Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı* (Ankara: Altınordu Yayınları, 2010), 77.

²²⁷ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 453-458; Turan, *Selçuklular*, 429; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-Dîn Keyhusrev ve Devri*, 44-45.

²²⁸ Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/76 429; Turan, *Selçuklular*, 429-431; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/160-161.

²²⁹ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 458-460; Turan, *Selçuklular*, 430; Ersan, "Türkiye Selçuklu Devleti", 10/231.

Selçukoğulları kanından gelmektedir. Sâdeddin Köpekte bu sorunu ortadan kaldırmak için aslında kendisinin, annesi ile I. Gıyâseddin Keyhusrev'in gayrimeşru ilişkisinden dünyaya geldiği fikrini ortaya atmıştır.²³⁰ Sâdeddin Köpek'in bu akıl dışı söylemleri karşısında en sonunda gözü açılan II. Gıyâseddin Keyhusrev, onun devlete büyük zararlar verdiğini ve ortadan kaldırılması gereken bir kişi olduğunu düşünmüştür.²³¹ Bu vesileyle Sivas subaşı Hüsâmeddin Karaca'ya haber göndererek Sâdeddin Köpek'in 1238 senesinde ortadan kaldırılmasını sağlamıştır.²³²

II. Gıyâseddin Keyhusrev, Sâdeddin Köpek'in bertaraf edilmesiyle ondan geriye kalan sorunlarla uğraşmaya başlamıştır. Öncelikle Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlıken Sâdeddin Köpek'in yanlış uygulamaları neticesinde isyan eden ve Türkiye Selçuklu Devleti'ni terk edip Doğu Anadolu bölgesine yerleşip buldukları yerlerde yağma girişimlerinde bulunan Harezmîler ile yeniden barışmayı planlamıştır. Harezmîler yaptığı anlaşma ile 1240 senesinde tekrardan Türkiye Selçuklu Devletine itaat ettirmiştir. Ancak bir yıl sonra buldukları bölgede tekrar yağma girişimlerine bulunmaları ve bölgedeki ticaret yollarının kullanımına engel olmak gibi pek çok noktada sorun oluşturmaları üzerine Eyyübî hükümdarları ve Artuklu meliklerinin teşvikiyle 1241 senesinde Harezmîler üzerine sefere çıkmıştır. Çıkan bu sefer sonucunda da Harezmîler mağlup edilmiş ve bölgede güvenlik sağlanmıştır.²³³

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'daki hakimiyetini güçlendirmek için yaptığı en büyük mücadelelerden birisini Babaîler Ayaklanması olarak bilinen dini temelli isyan oluşturmaktadır. Yarı şaman yarı Müslüman olan Baba Resûl olarak tanınan Baba İlyas Horasanî adındaki Türkmen babası ülkedeki adaletsizliklerin, eşitsizliklerin ve zulümlerin son bulması adına Türkmen kitleleri üzerinde etkili olup onları etrafında toplamaya başlamıştır. Kendisine tâbi büyük bir kitleye sahip olan Baba İlyas, Türkiye Selçuklu Devletine karşı açıktan isyan etmek için Anadolu'da hazırlıkların başlamasını emretmiş ve

²³⁰ Salim Koca, "Sultan I. Alâeddin Keykubâd'dan Sonra Türkiye Selçuklu İdaresinde Ortaya Çıkan Otorite Zâfiyeti ve Emîr Sadeddin Köpek'in Selçuklu Saltanatını Ele Geçirme Teşebbüsü", *Gazi Türkiyat Dergisi* 1/7 (Eylül 2010), 65-97.

²³¹ Zühal Şen, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhusrev'in Karakter İncelemesi", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* /14 (Temmuz 2021), 276-277.

²³² İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 462-465; Turan, *Selçuklular*, 431-433; Muharrem Kesik, "Sâdeddin Köpek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 35/392.

²³³ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 467-472; Merçil-Sevim, *Selçuklu Devleti Tarihi*, 579.

Baba İshak adında bir müridini de isyanın başına geçirmiştir. Babaîler olarak bilinen bu grup Baba İlyas'ın peygamberliğini kabul etmeyen ve kendilerine katılmayan kişileri öldürerek Anadolu da bir anarşi ortamının çıkmasına sebep olmuştur. Karşısındaki isyancı grubun daha fazla zarar vermemesi için harekete geçen II. Gıyâseddin Keyhusrev, Amasya subaşı Hacı Mübârizeddin Armağanşah'ı büyük bir ordu ile Amasya'da bulunan Baba İlyas üzerine göndermiş ve onu orada öldürtmüştür. Ancak Baba İlyas'ın öldürülmesi isyankâr grubu sakinleştirmek yerine daha da azgınlaşmalarına sebep olmuş ve Babaîler, Baba İshak'ın önderliğinde Konya üzerine harekete geçmiştir. İsyankâr grubun Konya üzerine harekete geçtiğini öğrenen II. Gıyâseddin Keyhusrev, Erzurum'da Moğol akınları için hazırlanan Frank askerlerinden oluşan orduyu yanına çağırmıştır. 1240 senesinde Malya Ovası'nda karşı karşıya gelen iki grup arasında başlayan savaş, Frank askerlerinin etkili mücadeleleri neticesinde Türkiye Selçuklu Devleti lehine gelişmiş ve Baba İshak dahil olmak üzere bütün isyankârlar öldürülmüştür. Böylelikle Türkiye Selçuklu Devleti fazlasıyla zorlayan ve yıpratılan Babaî İsyanı kanlı bir şekilde bastırılıp Anadolu'daki Selçuklu hakimiyeti güçlendirilmiştir.²³⁴

Babaî isyanını bastıran Türkiye Selçuklu Devleti'nde ciddi bir sorun olan Moğol sorunu baş göstermeye başlamıştır. Moğolların Anadolu topraklarına tam manasıyla göz dikip akınlar düzenlemeye başlaması II. Gıyâseddin Keyhusrev dönemine rastlamaktadır. Alâaddin Keykubad döneminde Moğollar nadiren de olsa küçük çaplı akınlar düzenlemişlerse de sultanın etkili siyaseti sayesinde her iki devlet arasında barış ortamı devam etmiştir. Ancak İran ve Gürcistan topraklarından istediklerini elde eden Moğollar 1242 senesinde yönlerini Anadolu topraklarına çevirmişlerdir. Moğolların Anadolu'ya doğru yönelmeye başlamaları II. Gıyâseddin Keyhusrev'i tedirgin etmiş ve Sinâneddin Yakut'u Erzurum Subaşılığına atayıp düzenli bir orduyu da Erzurum'a konuşlandırmıştır. Her ne kadar şehir iyi bir şekilde savunulmuş olsada Erzurum Şihnesi Şerefeddin Duvini'nin

²³⁴ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 478-482; Ahmet Yaşar Ocak, "Baba İshak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 4/369; Ahmet Yaşar Ocak, "Baba İlyas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 4/368; Ahmet Yaşar Ocak, "Babaîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 4/373.

can güvenliği karşısında şehrin kapılarını Moğol ordusuna açması ile şehir düşmüş ve Anadolu'nun kapıları Moğollara açılıp ilk kurban Erzurum olmuştur.²³⁵

Moğolların 1242 senesinde Erzurum gibi önemli şehri ele geçirip yağmalaması Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'da endişelerin artmasına ve devlet ileri gelenlerinin toplanarak önlemler almasına neden olmuştur. Yapılan toplantıdan Moğollar ile tek başına başa çıkmanın pek mümkün görülmemesi üzerine komşu devletlere elçiler gönderilerek²³⁶ düşmanlıkların bir kenara bırakılıp Moğollara karşı ittifak kurmanın en mantıklı yol olduğunun iletilmesi kararı çıkmıştır. Başta Eyyübî ve Artuklu hükümdarları olmak üzere Trabzon ve İznik Rum imparatorları²³⁷ ile de anlaşmalar yapılmıştır. Yapılan anlaşmalar ile büyük bir ordu tertip eden II. Gıyâseddin Keyhusrev, Trabzon ve Rum imparatorlarının verdikleri söze sadık kalmamalarına rağmen 1243 senesinde ordunun başında Sivas'a gelmiştir. Türkiye Selçuklu ordusu Sivas'a geldiği sıralarda da Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu Anadolu'ya doğru harekete geçmiştir. Devletin ileri gelen beyleri²³⁸ buldukları konumun Moğollara karşı üstünlük sağlamada etkili olacağını söylemesi ve Sivas'ta kalınması gerektiğini belirtmesine rağmen tecrübesiz genç kişilerin II. Gıyâseddin Keyhusrev'i kışkırtmaları ile ordu Sivas'tan Moğol ordusunu karşılamak üzere harekete geçmiştir. Türkiye Selçuklu ordusu Sivas'ın 80 km. doğusunda bulunan Köseadağ mevkiine geldiğinde savunmanın kolay yapıldığı, düşmanın etkisiz hale getirilmesinin kolay olduğu bir noktaya konuşlanmıştır. Yine devletin ileri gelen tecrübeli beyleri buldukları konumun sağlam olduğunu ve buradan daha fazla ileriye gidilmemesi gerektiğini belirtmesine rağmen tecrübesiz kişilerin II. Gıyâseddin Keyhusrev'i galeyana getirmeleri ile ordu Moğol askerleri üzerine saldırıya geçmiştir. Türkiye Selçuklu ordusunun kendileri üzerine saldırıya geçtiğini gören Moğol ordusu, Türk savaş taktiği olan Sahte Ricat²³⁹ ile Türkiye Selçuklu ordusunu dağıtmayı başarmıştır. Ordusunun dağıldığını gören II.

²³⁵ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 490-493; Faruk Sümer, *Anadolu'da Moğollar* (Ankara: TTK Yayınları, 1970), 9.

²³⁶ Elçilik faaliyetleri için bk: Erol Topçu, "Şemseddin Muhammed İsfahânî'nin Köseadağ Bozgunu Öncesi ve Sonrası Diplomatik Faaliyetleri", *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi* 3/1 (Temmuz 2019), 242-266.

²³⁷ Seyhun Şahin, "Köseadağ Savaşında Selçuklu Ordusunda Gayrimüslimler", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* /64 (Aralık 2017), 404-413.

²³⁸ Seda Albayrak, "Köseadağ Savaşı'nda Selçuklu Emîrleri", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/2 (Temmuz 2019), 203-213. bk.

²³⁹ Savaş taktiği için bk: Mazlum Şahin Demir, "Rumlaşan Selçuklular Sahte Ricatı Unuttu: Köseadağ Savaşı (3 Temmuz 1243)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 4/12 (Ağustos 2017), 229-246.

Gıyâseddin Keyhusrev, bir gece yarısı savaş meydanından tüm mallarını bırakıp Tokat'a kaçmıştır. 80 bin gibi o dönemde büyük bir ordu ile Moğolların karşısına zafer parolasıyla çıkan II. Gıyâseddin Keyhusrev yaptığı tecrübesizce ve taktiksel hatalarla 4 Temmuz 1243 tarihinde Devleti için utanç verici bir yenilgi almıştır.²⁴⁰

Kösedağ'da Türkiye Selçuklu Devletini beklediğinden kolay bir şekilde mağlup eden Moğollar, kaçan Türkiye Selçuklu ordusunun peşinden harekete geçmiştir. Anadolu da hiçbir Selçuklu askerine rastlanılmaması üzerine yönlerini Kösedağ mevkiine yakın olan Sivas'a çevirip şehri kuşatmışlardır. Sivas halkı da direnmenin çare olmadığını görerek Baycu Noyan ile anlaşma yoluna gitmiştir. Yapılan anlaşmaya göre de Moğol ordusu şehrin üç kapısından girip üç gün boyunca şehri yağmalamış daha sonra şehirden ayrılmıştır. Böylelikle Sivas şehri de Moğol ordusundan nasibine düşeni almıştır.²⁴¹

Sivas'ı yağmalayan Moğol ordusu yönünü bu kez de Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkent Konya'dan sonraki en önemli şehri olan Kayseri'ye çevirmiştir. Moğol ordusunun üstlerine doğru geldiğini öğrenen Kayseri halkı da Sivas halkının aksine şehri teslim etmek yerine savaşmayı tercih etmiştir. Gelen Moğol ordusu karşısında başarılı bir savunma girişiminde bulunulsa da şehir halkından İğdişbaşı Hacuk oğlu Hüsâm adlı bir Ermeni ile şehir subaşı Topal Fahrettin Ayazın Baycu Noyan ile anlaşıp şehri terk etmiştir. Şehrin gücü düşmüş bununla birlikte yiyecek-içecek sıkıntısında baş göstermeye başlamış ve halkın direnci iyice kırılmıştır. Şiddetli saldırılara daha fazla dayanamayan Kayseri şehri 1244 senesinde Moğolların eline geçmiş ve çok büyük bir yağmaya maruz kalmıştır.²⁴²

Kösedağ Savaşı ve akabinde elde ettiği başarılar ile bolca ganimet elde eden Baycu Noyan bir sonraki sene Anadolu'ya yeniden akın yapmak için dinlenmeye Moğol ülkesine geri dönmüştür. Moğol ordusunun Anadolu'yu terk edip gitmesi üzerine de devletin ileri gelen beylerinden vezir Mühezzibüddin Ali ve Amasya kadısı Fahreddin, devletin Moğol tehlikesinden kurtarılabilmesi için savaş yerine barışın şart olduğunu görmüşlerdir. O sıralarda Erzurum'da dönüş yolunda bulunan Baycu Noyan'ın yanına varıp barış teklifinde bulunmuş ve bir anlaşma yapmışlardır. Yapılan barış anlaşmasından haberdar ve son derece

²⁴⁰ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 493-502; Faruk Sümer, "Kösedağ Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/273; Yusuf Ayönü, "Selçuklular ve Moğollar", *İslam Tarihi ve Medeniyeti Külliyyatı*, ed. Yusuf Ayönü ve Mehmet Ersan (İstanbul: Siyer Yayınları, 2018), 10/367-371.

²⁴¹ Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/81; Sümer, *Anadolu' da Moğollar*, 10.

²⁴² Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/543-545; Turan, *Selçuklular*, 459-462.

sevinçli olan II. Gıyâseddin Keyhusrev, Köseadağ Savaşı sonrası kaçtığı Antalya'dan Konya'ya geri dönmüştür.²⁴³

Moğol Hükümdarı Batu Han da 1245 senesinde anlaşmayı onaylayarak resmi bir hale gelmesini sağlamıştır. Böylelikle Türkiye Selçuklu Devleti topraklarında Moğol istilasının ve yağmasının son bulması ile yeniden topraklarını kalkındırma ve harap olan yerleri tamir etme fırsatını ele geçirmiştir.²⁴⁴

II. Gıyâseddin Keyhusrev, Moğollar ile savaş hazırlığı yaptığı sıralarda komşu pek çok devletten yardım istemiş, bu yardımın karşılığında da kimi devlete toprak kimi devlete de para teklif etmiştir. Bu devletlerden birisi olan Kilikya Ermeni Krallığı da Türkiye Selçuklu Devleti'nden para almasına ve yardım edeceğini bildirmesine rağmen Köseadağ savaşına herhangi bir askeri birlik göndermemiştir. Diğer taraftan Ermeniler, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğollara yenilmesi ve topraklarının istilaya uğraması ile ortaya çıkan otorite boşluğundan faydalanarak bazı yerleri ele geçirmeye başlamıştır. Ayrıca onlar, II. Gıyâseddin Keyhusrev'in Moğol zulmünden kaçarak Halep'e giden annesi ve kız kardeşini yakalamış ve Baycu Noyan'a göndermiştir. Bu derece ihanetlerin ortaya çıkması ile de II. Gıyâseddin Keyhusrev, yapılan anlaşma gereği Batu Han'dan izin alarak Ermeniler üzerine ordusunu göndermiştir. Çukurova bölgesinde karşı karşıya gelen iki ordu şiddetli çarpışmalar ile ciddi kayıplar vermiştir. Olumsuz iklim şartları ve vezir Şemseddin Muhammed İsfahanî'ye Konya'dan sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in vefat ettiği haberi gelmesi üzerine Ermenilerle bir anlaşma yapılmış ve ordu Konya'ya geri dönmüştür.²⁴⁵

1.11.2. Ölümü

Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtını babasını zehirleyerek ele geçirdiğine dair güçlü rivayetlerin bulunduğu II. Gıyâseddin Keyhusrev'in saltanatı sırasında yaptığı icraatları sultanlık dönemi hakkında bizlere bilgi sunmaktadır. Çocuk yaşta sultanlığa oturan II. Gıyâseddin Keyhusrev, genç sayılan bir yaşta ordusu Ermeniler üzerine sefere gittiği sırada 1246 senesinde vefat etmiştir. II. Gıyâseddin Keyhusrev'in vefatına sebep olan şey hakkında

²⁴³ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 505-508; Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, 10; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-Dîn Keyhusrev ve Devri*, 102.

²⁴⁴ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 505-511; Merçil, "Türkiye Selçukluları" 6/521; Ersan, "Türkiye Selçuklu Devleti", 10/237.

²⁴⁵ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 515-517; Turan, *Selçuklular*, 470-472; Sevim, *Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, 38-39.

kaynaklarda iki farklı rivayet bulunmaktadır. Kaynaklar tarafından aktarılan ilk rivayet göre II. Gıyâseddin Keyhusrev, sefahate düşkün olduğu, aklının eksik olmasından vahşî hayvanlar beslediği ve vahşî hayvanlarından birisinin kendisini ısırması sonucunda öldüğü aktarılmaktadır.²⁴⁶ Kaynaklar tarafından aktarılan ikinci rivayete göre ise II. Gıyâseddin Keyhusrev, Alâiye de bulunduğu sırada içki içerken aniden vefat etmiştir.²⁴⁷

II. Gıyâseddin Keyhusrev'in vefatıyla alakalı aktarılan iki farklı rivayet incelendiğinde ölümüne sebep olan şeyin aslında her iki rivayette de aktarılan bilginin sebep olduğunu söyleyebiliriz. Osman Turan Hoca'nın aktardığı "II. Gıyâseddin Keyhusrev, Alâiye kalesinde içki içmekle meşgul olduğu sırada imdad, imdad! diye bağırmış ve aniden vefat etmiştir"²⁴⁸ rivayeti konunun anlaşılması açısından önemlidir. İçkinin kişiyi boğulma dışında ani bir şekilde yardım isterken bağırmasına sebep olacak şekilde öldürmesi daha önce karşılaşılan bir durum değildir. Diğer taraftan da boğulan bir insanın bağırabilmesi de mümkün görülmemektedir. II. Gıyâseddin Keyhusrev, tarafından yapılan nida aslında duyulan bir acıdan sonra gerçekleşen bir şeydir. İlk rivayette yer alan hayvan ısırığı sonucunda öldüğü görüşü tam bu noktaya uygun düşmektedir. Bu tahlilden sonra iki rivayetin tek bir ölüm sebebinde birleştirecek olursak içki içtiği sıra da alkolün etkisi ile dikkati dağılan ve bedenini kontrol etmekten uzak olan II. Gıyâseddin Keyhusrev, tedbirsiz davranarak yanındaki hayvanın ısırmasına engel olamamış ve ısırık sonucunda da vefat etmiştir. Ardından da atalarının yanına Alâeddin Camii'nde bulunan türbeye defnedilmiştir.²⁴⁹

Kaynaklar tarafından sultanlığı döneminde yaptıklarından dolayı pek iyi anılmayan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçişinin Sâdeddin Köpek'in sayesinde olması kendisinin ona minnet duymasına sebep olmuştur. Devlet idaresini gayri resmî olarak Sâdeddin Köpek'e bırakan II. Gıyâseddin Keyhusrev, onun yaptığı icraatlara karşı çıkamamış ve devleti zayıflatmıştır.²⁵⁰ Böyle büyük bir tehlikeyi sultanlığının ilerleyen yıllarında ortadan kaldırırsa da Köseadağ Savaşında yine tedbirsiz davranıp devletin önemli beyleri ve komutanlarının yerine birkaç tecrübesiz komutanı

²⁴⁶ İbn Bibî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 517.

²⁴⁷ Bu gruptaki rivayetler için bk: Turan, *Selçuklular*, 473-474.

²⁴⁸ Turan, *Selçuklular*, 474.

²⁴⁹ Sevim, "Keyhusrev II", 25/350.

²⁵⁰ Şen, "II. Gıyâseddin Keyhusrev'in Karakter İncelemesi", 277.

dinlemesi Türkiye Selçuklu Devleti'nin o tarihten itibaren Moğol güdümünde olmasına neden olmuştur. Bundan sonra da Türkiye Selçuklu Devleti eski ihtişamı yerine Moğol gölgesinde entrikaların içinde ayakta kalmaya çalışan bir devlet konumunda olmuştur.

1.12. II. İZZEDDİN KEYKÂVUS

1.12.1. Siyasi Hayatı

II. Gıyâseddin Keyhusrev'in en büyük oğlu olan II. İzzeddin Keykâvus'un 1235 tarihinde doğduğu tahmin edilmektedir.²⁵¹ II. Gıyâseddin Keyhusrev vefat ettiğinde geride on bir yaşında İzzeddin Keykâvus, dokuz yaşında Rükneddin Kılıç Arslan ve yedi yaşında Alâeddin Keykubad adında üç oğlu kalmıştır. II. Gıyâseddin Keyhusrev vefat etmeden önce de yedi yaşındaki oğlu Alâeddin Keykubad'ı kendisinden sonra tahta çıkması için veliyaht tayin etmiştir. Ancak II. Gıyâseddin Keyhusrev'in vefat etmesiyle birlikte devletin ileri gelen beylerinden Vezir Şemseddin Muhammed İsfahani, Celâleddin Karatay, Şemseddin Hasoğuz, Esededdin Ruzbe ve Fahreddin Ebûbekir büyük şehzade varken küçük olanın tahta çıkmasının doğru olmayacağını ileri sürerek II. İzzeddin Keykâvus'u 1246 senesinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına çıkarmışlardır, diğer iki kardeşini de sultanın tahtının yanına oturtmuşlardır.²⁵²

1246 senesinde Moğol tahtında da değişiklik olmuştur. Güyük Han'ın Moğol tahtına geçmesi ile büyük bir kurultay düzenlenmiş ve bu kurultaya Moğollara tâbi olan devlet adamları ile dünya devletlerinden de temsilciler davet edilmiştir. Buna müteakip Türkiye Selçuklu Devleti'nin yeni sultanı II. İzzeddin Keykâvus da Moğol devletine çağrılmıştır. Ancak II. İzzeddin Keykâvus, tahta yeni geçtiğini, eğer Moğol ülkesine giderse düşmanlarının bunu fırsat bilerek topraklarına saldırabileceğini ileri sürerek kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan'ı Bahâeddin Tercüman ile Moğol ülkesine elçi olarak göndermiştir.²⁵³

İlk başlarda devlet düzeni kurulmuş gibi gözükse de II. İzzeddin Keykâvus'u tahta çıkararak devletin ileri gelen beyleri arasındaki çekişmeler devletin parçalanma noktasına kadar gelmesine sebep olmuştur. Vezir Şemseddin Muhammed İsfahani'nin devlet

²⁵¹ Faruk Sümer, "Keykâvus II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/354.

²⁵² İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 517-518; Turan, *Selçuklular*, 477-478.

²⁵³ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 518-519; Turan, *Selçuklular*, 478.

yönetiminde tek başına söz sahibi olabilmek için önce sultanın annesi Berdüliye Hatun ile evlenmiş daha sonra da diğer beyler üzerine sefere çıkarak hakimiyetini güçlendirme yoluna gitmiştir. Bu olaylardan sonra devleti adeta kendisinin yönetme noktasına gelen Şemseddin Muhammed, sultan gibi korumalar ve devlet adamlarıyla divana gelip, eğlence meclisleri düzenlemeye başlamıştır.²⁵⁴

Şemseddin Muhammed, Türkiye Selçuklu Devletinde huzur ve sükûnu her ne kadar sağlamış olsada bir süre sonra huzur yerini sorunlara bırakmıştır. İlk olarak Türk Ahmed adında bir kişi kendisinin Alâeddin Keykubad'ın oğlu olduğunu iddia ederek isyan etmiştir.²⁵⁵ Bir başka sorun da Moğol devletine elçi olarak gönderilen IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın sultan olduğunu gösteren yarlığı elde etmesiyle olmuştur. Moğol askerleri ile Sivas'a gelen IV. Rükneddin Kılıç Arslan, 1249 senesinde sultanlığını ilan etmiştir. Tahtı kaybeden Şemseddin Muhammed, sultan II. İzzeddin Keykâvus ile deniz kenarında bir kaleye çekilerek isyan etme hazırlıklarına başlamıştır. Ancak Türkiye Selçuklu Devleti'nin vezirliğine getirilen Bahâeddin Tercüman, Moğol askerleri ile Konya'ya gelerek Şemseddin Muhammed'i yakalatmış ve 24 Mart 1249 tarihinde öldürtmüştür.²⁵⁶

Her ne kadar Moğol Hanından aldığı yarlığ ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına IV. Rükneddin Kılıç Arslan geçmiş olsada devletin ileri gelen beyleri II. Gıyâseddin Keyhusrev'in ölümünden sonra olduğu gibi büyük şehzade varken küçük olanın tahta geçmesinin dine, adet ve örflere uygun olmayacağını belirtmişlerdir. Saltanat nâibi Celâleddin Karatay, meseleyi çözüme kavuşturmak için üç kardeşin birlikte tahta oturması fikrini ön plana sunmuştur. Ancak yapılan bu teklifi kabul etmeyen IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve beraberindekiler II. İzzeddin Keykâvus ile savaşmak üzere Rûzbe Ovası'nda toplanmışlardır. 14 Haziran 1249 senesinde meydana gelen savaşta II. İzzeddin Keykâvus, kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı mağlup etmiştir. Ancak kardeşini öldürmeyip bağrına basmış ve Celâleddin Karatay'ın teklifi olan üç kardeşli saltanat dönemine geçiş yapmıştır.²⁵⁷

²⁵⁴ Münecimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/84; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/187-188.

²⁵⁵ Merçil -Sevim, *Selçuklu Devleti Tarihi*, 585; Sümer, "Keykâvus II", 25/355.

²⁵⁶ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 547-549; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 241-242; Turan, *Selçuklular*, 483-485.

²⁵⁷ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 555-557; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 27-28; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 243; Turan, *Selçuklular*, 485-487.

Saltanat üç kardeş arasında ortak olduğu sıralarda tekrardan Moğol Hanından gelen bir elçi heyeti II. İzzeddin Keykâvus'un Han'a giderek onun onayını alması gerektiğini belirtmiştir. Moğollar tarafından yoğun baskının devam etmesi ile devletin ileri gelen beyleri II. İzzeddin Keykâvus'u Mengü Han'a gitmeye ikna edip Moğolistan'a yolcu etmişlerdir. Ancak II. İzzeddin Keykâvus, Moğolistan'a doğru yol alırken 11 Kasım 1254 tarihinde Celâleddin Karatay'ın vefat ettiğini öğrenmesi üzerine kurulan üçlü saltanatın sona ereceği ve kendisinin tahtı kaybedeceği endişesi ile geriye dönmüştür. Kendi yerine Moğol Hanına küçük kardeşi Alâeddin Keykubad'ı göndermiştir. Alâeddin Keykubad beraberindeki devletin ileri gelenleri ile Moğolistan'a doğru yol alırken yanındaki beylerden Mahmud Tuğraî ve Emîr-i Arz Reşîdeddin geçtikleri her yerde sultanın Alâeddin Keykubad olduğunu belirterek yollarına devam etmişlerdir. Durumun bu şekilde olduğunu gören ve Alâeddin Keykubad'ın Moğol Hanının yanından tek başına sultan olarak dönebileceğinden korkan diğer iki kardeşi, lala Bedreddin Muslih Hadim'i para ve mal ile kandırarak Alâeddin Keykubad'ı 1254 senesinde öldürmüşlerdir. Böylelikle Celâleddin Karatay tarafından oluşturulan üç kardeş saltanatı sona ermiştir.²⁵⁸

Alâeddin Keykubad'ın ortadan kaldırılması ile tahtta söz sahibi iki kardeş kalmıştır. Bunlardan II. İzzeddin Keykâvus etrafındaki kişilerin kardeşini tahttan uzaklaştırıp tek başına devlete hâkim olmasını telkin etmeye başlaması üzerine bu durumdan haberdar olan IV. Rükneddin Kılıç Arslan, kardeşinin yanından ayrılarak Kayseri'ye gelip 1254 tarihinde saltanatını ilan etmiştir. IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kendisini sultan ilan etmesi ile iki kardeş arasında ipler iyice kopmuş ve olay savaşa kadar varmıştır. İki kardeşin yaptığı savaş sonucunda II. İzzeddin Keykâvus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı yenerek onu önce Amasya daha sonra da Borgulu Kalesi'ne gönderip hapsedmiştir.²⁵⁹

Kardeşini saf dışı bıraktıktan sonra devletin başına tek başına geçen II. İzzeddin Keykâvus, Baycu Noyan'ın Anadolu'dan kendisine yaylak ve kışlak vermesini istemesi üzerine beylerinin etkisiyle de bir ordu hazırlanmasını emretmiştir. Baycu Noyan'ın Anadolu üzerine harekete geçtikten sonra da önüne çıkan yerleri tahrip ve yağma yaparak ilerlemesi de savaşı kaçınılmaz kılmıştır. 14 Ekim 1256 tarihinde Sultan Hanı civarında karşı

²⁵⁸İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 562-566; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/559-560; Turan, *Selçuklular*, 490-492.

²⁵⁹Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/87; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 248-249; Faruk Sümer, "Kılıçarslan IV", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/404.

karşıya gelen iki ordu savaşa tutuşmuş ve Türkiye Selçuklu ordusu kısa sürede savaşta mağlup olan taraf olmuştur. Ordusunun yenildiğini haber alan II. İzzeddin Keykâvus da Baycu Noyan'ın bir sonraki hamlesinin Konya olacağını bildiğinden önce Antalya'ya oradan da Alâiye'ye kaçmıştır. Kazandığı zaferle savaş meydanından hareket eden Baycu Noyan da Konya'ya doğru ilerlemiştir.²⁶⁰

II. İzzeddin Keykâvus'un Konya'da tahtı terk edip Türkiye Selçuklu topraklarından çıkmasını fırsat bilen Emîr- i Âhûr Fahreddin Arslandoğmuş ve diğer Emîrler IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı hapsediği Borgulu Kalesinden çıkarıp Baycu Noyan'ın yanına getirmişlerdir. Baycu Noyan'ın desteği ile de 4 Mart 1257 tarihinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçirmişlerdir.²⁶¹

Ancak IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Türkiye Selçuklu tahtındaki sultanlığı çok uzun sürmemiştir. İlhanlı Devleti'nin hükümdarı Hülagü'nün 1257 senesinde Bağdat üzerine sefere çıkması ile Baycu da sefere gitmek için Anadolu'dan ayrılmak durumunda kalmıştır. Bu durumda fırsat bilen II. İzzeddin Keykâvus, İznik imparatoru II. Theodoros Laskaris'in de asker yardımı ile Konya'ya gelerek yeniden Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçmiştir. Her ne kadar II. İzzeddin Keykâvus tahtı geri almış, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'da tahtı kaybetmiş olsa da birisi tahtını sağlama almak diğeri de kaybettiği tahtı geri kazanmak için Moğol Hanının desteğini alma girişimlerde bulunmuştur. IV. Rükneddin Kılıç Arslan yaptığı bu girişimler sonucunda tahta geçmek için Moğol Hanından saltanat yarlığını elde ederek Anadolu'ya geri dönmüştür. II. İzzeddin Keykâvus'u temsilen Şemseddin Yavtaş, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın sadık beylerinden Muînüddin Pervane'yi ve Moğol askerlerini Yulduz Dağı bölgesinde yenilgiye uğratmıştır. Aldığı yenilgiden sonra Moğollardan ekstra destek isteyen IV. Rükneddin Kılıç Arslan, Alıncak Noyan komutasındaki yeni bir Moğol birliği ile kardeşinin üstüne hareket etsede her seferinde yenilmekten kurtulamamıştır.²⁶²

İki kardeş arasındaki mücadelenin sürdüğü sıralarda Moğol Hanına gönderilen küçük kardeşleri Alâeddin Keykubad'ın yolda ölümünden sonra onunla giden devletin ileri gelen

²⁶⁰ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 571-576; Anonim *Selçuknâme*, 46; Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, 28-30.

²⁶¹ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 576-580; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 33-34; Turan, *Selçuklular*, 501-502; Merçil, "Türkiye Selçukluları" 6/522.

²⁶² İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 584-587; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/563-564; Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, 30-31.

beyleri dört yıl sonra Anadolu topraklarına geri dönebilmiştir. Heyet geri dönmeden önce devletin içinde bulunduğu durumdan etkilenerek devletin iki kardeş arasında bölünmesini sağlayan yarlığı Moğol hanından elde etmişlerdir. Böylelikle Türkiye Selçuklu Devleti'nin II. İzzeddin Keykâvus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan olmak üzere iki tane sultanı olmuştur. Bu son olaydan sonra da Fahreddin Ali b. Hüseyin, II. İzzeddin Keykâvus'un; Muînüddin Süleyman'da IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın veziri olmuştur.²⁶³

Türkiye Selçuklu Devleti iki kardeş arasında bölüşüldükten sonra II. İzzeddin Keykâvus, başkent Konya'yı terk ederek Hristiyan dayılarıyla birlikte Antalya'ya gidip eğlence ve içki alemine dalmıştır. Diğer taraftan IV. Rükneddin Kılıç Arslan veziri Muînüddin Süleyman'ın etkili siyaseti sayesinde hem hüküm sürdüğü yerlerde hem de Moğolların gözünde itibarını arttırmaya devam etmiştir. Durum böyle devam ederken Hülagü yapılan anlaşma gereği Anadolu'ya vergi tahsili için Tâceddin Mu'tez ve Tükelek Bahşı göndermiştir. Gelen bu iki şahıs önce IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın yanına gelmiş olsalar da vezir Muînüddin'in etkili oyunları ile II. İzzeddin Keykâvus'un yanına gönderilmiştir. II. İzzeddin Keykâvus'un yanına varan vergi memurları sert bir tutumla karşılaşmışlar ve tahsil etmeleri gereken vergiyi alamamışlardır. Bu durumu bizzat Hülagü'ye bildiren vergi memurları II. İzzeddin Keykâvus'un Moğollara karşı kin beslediğini, yapması gerekenleri yerine getirmediğini ve Mısırlılar ile Moğollara karşı iş birliği içerisinde olduğunu söylemiştir. Ortaya çıkan bu durumdan son derece rahatsız olan Hülagü, 1260 senesinde II. İzzeddin Keykâvus'u yanına çağırmıştır. II. İzzeddin Keykâvus, Hülagü'nün çağrısına kulak vererek onun yanına gitmek için yola çıktığında Alıncak Noyan'ın büyük bir ordu ile Anadolu'ya geldiğini kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ında ona destek verdiği haberini alınca yoldan geriye dönmüş ve topraklarını savunmak için hazırlıklarına başlamıştır. Ancak II. İzzeddin Keykâvus bizzat kendisi Moğol ordusunun karşısına çıkmak yerine komutanlarını görevlendirmiş kendisi de Antalya'ya gitmiştir. Altunaba Kervansarayını yakınlarda karşı karşıya gelen II. İzzeddin Keykâvus'un ordusu ile Moğol ordusu arasındaki savaşta Moğollar mutlak bir galibiyet elde ederek çok sayıda esir ve ganimet ele geçirmiştir.²⁶⁴

²⁶³ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 582-587; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 45-48; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/90-91; Turan, *Selçuklular*, 509-511; Sümer, "Keykâvus II", 25/355.

²⁶⁴ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 587-590; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/93; Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, 32-35.

Aldığı yenilgiden sonra Anadolu beyleri arasından müttefik bulamayan II. İzzeddin Keykâvus, çareyi o zamanlarda Moğolları yenen tek hükümdar olan Sultan Baybars ile ittifak kurmada görmüştür. Baybars ile yapılan görüşmeler sonucunda bir ittifak kurulmuş olsada bu durumdan haberdar olan Moğollar, Konya üzerine harekete geçmişlerdir. Moğolların bu derece hızlı bir şekilde ittifakı öğrenmiş olması Baybars'ın II. İzzeddin Keykâvus'a yardım edebilme ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Durum böyle olunca da II. İzzeddin Keykâvus, çareyi kaçmakta bulmuş ve 1262 senesinde tüm maiyetiyle birlikte Antalya'dan gemi vasıtasıyla İstanbul'a gitmiştir. II. İzzeddin Keykâvus'un Anadolu toprakları terk etmesi ile de ona bağlı olan tüm yerler IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın hakimiyeti altına girmiştir.²⁶⁵

1.12.2. Ölümü

1262 senesinde sahip olduğu toprakları terk edip Bizans'a sığınan II. İzzeddin Keykâvus, VIII. Mikhail Palaiologos tarafından iyi bir şekilde karşılanmıştır. Zamanında II. İzzeddin Keykâvus'un aynı şekilde taht mücadelesi veren VIII. Mikhail Palaiologos'a yardımda bulunması şimdi yardım görmesine ve aralarında bir dostluğun kurulmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan Altınordu hükümdarı Berke Han'ın İslâm dinine girmesi ile Orta Doğu'da siyasi dengede değişiklik meydana gelmiştir. Berke Han Müslüman olmanın etkisi ile İran İlhanlılarına karşı Memlûk sultanı Baybars ile bir ittifak yaparak İslâm adına cihad girişimlerine başlamıştır. Kurulan bu yeni ittifaktan haberdar olan II. İzzeddin Keykâvus, sultan Baybars'a elçilerini göndererek bu ittifaka dahil olmuştur. Ancak II. İzzeddin Keykâvus'a yardım eden ve sultan Baybars ile de yakın ilişkileri bulunan VIII. Mikhail Palaiologos, Hülagu'dan çekincesinden dolayı siyasetini değiştirip hem II. İzzeddin Keykâvus ve ailesine hem de Sultan Baybars'a karşı düşmanca tavırlar takınmaya başlamıştır. Kendisine sığınan II. İzzeddin Keykâvus ve ailesine hapsedmiş diğer Müslümanları da zorla Hristiyanlaştırmaya çalışmıştır. VIII. Mikhail Palaiologos'un böyle bir işe Hülagu aracılığıyla giriştiğini öğrenen Berke Han, 20 bin kişilik bir kuvveti Kutlug Melik adında bir komutanı ile imparatorun üzerine göndermiştir. Gönderilen ordu Bizans şehirlerinde üstünlük sağlaması ve istila girişiminde bulunması Bizans İmparatorunun karşılık vermesine engel olmuştur. Kutlug Melik çıktığı bu seferde II. İzzeddin Keykâvus ve

²⁶⁵ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 590-592; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 260-261; Turan, *Selçuklular*, 513-515.

ailesini hapsedukları yerden kurtarıp Berke Han'a göndermiştir. Han tarafından çok iyi karşılanan II. İzzeddin Keykâvus kendisine ikta olarak verilen Suğdak ve Solhat şehirlerinde hayatını sürdürürken 1279 senesinde vefat etmiştir.²⁶⁶

Kaynaklarda II. İzzeddin Keykâvus'un ölüm sebebiyle alakalı araştırma yapıldığında karşımıza sadece bir kaynakta tahttan uzak kalmanın verdiği üzüntü ile elem verici bir hastalığa yakalandığı ve bu hastalıktan dolayı vefat ettiği bilgisi çıkmaktadır.²⁶⁷ Hayatı sürekli mücadeleler içerisinde geçen ve kardeşleri ile tahtta sahip olmak için her türlü mücadeleye girişen II. İzzeddin Keykâvus'un tahtı kardeşine kaptırması aktarılan rivayetin ölüm sebebi olarak kabul edilmesine sebep olmuştur.

Diğer taraftan tahttan ayrıldıktan sonra ahlakıyla alakalı pek fazla bilgi bulunmayan II. İzzeddin Keykâvus'un İslâmi yaşayış olarak pek de iyi olmadığı belirtilmekte olup bunun sebebinin Hristiyan olan dayılarından kaynaklandığı düşünülmektedir.²⁶⁸

1.13. IV. RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN

1.13.1. Siyasi Hayatı

1237 veya 1240 senesinde dünyaya geldiği rivayet edilen²⁶⁹ IV. Rükneddin Kılıç Arslan, 1262 senesinde nihayet tek başına Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına sultan olabilmıştır. O, yukarıda değinildiği gibi önce ağabeyi ve kardeşi ile üçlü saltanata daha sonra da ağabeyi ile ikili saltanata sahip olup taht mücadelesi verdikten sonra Moğolların desteği, Muînüddin Süleyman Pervâne'nin etkili siyaseti ile tahtı elde etmiştir. Tahtı elde ettikten sonra yerini sağlamlaştırmak için öncelikle ağabeyinden geriye kalan beyler üzerine gidip onları Altunaba Kervansarayını civarında mağlup etmiş, esir aldıkları beyleri de Alıncak Noyan'a teslim ederek onların öldürülmesine sebep olmuştur.²⁷⁰

IV. Rükneddin Kılıç Arslan, devletin başına geçtikten sonra kendisini en çok uğraştıran nokta Moğolların istila ve yağmalarından kaçıp Anadolu'ya sığınan Türkmenler olmuştur. Yüz binlerce çadırdan oluşan Türkmen obaları devletin uç bölgelerine gelip

²⁶⁶ İbn Bibî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 669-670; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 56-57; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/585; Anonim *Selçuknâme*, 46; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/106-111; Turan, *Selçuklular*, 515-518; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 273.

²⁶⁷ İbn Bibî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 669.

²⁶⁸ Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/203.

²⁶⁹ Sümer, "Kılıcarslan IV", 25/404.

²⁷⁰ İbn Bibî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 592-593; Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İntihatında*, 92-93.

yerleşmiş, devlet için sorunlar çıkarmaya başlamışlar ve bağımsızlıklarını kazanmak için uc bölgelerde beylikler kurma yoluna gitmişlerdir.²⁷¹

İlk önce 1262 senesinde 200 bin çadır ile en kalabalık nüfuslardan birine sahip olan, Denizli (Lâdik) Honas ve Dalaman bölgelerinde yaşayan Mehmet Bey ve kardeşleri tarafından yönetilen Türkmenler, bağımsızlıklarını kazanmak için harekete geçmişlerdir. Ancak Mehmed Bey'in kardeşi Ali Bey'in çeşitli vaatler ile Moğolların yanına çekilmesi sayesinde Dalaman Ovası'nda meydana gelen savaşta Mehmed Bey ve Türkmenler mağlup edilmiştir. Mehmed Bey önce esir alınmış daha sonra da Konya'ya götürülürken Borgulu'da öldürülmüştür. Ali Bey'de Denizli merkezli Türkmenlerin başına bey tayin edilmiştir.²⁷²

IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı uğraştıran ikinci beylik Karamanoğulları olmuştur. Karamanoğulları da önceleri Ermenilerle mücadele etmelerine rağmen IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Moğollar ile iş birliği yaparak devletin başına geçmesi yüzünden onunla mücadelelere girişmiştir. Karaman Bey, Selçuklu-Moğol ordusunun Denizli'ye Mehmed Bey üzerine hareket ettiğini öğrenince sıranın kendisine geleceğinden endişe duymuş, bundan dolayı da 20 bin kişilik ordu ile Konya'ya doğru harekete geçmiştir. Karamanoğullarının Konya üzerine hareket ettiğini öğrenen Muînüddin Pervâne karşı ordu ile harekete geçmiş ve Gevale Kalesi civarında meydana gelen savaşta onları mağlup etmiştir.²⁷³

IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın sultanlığı döneminde vezir Muînüddin Süleyman'ın keskin zekâsı ve etkili siyaseti sayesinde diğer beylerden bir adım daha ön plana çıkmıştır. Yaptığı icraatlarla adeta Devleti'nin sultanı gibi hareket etmesinden dolayı onun dönemi "Pervâne Devri" olarak anılmıştır. Muînüddin Süleyman'ın Sinop'u ele geçirmesi IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile arasının açılmasına sebep olmuştur. Muînüddin Süleyman ele geçirdiği Sinop'un kendisine verilmesini sultandan istemiştir. Ancak IV. Rükneddin Kılıç Arslan böyle bir şeyin mümkün olmadığını belirtmiştir. Bu olaydan sonra da Muînüddin Süleyman'ın kendisi için fazla tehlikeli olduğunu, ülkesini kendisinin elinden almaya çalıştığını ve adeta sultan gibi hareket ettiğini ortalıkta dillendirmeye başlamıştır. Bu tür

²⁷¹ Turan, *Selçuklular*, 524-530.

²⁷² Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 49-53; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri* (Ankara: TTK Yayınları, 2019), 55-57.

²⁷³ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 629-630; Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İntihatında*, 97-102; Faruk Sümer, "Karamanoğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24/456-457.

sözlerin Muînüddin Süleyman'ın kulağına gitmesiyle de ikili arasındaki ipler kopmuştur. Diğer taraftan da IV. Rükneddin Kılıç Arslan, Sinop'u Moğol desteğini arkasına alan Muînüddin Süleyman'a vermek zorunda kalmıştır.²⁷⁴

1.13.2. Ölümü

IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın ölümü Muînüddin Süleyman ile arasının bozulması yüzünden gerçekleşmiştir. Geçmişte etkili siyaseti ile IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçiren Muînüddin Süleyman, şimdi de onu Türkiye Selçuklu tahtından indirmek için harekete geçmiştir. Sinop meselesi yüzünden kendisine karşı çıkan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı engel olarak görmeye başlayan Muînüddin Süleyman yine etkili siyaset oyunları ile Moğol Hanı Abaka Han'ı dolduruşa getirip gizlice: "Bu Selçukoğullarına fazla güvenmek doğru değildir. Bilhassa Rükneddin Kılıç Arslan'ın kalbi Mısır sultanı ile beraberdir." demiştir. Han da: "Ben seni Anadolu sultanlığı nâibliğine tayin ettim. Orada bir kimse muhalefet edecek olursa hayatı senin elindedir." cevabını vermiştir. Bu konuşmaya dayanarak harekete geçen Muînüddin Süleyman, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı öldürme planının hazırlıklarına başlamıştır.²⁷⁵ Moğol komutanları ve kendisine sadık beyler ile planı hazırlayan Muînüddin Süleyman, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı mühim bir meseleyi konuşmak üzere Aksaray'a çağırmıştır. Vezir Fahreddin Ali ile Aksaray'a gelen IV. Rükneddin Kılıç Arslan, Moğol valisi Tâceddin Mu'tez'in sofrasına misafir olmuştur. Yemek sırasında Moğol askerleri sarhoş bir şekilde Muînüddin Süleyman'ı öldüreceği yönündeki isnatlarına karşı çıkan sultan, daha sonra Muînüddin Süleyman ile sözlü tartışmaya girişmiştir. Muînüddin Süleyman'ın kendisine karşı sarf ettiği ağır sözlerden dolayı yemeği terk eden IV. Rükneddin Kılıç Arslan, Aksaray köşküne çekilmiştir. Ertesi gün otağda verilen bir ziyafette IV. Rükneddin Kılıç Arslan önce yemek sırasında zehirlenmiş daha sonra da ağrılarının artması ile çadırdan çıkmak istemesi üzerine Moğol askerleri tarafından yayın kirişi ile boğularak 1266 senesinden öldürülmüştür.²⁷⁶

²⁷⁴ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 594; Anonim *Selçuknâme*, 47; Turan, *Selçuklular*, 544-545; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 265; Kaymaz, *Pervâne Süleyman*, 72-73.

²⁷⁵ Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/211.

²⁷⁶ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 594-599; Anonim *Selçuknâme*, 47; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 65-66; Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü's-Şefik*, 444; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/586-587; Kesik, *Cenâbî*, 23; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/99; Turan, *Selçuklular*, 547-548; Sümer, "Kılıcarslan IV", 25/405; Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İntihatında*, 121-122.

IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın ölüm şekli hakkında aktardığımız yukarıdaki rivayetlerde zehirlenerek mi yoksa boğularak mı öldü? konusu ayrı iki rivayet olarak değerlendirilmemesi daha doğru olacaktır. Muînüddin Süleyman'ın direk Sultanın öldürülmesinin halk tarafından kötü karşılanabileceği şüphesiyle önce zehir verilerek doğal yollardan ya da hastalıktan öldüğünün sanılması istenilmiştir. Ancak sultanın rahatsızlığının artmasıyla zehirlendiğini anlaması ve orayı terk etmeye çalışması üzerine öldürme planını hazırlayanlar işini şansa bırakmayıp boğdurulmak suretiyle planı başarılı bir şekilde tamamlama yoluna gitmiştir. Daha sonra da IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın hastalanarak öldüğü bilgisi²⁷⁷ halka bildirilmiş olsa da gerçek kısa bir zamanda ortaya çıkmıştır. Bu durumda önce zehir ile başlayan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı öldürme planı boğdurulma süreci ile tamamlanmıştır.

Muînüddin Süleyman'ın sağladığı destek ile küçük yaşta kardeşleri ile mücadelelere girerek tahta çıkan IV. Rükneddin Kılıç Arslan, yakışıklı, kuvvetli, meraklı, cesur ve neşeli ancak sefahate düşkün bir kişiliğe sahiptir. Kendisini tahta çıkaran kişi tarafından Aksaray'da otağ'da öldürülerek tahttan indirilen IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın nâşi Konya'ya getirilerek atalarının türbesine (kümbedhâne) defnedilmiştir.²⁷⁸

1.14. II. ALÂEDDİN KEYKUBAD

1.14.1. Siyasi Hayatı

II. Alâeddin Keykubad, II. Gıyâseddin Keyhusrev'in Gürcü Kraliçesi Rusudan'ın kızı Tamara'dan 1239 senesinde dünyaya gelen en küçük oğludur.²⁷⁹ II. Alâeddin Keykubad'ın yaşamı çok uzun soluklu olmamıştır. O, annesinin etkisi ile de babası tarafından kendisinden sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçirilmek için vâli tayin edilmiştir.²⁸⁰ Ancak babasının ölümünden sonra yukarıdaki bölümlerde de anlattığımız üzere tahta büyük şehzade varken küçük yaştaki II. Alâeddin Keykubad'ın geçmesinin doğru olmayacağı düşünüldüğünden tahta çıkarılmamıştır.²⁸¹ Celaleddin Karatay'ın fikri ile üç

²⁷⁷ Turan, *Selçuklular*, 548.

²⁷⁸ İbn Bibî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 599; Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-Şefik*, 444; Merçil, "Türkiye Selçukluları" 6/523.

²⁷⁹ Faruk Sümer, "Keykubad II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/359.

²⁸⁰ Sümer, "Keykubad II".

²⁸¹ İbn Bibî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 517-518; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/84; Turan, *Selçuklular*, 477-478.

kardeşin aynı anda tahta çıkarılması düşüncesinden hareketle 1249 senesinde diğer ağabeyleri ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına oturmuştur.²⁸²

1.14.2. Ölümü

II. Alâeddin Keykubad'ın ortak da olsa saltanatı çok uzun süreli olmamıştır. Saltanat üç kardeş arasında ortak olduğu sıralarda devlette en yetkili sultan olarak görülen II. İzzeddin Keykâvus'a gelen Moğol Devleti'nin elçileri, sultanın Moğol Hanına giderek onun onayını almasını gerektiğini belirtmiştir. Moğollar tarafından yoğun baskının devam etmesi ile devletin ileri gelen beyleri II. İzzeddin Keykâvus'u Mengü Han'a gitmeye ikna edip Moğolistan'a yolcu etmişlerdir. Ancak II. İzzeddin Keykâvus Moğolistan'a doğru yolda giderken 11 Kasım 1254 tarihinde Celâleddin Karatay'ın vefat ettiğini öğrenmesi üzerine kurulan üçlü saltanatın sona ereceği ve kendisinin tahtı kaybedeceği endişesi ile yoldan geriye dönmüştür. Kendi yerine Moğol Hanına küçük kardeşi II. Alâeddin Keykubad'ı göndermiştir. II. Alâeddin Keykubad beraberindeki devletin ileri gelenleri ile Moğolistan'a doğru yol alırken yanındaki beylerden Mahmud Tuğrâi ve Emîr-i Arz Reşideddin geçtikleri her yerde sultanın Alâeddin Keykubad olduğunu belirterek yollarına devam etmektedirler. Durumun bu şekilde olduğunu gören ve Alâeddin Keykubad'ın Moğol Hanının yanından tek başına sultan olarak dönebileceğinden korkan diğer iki kardeşi, Lala Bedreddin Muslih Hadim'i para ve mal ile kandırarak II. Alâeddin Keykubad'ı 1254 senesinde 17 yaşındayken taht uğruna öldürmüşlerdir.²⁸³

Hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmayan, veliaht şehzade olmasına rağmen ağabeylerinin gerisinde 5 yıllık bir saltanat süren II. Alâeddin Keykubad'ın ölüm sebebi hakkında kaynaklara bakıldığında karşımıza net bir ölüm sebebi çıkmamakla birlikte olayın kaynaklarda geçtiği şekilde gerçekleşme ihtimali daha kuvvetli durmaktadır. Dönemin en önemli kaynaklarından İbn Bibi konuyla alakalı rivayetinde direk bir zehirlenme olayından bahsetmez. II. Alâeddin Keykubad ve beraberindeki heyetin Erzurum'a geldikleri sırada gece içki meclisi kurup eğlendiklerini ve daha sonra yattıklarını ifade eder. Beylerin sabah

²⁸² İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 555-557; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 27-28; Anonim *Selçuknâme*, 45; Turan, *Selçuklular*, 485-487.

²⁸³ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 562-566; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/559-560; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 28-30; Anonim *Selçuknâme*, 45; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/86-87; Turan, *Selçuklular*, 490-492; Sümer, "Keykâvus II", 25/355; Sümer, "Kılıcarslan IV", 25/404; Merçil, "Türkiye Selçukluları" 6/522.

kalktıklarında ise II. Alâeddin Keykubad'ın ölü olduğunu gördüklerini ve ölüm sebebini araştırmalarına rağmen bir şey elde edemediklerini bundan dolayı da zehirlenerek öldürüldüğü²⁸⁴ dedikoduların ortaya çıktığını aktarır. Diğer taraftan konuyla alakalı F. Sümer zehirlenme gibi bir olayın gerçekleşmesinin mümkün olmadığı kanaatindedir. Zira kardeşlerinin II. Alâeddin Keykubad'ın tahtı tek başına elde edecekleri yönünde bir kaygıları olsaydı onu Moğol Hanına hiç göndermezlerdi. Bu yüzden ortaya koyulan zehirlenme rivayeti II. Alâeddin Keykubad'ın ani ölümünden dolayı aktarılan gerçek dışı bir rivayettir şeklinde görüşünü belirtmektedir.²⁸⁵

Bu noktada II. Alâeddin Keykubad'ın zehirlenilerek öldüğü rivayeti daha kabul edilebilirdir. İbn Bibi'nin rivayetinde zehirlenmediğinin kesin olarak belirtmemesi ve ölüm sebebi araştırılmasına rağmen herhangi bir sonucun elde edilememesi tarihte pek çok yerde olduğu gibi suçu işleyenler tarafından gerçeklerin üstünün örtülmeye çalışılmasından kaynaklandığını düşünebiliriz.²⁸⁶ Diğer taraftan II. Alâeddin Keykubad'ın babası tarafından veliyaht seçilmesi Moğol Hanının yanına giderken güçlü bir koz olarak kullanılabileceği endişesi iki ağabeyini harekete geçirmiş olabilir. F. Sümer'in belirttiği gibi eğer bir kaygıları varsa neden II. Alâeddin Keykubad'ı gönderdiler noktasında da yukarıdaki sayfalarda aktardığımız üzere Moğol Hanı tarafından gönderilen elçilerin ısrarla biat için Türkiye Selçuklu Devleti'nin sultanını çağırması karşısında II. İzzeddin Keykâvus harekete geçmiş ancak yolundan geri dönüp II. Alâeddin Keykubad'ı göndermek zorunda kalmıştır. II. Alâeddin Keykubad'ı göndermeme gibi bir durumda tüm hayatı Moğolların elinde olan bir sultanın yapamayacağı bir davranıştır. Bir başka durum da II. Alâeddin Keykubad'ın geçtiği yerlerde saltanatın yegâne sahibi olarak anılmaya başlanması ve II. Alâeddin Keykubad'ın veliyaht şehzade olması nedeniyle haklı çıkma endişesi iki ağabeyin kabul edemeyeceği bir durumdur. Bundan dolayı tarihte de çokça rastladığımız bir durum olan tek başına saltanat hayali kuran kardeşlerin diğer kardeşlerini zehirlenmek suretiyle öldürtmesi ve bu durumun üstünün kapatılmaya çalışılması düşüncesi ortaya çıkmaktadır.

²⁸⁴ İbn Bibî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 582.

²⁸⁵ Sümer, "Keykubad II", 25/359.

²⁸⁶ Bu durumun en yakın örneği olan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra yaşananlar için bk: Tezimiz 120-123. sayfaları.

1254 senesinde vefat eden ve ağabeyleri ile üçlü saltanat dönemi yaşayan II. Alâeddin Keykubad vefat ettikten sonra nâşı Erzurum'da annesinin mezarının yanına defnedilmiştir.²⁸⁷

1.15. III. GIYÂSEDDİN KEYHUSREV

1.15.1. Siyasi Hayatı

IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın 1266 senesinde öldürülmesinden sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına, Muînüddin Süleyman Pervâne'nin Moğollarla Anadolu'ya dönmesiyle birlikte daha çocuk yaştaki III. Gıyâseddin Keyhusrev tahta oturtulmuştur.²⁸⁸

III. Gıyâseddin Keyhusrev'in çocuk yaşta tahta çıkması ile Muînüddin Süleyman'ın hakimiyeti devam etmiş, devlet kadrosunda önemli bir değişiklik olmamıştır. Ancak Muînüddin Süleyman'ın tek başına Türkiye Selçuklu Devletinde söz sahibi olabilmesi için en ciddi rakip Fahreddin Ali b. Hüseyin vardır. Fahreddin Ali'yi ortadan kaldırmak için fırsat arayan Muînüddin Süleyman, Fahreddin Ali'yi II. İzzeddin Keykâvus'a yardım ederek devletin tahtını tehdit etme girişiminde bulunmakla itham edip hayatına son vermeye karar vermiştir. Ancak Fahreddin Ali, Abaka Han'ın yanına giderek hayatını garanti altına almıştır. Böylece adından oldukça söz ettiren ve yaptığı hizmetlerle "Sahip Ata" olarak anılan Fahreddin Ali, hayatını Muînüddin Süleyman'ın kirli planlarından kurtarabilmiştir.²⁸⁹

Muînüddin Süleyman devlet içerisinde hakimiyetini sağlarken daima Moğolların desteğini alarak bunu gerçekleştirmiştir. Onun sürekli Moğollarla iş yapması halk tarafından hoş karşılanmamış ve Moğollardan bıkan halkta çareyi o zamana kadar Moğolları yenen tek komutan olan Memlûk sultanı Baybars'a sığınmakta aramıştır. Diğer taraftan sürekli Moğolların desteğini gören Muînüddin Süleyman'da artık Moğol komutanlarının kendisine yönelik baskı ve isteklerinin artması üzerine ilk defa safını değiştirip Sultan Baybars'a bir elçi heyeti göndererek Moğollara karşı destek isteyip onu Anadolu topraklarına sefer yapmaya davet etmiştir. Sultan Baybars'ı Anadolu'ya davet eden bir başka kişi de Hatiroğlu Şerefeddin adlı kişidir. Hatir oğlu Şerefeddin ve askerleri 1276 senesinde başta

²⁸⁷ Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü's-Şefik*, 444.

²⁸⁸ Sultanın yaşı hakkındaki rivayetler için bk: Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/213.

²⁸⁹ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 70-76; *Baypars Tarihi*, çev. M. Şerefüddin Yaltkaya (Ankara: TTK Yayınları, 2000), 30; Ali Sevim, "Keyhusrev III", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/350.

Muînüddin Süleyman ve vezir Fahreddin Ali olmak üzere devletin ileri gelen beyleri Tebriz'e IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı Selçukî Hatun ve oğlu Argun'un düğünü için hareket ettiklerinde Türkiye Selçuklu Devletine isyan etse de Moğollar karşısında çok fazla dayanamayıp canlarından olmuşlardır.²⁹⁰

1277 senesine gelindiğinde Sultan Baybars, Anadolu halkının uğradığı Moğol zulmüne ve Muînüddin Süleyman'ın da yardım çağrısına sessiz kalmayıp Anadolu üzerine sefere çıkmıştır. 8 Nisan 1277 tarihinde Halep'den 30 kin kişilik ordusuyla Anadolu üzerine hareket eden Sultan Baybars, Elbistan Ovası'nda karşısına çıkan 3 bin kişilik Moğol öncü kuvvetlerini mağlup ederek yoluna devam etmiş ve Kayseri'ye gelerek Anadolu halkı tarafından coşku ile karşılanmıştır. Sultan Baybars'ın ordusuna istila ve yağma girişimlerinde bulunmayıp halka zarar vermemelerini emretmesi ile de şehirde tam bir bayram havası oluşmuştur.²⁹¹ Ancak bu durum uzun soluklu olmayıp Sultan Baybars'ın Muînüddin Süleyman ve devletin ileri gelen beylerinde bir cesaret göremeyip iki yüzlü davrandıklarını düşünmesi, ülkesinden uzakta olması, ordusunun ve hayvanlarının beslenme ihtiyaçlarını karşılamada zorlanması üzerine ülkesine geri dönmeye karar vermesiyle son bulmuştur. Bu durumdan haberdar olan sultan III. Gıyâseddin Keyhusrev ve Muînüddin Süleyman, Sultan Baybars'ı Anadolu'da kalmak için ikna etmeye çalışsalar da gördüğü iki yüzlülük ve samimiyetsizlikten dolayı Sultan Baybars hazırlıklarını tamamlayıp 10 Haziran 1277 tarihinde Dımaşk'a dönmüştür.²⁹²

Memlûk Sultanı Baybars'ın Anadolu üzerine gerçekleştirdiği sefer Anadolu halkından sevinç ve umuda yol açmış olsada Anadolu'yu terk edip gitmesiyle de Anadolu halkı için felaketler hızlıca arkasından gelmiştir. Sultan Baybars'ın Anadolu üzerine sefere çıkıp Elbistan Ovası'nda öncü kuvvetlerini yendiğini haber alan Abaka Han bizzat kendisi Anadolu üzerine harekete geçmiştir. Diğer taraftan o sıralarda Tokatta bulunan devlet erkanı ve ileri gelen beyleri beklemenin hayır getirmeyeceğini bildiklerinden Abaka Han'a bir elçi göndererek yaşanan durumlarla herhangi bir alakalarının olmadığını bildirmeye

²⁹⁰ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 607-611; *Baypars Tarihi*, 37; Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, 40-42.

²⁹¹ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 614-616; *Baypars Tarihi*, 39; Turan, *Selçuklular*, 560-564; Sevim, "Keyhusrev III"; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, 154; Münecimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/101-102.

²⁹² İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 616-623; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 277-278; *Baypars Tarihi*, 84-88; Kâzım Yaşar Koparman, "Baybars I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 5/222.

çalışmışlardır. Ordusu ile Elbistan Ovasına gelip incelemelerde bulunan Abaka Han, Selçukluların savaşa girmeyip Sultan Baybars ile iş birliği yaptığını, Muînüddin Süleyman'ın kendisini sattığını ve onun hakkında Sultan Baybars ile mektuplaşip iş birliği yapıyor iddialarının gerçek olduğunu düşünmesine yol açmıştır. Elbistan Ovasından Kayseri'ye hareket eden Abaka Han şehrin askerler tarafından yağma ve katliam yapmalarını ve şehri yerle bir etmelerini emretmiştir.²⁹³

Abaka Han çıktığı bu intikam seferinden geriye dönerken yanında Muînüddin Süleyman ve Fahreddin Ali'yi de götürmüştür. Van gölü kıyısındaki Aladağ'a vardığında da komutanları ile bir toplantı gerçekleştirip Muînüddin Süleyman'a ne yapılması gerektiği konusunu görüşmüştür. Bazı komutanların Anadolu'ya geri gönderilmesini belirtmelerine rağmen Elbistan ovasında öldürülen komutanların ailelerin feryatları karşısında daha fazla dayanamayıp 2 Ağustos 1277 tarihinde öldürülmesini emretmiştir. Böylelikle yaşadığı dönemde en önemli devlet adamlarından birisi olan, keskin aklı ve siyaseti sayesinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğolların zulmünden bir nebze de kurtulması için hareket eden, yaptığı icraatlarla savaş ortamı içerisinde bulunan halkın korku ve umutsuzluklarını azaltan ve "Pervâne Devri" olarak adlandırılan dönem sona ermiştir. Muînüddin Süleyman Pervâne'nin ölümüyle birlikte de Moğol güdümünde bulunan Türkiye Selçuklu Devleti yıkılma dönemine girmiştir.²⁹⁴

Moğolların Anadolu üzerinde yaptıkları baskılar halk tarafından hep tepkiyle karşılanmış ve fırsat buldukları her anda bu zulme karşı baş kaldıranların yanında durmuşlardır. 1277 senesine gelindiğinde de Moğollara karşı baş kaldırmanın öncülüğünü Karamanoğulları üstlenmiştir. Sultan III. Gıyâseddin Keyhusrev, vezir Fahreddin Ali ve Muînüddin Süleyman Pervâne'nin Abaka Han'ın yanına gitmesini fırsata çeviren Karamanlılar, Konya üzerine harekete geçerek şehri kuşatmışlardır. Diğer taraftan yanlarında Kırım'da ölen II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu Alâeddin Siyavüş'ü de getirmişlerdir. 14 Mayıs 1277 tarihinde şehre giren Karamanlılar Alâeddin Siyavüş'ü Selçuklu hakimiyet usulüne uygun olarak tahta oturtmuşlardır. Siyavüş'ün tahta geçmesinden sonra yapılan divan toplantısında da Türkçenin gelişimi için meşhur olan;

²⁹³ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 623-626; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/599-600; Anonim *Selçuknâme*, 49; Turan, *Selçuklular*, 566-567; Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, 43.

²⁹⁴ İbn Bîbî, *Evâmirü'l-alâ'iyye*, 625-628; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 281-282; Turan, *Selçuklular*, 568-574; Kaymaz, *Pervâne Süleyman*, 78-81.

“Bundan sonra divânda, dergâh ve bargâh (saray ve resmî toplantılar)’ da meclis de ve meydanda Türkçe ’den başka bir dil kullanılmayacaktır.” kararı alınmıştır.²⁹⁵

Karamanlılar ve Alâeddin Siyavuş, Sâhipataoğullarına karşı önemli bir savaş kazanmış olsalar da asıl tehlike yoldadır. Abaka Han’ın yanında dönen Sultan III. Gıyâseddin Keyhusrev ve vezir Fahreddin Ali yanlarında büyük bir Moğol ordusu ile dönmektedir. İlk olarak Karaman üzerine hareket eden Moğol ordusu oradaki Türkmenleri kolay bir şekilde yenip Konya üzerine hareketine devam etmiştir. Gelen ordu karşısında fazla dayanamayacağını gören Mehmed Bey, Alâeddin Siyavuş ile Konya’yı terk etmiştir. Konya’ya gelen III. Gıyâseddin Keyhusrev tahta geçerken Moğol ordusu da İç-İl bölgesine hareket ederek Mehmed Bey, iki kardeşi ve amcaoğullarını öldürerek isyanın bir numaralı elemanlarını ortadan kaldırmışlardır. Diğer taraftan Mehmed Bey’in ölmesi ile tek başına isyanına devam etmeyi düşünen Alâeddin Siyavuş Türkmenlerle birlikte Moğollara karşı harekete geçmiştir. Ancak bu hareket çok uzun soluklu olmayıp III. Gıyâseddin Keyhusrev ve vezir Fahreddin Ali komutasındaki orduyla yaptığı savaşta öldürülmüş, derisi yüzülerek içine saman doldurulmuştur. Böylelikle Anadolu’da ortaya çıkan bu isyan kanlı bir şekilde bastırılmıştır.²⁹⁶

Karamanoğullarının giriştiği bu isyanın yanı sıra bir başka isyan da Aksaray’da Kızıl Hamid adındaki vergi memuru tarafından gerçekleştirilmiştir. Anadolu’daki siyasi kargaşadan faydalanan Kızıl Hamid Aksaray’ı ele geçirip halka zulüm yaparak kasasını doldurmaya çalışmıştır. Ancak ortaya çıkan bu isyan uzun soluklu olmayıp İlhanlı Şehzadesi Kongurtay tarafından bastırılmıştır.²⁹⁷

1.15.2. Ölümü

III. Gıyâseddin Keyhusrev, Alâeddin Siyavuş olayını atlatmış olsa da en ciddi rakibi Anadolu sınırları dışından Kırım’daki kuzeni II. İzzeddin Keykâvus’un oğlu II. Gıyâseddin Mesud ortaya çıkmıştır. II. İzzeddin Keykâvus ölmeden önce oğlu II. Gıyâseddin Mesud’u

²⁹⁵ İbn Bîbî, *Evâmirü’l-alâ’iyye*, 628-634; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 5; Nezihe Aykut, “Türkiye Selçuklu Sultanı Siyavuş (Cimri)’ un Sikkeleri”, *Belleten Dergisi* 52/203 (Ağustos 1988), 475-488; Erdoğan Merçil, “Türkiye Selçukluları Devrinde Türkçe’nin Resmî Dil Olmasını Kim Kabul Etti?”, *Belleten Dergisi* 64/239 (Nisan 2000), 51-58.

²⁹⁶ İbn Bîbî, *Evâmirü’l-alâ’iyye*, 661-666; Aksarayî, *Müsâmeretü’l-Ahbâr*, 98-104; Turan, *Selçuklular*, 584-586; Sümer, *Anadolu’da Moğollar*, 47,51-55.

²⁹⁷ Aksarayî, *Müsâmeretü’l-Ahbâr*, 97-98; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/229.

veliaht tayin edip atalarının mirasına sahip çıkıp tahtı ele geçirmesini vasiyet etmiştir. 1279 yılında II. İzzeddin Keykâvus'un vefatı ile II. Gıyâseddin Mesud maiyetiyle birlikte Sinop'a gelmiştir. Kastamonu Uc beyi Çobanoğlu Muzafferüddin Yavlak Arslan, II. Gıyâseddin Mesud'u önce Moğol valisi Samağar Noyan'a ardından da Abaka Han'a götürmüştür. Abaka Han kendisine gelen II. Gıyâseddin Mesud'u iyi bir şekilde ağırlayıp ona Doğu Anadolu Bölgesinde Erzurum, Erzincan ve Sivas'ı içerisine alan bir bölgeyi tahsis etmiştir. Lakin Abaka Han'ın 1282 senesinde ölümü ile yerine geçen Teküdâr Han, Türkiye Selçuklu Devletini III. Gıyâseddin Keyhusrev ve II. Gıyâseddin Mesud arasında paylaştırmayı düşünmüştür. Ortaya çıkan bu yeni durumu kabul etmeyen III. Gıyâseddin Keyhusrev vezirleri ve beyleri ile yeni Han'ın yanına yola çıkmıştır. Ancak Moğolların içerisindeki devam eden taht mücadeleleri sonucunda tahtı ele geçiren Argun Han tahta çıkınca II. Gıyâseddin Mesud'u Türkiye Selçuklu Devleti'nin yeni sultanı olarak kabul etmiştir. III. Gıyâseddin Keyhusrev'i de Erzurum ya da Erzincan'a gönderip arkasından gönderdiği adamlarıyla da 1 Mart 1284 tarihinde yayın kirişiyle boğdurtarak öldürmüştür.²⁹⁸ Kaynakların kaydettiği bir başka rivayete göre III. Gıyâseddin Keyhusrev ikili saltanatı kabul etmeyip tahtı kaybetmenin verdiği üzüntü ile hastalandığı sırada Erzincan'da bulunurken Moğol Emîrlerinden birisinin verdiği zehir içirmek suretiyle öldürülmüştür.²⁹⁹ Diğer bir rivayete göre de III. Gıyâseddin Keyhusrev, II. Gıyâseddin Mesud ile görüşmek için Erzincan'a geldiği sırada halk tarafından verilen bir ilaç ile öldürülmüştür.³⁰⁰

Kaynaklarda yer verilen rivayetler incelendiğinde karşımıza iki tür ölüm şekli çıkmaktadır. Birinci rivayete göre III. Gıyâseddin Keyhusrev yay kirişi ile boğdurtularak öldürülmüş ikinci rivayete göre de bir içecek ile öldürülmüştür. İkinci rivayet kendi içerisinde de ikiye ayrılmış olsada aslında tek bir rivayet olarak değerlendirilebilir. Çünkü ortada içirilen bir zehir bir de içiren kişi bulunmaktadır. Bu işi kimin yaptığının farklı olması yapanın tam net bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Ancak III. Gıyâseddin Keyhusrev'in ölüm sebebi konusunda yay kirişi ile boğdurtularak öldürülmesi daha sahih bir rivayet olarak görünmektedir. Bunun sebebi de Moğolların tekelinde bulunan bir kişi Moğollara karşı çıktığında zehirletilmek suretiyle öldürülmesi gibi bir durum Moğolların insanlara

²⁹⁸ Kesik, *Cenâbî*, 24; Turan, *Selçuklular*, 596-600; Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, 58; Sevim, "Keyhusrev III", 25/351; Merçil-Sevim, *Selçuklu Devleti Tarihi*, 598.

²⁹⁹ Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/107; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 108-109.

³⁰⁰ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/617.

hissettirmeye çalıştığı korku psikolojisine ters düşmektedir. Diğer taraftan zehirletilerek öldürülme olayları korkudan ve endişeden dolayı gizli kapaklı yapılan bir iş olarak bilinmektedir. Ancak Moğolların endişe duymasını ve korkmasını gerektirecek herhangi bir durum ortada bulunmamaktadır. Eğer bir kişinin ölümünden korkulacak olsaydı o da Muînüddin Süleyman'ın öldürülmesinde olurdu ki bu öldürme olayını da açıktan yapmışlardır. Başka bir nokta da ikinci grup rivayette yer alan Moğol Emîrlerinden birisinin zehir içirmek suretiyle öldürdüğü bilgisi de aslında bu işi yapanların Moğollar olduğunu ortaya koymaktadır. Moğolların infazlarında ve Türk töresine göre de bir sultanın açıktan veya gizliden zehirletilerek öldürülmesi bulunmamaktadır. Türk töresine göre bir sultanın kanının akıtılmaması için yay kirişi ile boğdurtularak öldürülür. Tüm bu yorumlardan sonra III. Gıyâseddin Keyhusrev'in yay kirişi ile boğdurtularak öldürülmesi rivayeti daha muteber görülmektedir.

Sultanlığı döneminde Muînüddin Süleyman Pervâne'nin ve Moğolların gölgesinde bir saltanat süren ve Devlet yönetiminde pek etkili olamayan III. Gıyâseddin Keyhusrev dışarıya karşı siyasi ve askeri başarılar elde edemese de kültürel ve mimari alan da yapılan çalışmaları ile ön plana çıkmaktadır. Günümüzde atalarının yanında Konya'daki türbede yani Kümbedhânede medfûn olan III. Gıyâseddin Keyhusrev, Anadolu'nun en karışık olduğu dönemde devletin başında yer almıştır.

1.16. II. GIYÂSEDDİN MESUD

1.16.1. Siyasi Hayatı

II. Gıyâseddin Mesud, II. İzzeddin Keykâvus'un oğludur. Doğumu, çocukluğu ve gençliği hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan II. Gıyâseddin Mesud'un tarih sahnesine çıkışı babasının Kırım'da bulunduğu sıralarda onu veliaht ilan etmesi ile olmuştur. Yukarıdaki başlıkta aktardığımız üzere de III. Gıyâseddin Keyhusrev'le giriştiği taht mücadelesi sonucunda 19 Şubat 1284 tarihinde Konya'da Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçmiştir.³⁰¹

II. Gıyâseddin Mesud tahta geçtikten sonra Fahreddin Ali vezirliğe, Mücîreddin Muhammed Emîrşah'da saltanat nâibliğine getirilmiştir. Diğer taraftan Argun Han

³⁰¹ *Anonim Selçuknâme*, 55; Tahta çıkış tarihindeki farklılıklar için: Turan, *Selçuklular*, 601-602; Muharrem Kesik, "Mesud II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/342.

Anadolu'daki Türkmen hareketlerini bastırabilmek için kardeşi Geyhatu'yu Anadolu'ya göndermiştir. Geyhatunun Anadolu'ya gelişi ile halk üzerindeki Moğol baskısı daha fazla artmıştır. II. Gıyâseddin Mesud'un tahta geçmesinden kısa bir süre sonra III. Gıyâseddin Keyhusrev'in annesi iki torunu için Moğol Hanından tahtın iki torunu ve II. Gıyâseddin Mesud arasında taksim edilmesini istemiş olsada bu durum kabul edilmemiştir. Bunun üzerine de Karamanoğulları ve Eşrefoğullarından yardım alınarak Konya'yı ele geçirmek için harekete geçilmiştir. Konya üzerine hareket eden bu isyancı grup şehri ele geçirerek 14 Mayıs 1285 tarihinde III. Gıyâseddin Keyhusrev'in çocuklarını tahta oturtmuştur. Lakin bu durum çok uzun soluklu olmayıp Fahreddin Ali'nin ordusu şehri kısa süre de ele geçirmiş yapılan tahkikat neticesinde de iki çocuğunun III. Gıyâseddin Keyhusrev'in çocukları olmadığı anlaşılabilir. Karamanlıların bu isyanı kısa süre de bastırılmış olsada bu sefer de Germiyanlı Türkmenler isyan etmişlerdir. Bu isyanı bizzat kendisi bastırmak için Geyhatu ve Fahreddin Ali ile harekete geçen II. Gıyâseddin Mesud, 27 Ekim 1286 tarihinde Germiyanların karşısına çıkıp onları mağlup edip isyanı noktalamışlardır.³⁰²

1288 senesine gelindiğinde ise Türkiye Selçuklu Devleti için bir kötü durum daha ortaya çıkmıştır. Bu da yıllardır devletin vezirliğini yapan Fahreddin Ali, halkın Moğol baskısı ve zulmünden daha fazla ezilmesinden rahatsızlık duymasından dolayı Akşehir'in Nadir Köyünde konakladığı sırada rahatsızlanarak 22 Kasım 1288 tarihinde vefat etmiştir. Nâşâ da kendi Konya'da yaptırdığı türbesine götürülüp defnedilmiştir.³⁰³

Fahreddin Ali'nin ölümü ile Fahreddin Kazvinî Moğollara fazla vergi taahhüdünde bulunarak Türkiye Selçuklu vezirliğini elde etmiştir. Fahreddin Kazvinî vezirliğe geçtikten sonra keyfi uygulamalar ile devlet işlerinde istediği gibi davranıp halkın üzerindeki vergileri daha da arttırma yoluna gitmiştir. 1291 senesine gelindiğinde ise halkın Fahreddin Kazvinî'nin yaptığı zulümlerden ve baskılardan şikayetçi olması üzerine başı vurularak idam edilmiştir.³⁰⁴

1291 senesine gelindiğinde Anadolu'da Moğol genel valiliği görevinde bulunan Şehzade Geyhatu, 22 Temmuz 1291 tarihinde ağabeyi Argun Han'ın ölümünün ardından

³⁰² *Anonim Selçuknâme*, 55-56/108-117; Kazvinî, *Tarih- Güzide*, 383; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 7-8.

³⁰³ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 118-120; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/119-110; Turan, *Selçuklular*, 607-608.

³⁰⁴ *Anonim Selçuknâme*, 57-59; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/110-111; Merçil, "Türkiye Selçukluları" 6/525.

kurultay tarafından tahta geçirilmiştir. Geyhatu'nun Anadolu'dan ayrılması üzerine idari boşluktan faydalanmayı amaçlayan Karamanlılar ve diğer Türkmen beyleri Moğol desteği ile saltanat süren Türkiye Selçuklu Devletine karşı isyan edip Konya üzerine yürümüşlerdir. Ancak Anadolu'nun havasını seven ve sekiz yıl boyunca Anadolu'da yaşayan Geyhatu, isyanı bastırmaya gelmiş ve istediğini elde ederek Kayseri'ye geri dönmüştür.³⁰⁵

Karamanlılardan sonra Türkiye Selçuklu Devleti'ne karşı ikinci ciddi isyan Kastamonu bölgesinde Çobanoğulları beyliği tarafından gerçekleştirilmiştir. Moğolların yaptıkları zulümden rahatsız olan bu beylik II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu Kılıç Arslan'ı kendi yanlarına alarak ona biat edip isyan etmişlerdir. Diğer taraftan Kastamonu Uc beyi Muzafferüddin Yavlak Arslan'ın da bu isyana katılıp Kılıç Arslan ile birleşmesiyle isyan ciddi bir boyuta ulaşmıştır. O sıralarda Kayseri'de bulunan Geyhatu, bu isyancı grup üzerine II. Gıyâseddin Mesud, Mücîreddin Emîrşah ve Moğol komutanlarından oluşan bir orduyu sevk etmiştir. Türkmenler üzerine yapılan saldırı ile Muzafferüddin Yavlak Arslan başta olmak üzere Türkmenler kılıçtan geçirilmiştir.³⁰⁶

1296 senesine kadar Anadolu'da Moğollara karşı çıkan isyanların tamamı Anadolu halkı ve Türkmen obaları tarafından gerçekleştirilmiştir. Şimdi de Moğollara isyan etme sırası bizzat Moğol komutanlarına gelmiştir. Geyhatu'nun yumuşak tabiata sahip olup mali ve iktisadi alanlarda yaptığı israflar tahttan uzaklaştırılmasına sebep olmuştur. Geyhatu'nun yerine geçen şehzâde Baydu ise İslam aleyhtarı uygulamalara gidip devlet idaresinde yetkisiz olması³⁰⁷ daha bir yılı doldurmadan tahttan indirilmesine ve yerine Mahmud Gazan Han'ın geçmesini sağlamıştır. İlhanlı tahtına geçen Gazan Han da kudret ve otoritesi ile imparatorluğa yeni bir düzen getirip kuvvetli bir devlet kurmuştur. Mahmud Gazan Han'ın devletin başına geçtikten sonra kurduğu düzen bir türlü Anadolu'da sağlanabilmiş değildir. Gazan Han Anadolu'yu düzene koyabilmek için Anadolu Umumî valiliğine tayin ettiği Toğaçar Noyan Tokat'a gelip yerleşmiş orada bulunan halkı ezerek çevredeki illere de yağmada bulunmuştur. Toğaçar Noyan'ın bu özelliğini bilen ve isyan etmeye yatkın bir

³⁰⁵ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/639-641; Merçil, "Salgurlular", 10/26,56; Aka, "İlhanlılar", 9/70-71.

³⁰⁶ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 137-143; Merçil, "İldenizliler", 10/75; Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018), 1/46-48.

³⁰⁷ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/645-658; Turan, *Selçuklular*, 659-631; Aka, "İlhanlılar", 9/70-72; Abdülkadir Yuvalı, "Gazân Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13/431.

tabiatı olduğunu hesaba katan Gazan Han, Toğaçar Noyan'ı kontrol altında tutabilmek için Baltu ve Arap Noyan'ı da Anadolu'ya göndermiştir. Toğaçar Noyan'ın kontrol altında tutulamamasından dolayı da idam edilmesini Baltu ve Arap Noyan'a bildirmiştir. Ortaya çıkan bu durumdan haberdar olan Toğaçar Noyan Sivas'a çekilmiş olsada burada yakalanıp idam edilmiştir.³⁰⁸

Toğaçar Noyan'ın ortadan kaldırılması ile Anadolu'da boşalan Moğol kudreti bu sefer Baltu'nun eline geçmiştir. O da Anadolu'da kudretini arttırarak nüfuz elde etmeye başlamıştır. Gazan Han tarafından birkaç kere Tebriz'e çağrılmasına rağmen çeşitli bahaneler üreterek Gazan Han'ın yanına gitmemiştir. Mücîrüddin Emirşah'da Gazan Han'ın yanına giderek Baltu'nun uygulamalarından bahsederek kendisinin isyan girişiminde olduğunu bildirmiştir. Baltu'nun isyan ettiğine kesin bir şekilde karar veren Gazan Han'da Kutluğşah komutasındaki 3 Moğol tümenini Anadolu'ya sevk etmiştir. Kırşehir'in Malya ovasında karşı karşıya gelen bu iki grubun mücadelesinde Baltu, askerlerinin taraf değiştirmesi ile mağlup olmuştur. Savaş alanından kaçıp önce Karamanoğullarına ardından da Ermeni kralına sığınmak istemişse de bu isteği kabul görmemiş, Ermeni kralı tarafından yakalanıp Tebriz'e gönderilmiştir. Baltu'nun isyan etmesi sadece kendisine zarar vermeyip Türkiye Selçuklu Devleti sultanı II. Gıyâseddin Mesud'u da tahtından etmiştir. Baltu tarafından zorla yanında tutulan Sultan II. Gıyâseddin Mesud, Gazan Han'a durumu anlatıp iradesi dışında Baltu'nun yanında bulunduğunu aslında isyan etme gibi bir düşüncesinin olmadığını belirtse de Gazan Han tarafından 1296 yılının sonbaharında tahttan indirilip Hamedan'a sürgüne gönderilmiştir. II. Gıyâseddin Mesud'tan sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına herhangi birisi geçirilmeyip devlet başsız şekilde kalmıştır.³⁰⁹

1.16.2. Ölümü

III. Alâeddin Keykubad'ın Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtından indirilmesi ile o sıralarda Hamedan'da sürgünde bulunan II. Gıyâseddin Mesud yeniden tahta çıkarılmıştır. Ancak onun Sultanlığı çok uzun soluklu olamamıştır. Her ne kadar Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçirilmiş olsada idare tamamen Moğolların elindedir. II. Gıyâseddin

³⁰⁸ Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/113-114; Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, 64; Yuvalı, "Gazân Han", 13/431.

³⁰⁹ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 158-167; Anonim *Selçuknâme*, 68-69; Cahen, *Osmanlılardan Önce*, 306; Turan, *Selçuklular*, 633-634; Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, 67; Kesik, "Mesud II", 29/343.

Mesud'un ikinci sultanlığı döneminde gerçekleşen tek önemli olay Câhi oğlu adındaki bir şahsın Develühisar Kalesini işgal etmesi olmuştur. II. Gıyâseddin Mesud, Abışga Noyan ve vezir Alâeddin Sâvî ile bu kaleyi geri almak için kuşatma girişimlerinde bulunmuş olsada Mahmud Gazan Han'ın 17 Mayıs 1304 tarihinde ölümü ile kuşatmayı kaldırıp geri dönmüşlerdir.³¹⁰

II. Gıyâseddin Mesud'un ne zaman, nerede ve nasıl öldüğü konusunda kaynaklarda çok fazla bilgiye rastlamamakla birlikte, Niğdeli Kadı Ahmed, II. Gıyâseddin Mesud'un 1308 senesinde vefat ettiğini ardından da Simre'ye kız kardeşinin yanına defnedildiğini ve böylelikle Türkiye Selçuklu Devleti'nin sona erdiğini aktarmıştır.³¹¹ Konuyla alakalı bir başka kaynakta II. Gıyâseddin Mesud'un felçli ve yatalak bir halde yaşadığından bir yıl sonra vefat ettiği belirtilmiştir.³¹² Bizans kaynaklarından elde edilen bilgiye göre ise II. Gıyâseddin Mesud'un tek sefer tahta çıktığı ikinci defa tahta çıkan kişinin II. Gıyâseddin Mesud olmayıp III. Alâeddin Keykubad'ın oğlu III. Mesud olduğudur.³¹³ Ancak bu durum dönemin önemli kaynakları tarafından aktarılan bilgilerle ters düşmesinden dolayı ihtiyatla yaklaşılması gereken bir noktadır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin son dönemi olması, Moğolların tamamıyla devleti ele geçirmiş olması ve sultanların bir yok hükmünde kabul edilmesi devletin son sultanının II. Gıyâseddin Mesud mu yoksa başka birisinin mi olduğu noktasında kafa karışıklığına yol açmaktadır. Konumuz gereği II. Gıyâseddin Mesud'un ölüm sebebine baktığımızda da aktarılan rivayetlerden hareketle net bir sonuca ulaşamamakla birlikte ölümüne sebep olan şeyin bir cinayet veya infaz yerine hastalık sonucu eceliyle ölmesi noktası bir adım öne çıkmaktadır. Çünkü İlhanlıların içerisinde ortaya çıkan taht kavgaları da Anadolu'yu eskisi kadar elde tutmalarına imkân vermemekte böylece de Sultanları infaz etme gibi bir duruma kalkışmalarını engellemektedir. Diğer taraftan II. Gıyâseddin Mesud'un her ne kadar etkisiz bir sultan olsa da infaz, cinayet gibi etkisi büyük bir ölümü olsaydı kaynaklarda küçük de olsa yer bulurdu. Zaten varlığı ile yokluğu belli olmayan II. Gıyâseddin Mesud'un ölümü

³¹⁰ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 238-239; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/120; Turan, *Selçuklular*, 658-659; Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, 71.

³¹¹ Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü's-Şefik*, 449.

³¹² Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 243-244.

³¹³ Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, 233-234.

eceliyle olmuş olmalı ki yerine geçen kişi bile net değildir. Eğer dış müdahaleler sonucu ölmüş olsaydı mutlaka yerine birisi hazırlanmış olurdu.

1.17. III. ALÂEDDİN KEYKUBAD

1.17.1. Siyasi Hayatı

II. Gıyâseddin Mesud, Gazan Han tarafından Anadolu Selçuklu tahtından indirildikten sonra yeni bir sultan tahta çıkarılmayıp ülke dört mali bölgeye ayrılarak yönetilmiştir. Cemâleddin Mehmed vezirliğe, Muînüddin Mehmed Bey pervâneliğe, Kemâleddin Tiflisî saltanat nâibliğine ve Şerefeddin Osman'da istifâ (maliye) nâzırlığına tayin edilmiştir.³¹⁴

Ülkenin dört bölgeye ayrılması da Anadolu için bir çare olmayıp kendi bölgelerinde hakimiyet kurmaya çalışan bu dört devlet adamının halkı ağır vergiler altında ezip mal ve mülklerine el koyması sonucunda halk yurtlarını terk edip göç etmek zorunda kalmıştır.³¹⁵

1298 yılına gelindiğinde ise Gazan Han iki yıldır boşta olan Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına II. Gıyâseddin Mesud'un kardeşi Ferûmurz'un oğlu III. Alâeddin Keykubad'ı geçirmiştir. Çocukluğu, gençliği hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan III. Alâeddin Keykubad'ın babası Ferâmürz'ün İstanbul'da Bizans'ın himayesinde bulunduğu sıralarda 1282 yılında doğduğu tahmin edilmektedir.³¹⁶ Gazan Han tarafından Türkiye Selçuklu tahtına oturtulan III. Alâeddin Keykubad, vezirliğe getirilen Tebrizli Şemseddin Ahmed Lâkûşî, Bayıncar ve Boçkar Noyanlarla birlikte Anadolu'ya gelerek dörtlü mali taksim dönemi sona erdirip Konya'da devletin başına geçmiştir. Vezirliğe getirilen Şemseddin Ahmed Anadolu'ya geldikten sonra ilk iş olarak Tebriz'i imar etmek ve yeni mevkiler elde etmek için halktan ağır vergiler almaya başlamış divâna ait emlakı satmaya başlamıştır.³¹⁷

III. Alâeddin Keykubad, Konya'ya doğru hareket ederken Gazan Han'a karşı en ciddi sınavını da burada vermiştir. Memlûkler'in Moğolları üst üste ağır yenilgilere uğratması

³¹⁴ Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 2/242.

³¹⁵ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 168-177; Zeki Velidi Togan, "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası* 1/1 (1931), 1-41; Faruk Sümer, "Keykubad III", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/359.

³¹⁶ Melek Göksu Erdeğer, "III. Alâeddin Keykubad'ın Türkiye Selçuklu Devleti'nin Tahtına Çıkışı", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* /13 (Aralık 2020), 13-25.

³¹⁷ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 189-192; Turan, *Selçuklular*, 637-638.

sonucu Gazan Han yanında Muhammed Emîrşah'la birlikte 70 bin kişilik orduyla Memlûkler üzerine sefere çıkmıştır. O sıralarda Anadolu'da bulunan Moğol şehzâdesi Sülemiş'i de Halep'e kendisine katılması için çağırmıştır. Gazan Han'ın bu isteğine karşı çıkan Sülemiş, Bayıncar'ın Anadolu'ya gönderilmesine sinirlenip kendisine zarar verilebileceğini düşündüğünden bu kararı almıştır. Anadolu'da kendine ait bir devlet kurma fikrine kapılan Sülemiş, Gazan Han'a karşı Karamanlıların desteğini de alarak isyan etmiştir. Ortaya çıkan bu yeni durumu öğrenen Gazan Han, Memlûkler üzerine çıktığı seferden vazgeçerek Sülemiş üzerine hareket etmiştir. O sıralarda hakimiyetini genişleten Sülemiş zorla Sivas'ı ele geçirdikten sonra Erzincan Akşehir'de 7 Nisan 1299 tarihinde Gazan Han'ı ve ordusunu karşılamıştır. Ancak Sülemiş'in ordusundan bulunan Moğol askerlerinin Gazan Han'ın saflarına katılması ile durumun değiştiğine gören Karamanlılarda savaş alanını terk etmiştir. Burada meydana gelen savaşta Memlûk komutanı Begtimur'un öldürülmesi sonucu Ankara'ya doğru hareket eden Sülemiş, burada Emîr Çoban ve Başgirt tarafından yakalanarak Tebriz'e Gazan Han'a götürülmüştür. 27 Ağustos 1299 tarihinde de Tebriz meydanında öldürülmüştür.³¹⁸

III. Alâeddin Keykubad'ın Sülemiş'in isyanına katılmayıp Gazan Han'a bağlılığına devam etmesi Gazan Han tarafından iyi bir şekilde karşılanmıştır. Şehzade Hülâgu'nun kızı ile III. Alâeddin Keykubad'ı evlendirerek de onurlandırmıştır. Diğer taraftan Anadolu'nun tamamının hakimiyetini III. Alâeddin Keykubad'a verip Mücîrüddin Emirşah'ı da hem Han'ın hem de sultanın nâibi olarak Anadolu'ya göndermiştir. Devletin dörtlü mali taksimi döneminde görev alan ileri gelen beyler de Gazan Handan eski vazifelerini alarak Anadolu'ya gelip halka ağır vergiler yükleyerek tekrardan soygunlara başlamıştır.³¹⁹

1.17.2. Ölümü

Sultan III. Alâeddin Keykubad, Mahmud Gazan Han tarafından iyi bir şekilde ağırlandıktan sonra yanında Vezir Alâeddin Sâvî, Müstevfî Nasıreddin Muhammed, müşrif Seyyid Şerefeddin Hamza Alevî, Atabeg Kadı Necmeddin Karahisarî ile Anadolu'ya dönmüştür. Bu zamana kadar hep Moğollardan zulüm gören ve mallarına el koyulan

³¹⁸ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 193-198; Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, 67-69.

³¹⁹ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 199, 204-226; Turan, *Selçuklular*, 640-641; Melek Göksu Erdeğer, *III. Alaeddin Keykubad ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Sonu* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 174-176.

Anadolu halkı şimdi de III. Alâeddin Keykubad ve yanındaki Emîrleri tarafından zulme ve yağmaya maruz kalmışlardır. Önce Harput'ta ardından da Malatya, Divriği ve Sivas'ta halka zulmedip zorla mallarına el koymaları sonucunda halk isyana kalkışmıştır. III. Alâeddin Keykubad'ın bu derece halka zor kullanması karşısında Mücîrüddin Emirşah ve vezir Alâeddin Sâvî durumu Moğol komutanı Abışga Noyana bildirmiştir. Abışga Noyan'da III. Alâeddin Keykubad'ın yaptıklarını bildirmesi sonucu Mahmud Gazan Han gönderdiği yarlıg ile III. Alâeddin Keykubad'ın her konuda Abışga Noyan'a tabi olması ve ondan izinsiz hiçbir iş yapmamasını bildirmiştir. Abışga Noyan da Sultanı her an yanında bulundurmıştır. Abışga Noyan halkın acısını dindirmek ve adaleti sağlamak için Şerefeddin Hamza ve Nâsireddin Muhammed'i öldürmesi ile III. Alâeddin Keykubad bir fırsatını bularak Abışga Noyan'ın yanından Konya'ya doğru kaçmıştır. Yolda yakalanma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığında ise Ürgüp mağaralarına sığınmak istemiş ancak orada Abışga Noyan'ın adamları tarafından yakalanıp Mahmud Gazan Han'ın yanına gönderilmiştir. Gazan Han tarafından idamına karar verilen III. Alâeddin Keykubad, hanımı olan Hülâgü'nün kızının şefaati ile canını kurtarmış İsfahan'a sürgüne gönderilmiştir. Sürgünde bulunduğu sırada da 1302 senesinde kendi adamlarından birisiyle mecliste yaşadığı sorun neticesinde tartıştığı adamı tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür.³²⁰ Bir başka kaynakta aktarılan rivayete göre III. Alâeddin Keykubad yakalanmış olduğu bir beyin hastalığı yüzünden vefat etmiştir.³²¹

III. Alâeddin Keykubad'ın ölüm sebebi hakkında aktarılan iki rivayete baktığımızda karşımıza zıt iki görüş çıkmaktadır. Dönemin önemli kaynakları tarafından iki zıt rivayetin aktarılmış olması asıl ölüm sebebini belirlemede engel oluşturmaktadır. Ancak dönemin şartlarına baktığımızda Moğolların sultan öldürmede pek cimri olmadıklarını birçok yerde görmekteyiz. Gazan Han'ın ilk başta III. Alâeddin Keykubad'ı öldürme teşebbüsünde bulunmak istemesine rağmen Hülâgu'nun kızının araya girmesi ile o anlık ölüm emrini kaldırıp sürgüne çevirmiş olduğunu, ilerleyen günlerde de III. Alâeddin Keykubad'ı öldürmek için ayarlamış olduğu adamları bir bahane ile Sultanı öldürüp hem suçu Moğolların üstünden alıp hem de Hülâgu'nun kızının sorun çıkarmasını engellemiş olabilecekleri düşüncesi önem arz etmektedir.

³²⁰ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 225-236; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 2/119-120; Turan, *Selçuklular*, 648-649.

³²¹ Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü's-Şefik*, 446-447.

Konuya başka bir açıdan bakacak olursak halkın yıllardır uğramış olduğu Moğol zulmünden dolayı iyice gerilmesi üzerine de III. Alâeddin Keykubad'ın son zamanlarında halkının yanında olmak yerine Moğollar gibi onlara zulmetmesi, yanında bulunan adamları tarafından rahatsızlığa yol açıp sınırların gerildiği bir ortamda da Moğolların gözden çıkardığı sultanı öldürmek suretiyle Anadolu halkının içinde barındırdığı öfkeyi dışa vurduğu düşüncesi de akıllara gelmektedir. Diğer taraftan III. Alâeddin Keykubad'ın beyin hastalığı sonucu öldüğü rivayeti ise birdenbire hiç ortada yokken tahttan indirilmiş bir sultanın 1 yıl içerisinde beyin hastalığı gibi ağır bir hastalığa yakalanıp ölmüş olması düşündürücüdür. Tarihi veriler ve elde edilen izlenime göre III. Alâeddin Keykubad'ın kim tarafından neden öldürüldüğü bilinmemekle beraber bıçaklanarak öldürülmüş olması daha kabul edilebilir görünmektedir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçtikten sonra kukla sultan olmaktan ileriye gidemeyen, halkına Moğol zulmüne karşı destek olmak yerine Moğollar gibi zulmetmesi ile bilinen III. Alâeddin Keykubad, İsfahan'da sürgünde bulunduğu sırada vefat edip orada bulunan Büyük Selçukluların Türbesine defnedilmiştir.³²²

II. Gıyâseddin Mesud'un Türkiye Selçuklu Devleti'nin son sultanı olup olmadığı noktası da tartışılan bir husustur. Mevcut bilgilere göre II. Gıyâseddin Mesud'un 1308'de ölümü ile yerine V. Kılıç Arslan geçmiştir. Anadolu'ya vali olarak tayin edilen Timurtaş bütün Selçuklu ailesini 1318 yılında imha etmiştir. Oradan Uc bölgelere ve dağlara kaçan Selçuklu Şehzadeleri de Karamanlılar tarafından işlerine yaramayacakları düşüncesiyle ortadan kaldırılmış, böylelikle de Türkiye Selçuklu Devleti son bulmuştur.³²³

³²² Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü's-Şefik*, 447; Turan, *Selçuklular*, 649; Sümer, "Keykubad III", 25/361.

³²³ Konuyla alakalı detaylı bilgi için bk: Turan, *Selçuklular*, 659-660.

TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANLARI	
Süleyman Şah (1086)	Savaş Sırasında
I. Kılıç Arslan (1107)	Savaş Sırasında
Şâhinşah (Melikşah) (1117)	Suikast (Boğdurtulma)
I. Mesud (1155)	Hastalık
II. Kılıç Arslan (1192)	Hastalık
I. Gıyâseddin Keyhusrev (1211)	Sefer Esnasında
II. Rükneddin Süleyman Şah (1204)	Hastalık (Kolon Hastalığı)
III. İzzeddin Kılıç Arslan	Belli Değil
I. İzzeddin Keykâvus (1220)	Hastalık (Verem)
Alâeddin Keykubad (1237)	Suikast (Zehirlenme)
II. Gıyaseddin Keyhusrev (1246)	Vahşi Hayvan Isırığı
II. İzzeddin Keykâvus (1279)	Hastalık
IV. Rükneddin Kılıç Arslan (1266)	Suikast (Zehirlenme-Boğdurtulma)
II. Alâeddin Keykubad (1254)	Suikast (Zehirlenme)
III. Gıyaseddin Keyhusrev (1284)	Suikast (Boğdurtulma)
II. Gıyaseddin Mesud	Hastalık
III. Alâeddin Keykubad (1302)	Suikast (Hançerlenme)

Tablo 1.1. Türkiye Selçuklu Sultanlarının Ölüm Sebepleri

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE SELÇUKLU SULTANLARININ ÖLÜM SEBEPLERİ

Bu bölümde Suriye Selçuklu sultanlarının siyasi hayatlarına kısaca değinildikten sonra sultanların ölüm sebepleri inceleme altına alınacaktır.

2.1. TÂCÜDDEVLE MELİK TUTUŞ

2.1.1.Siyasi Hayatı

Büyük Selçuklu Devleti sultanı Sultan Alp Arslan'ın oğlu, Sultan Melikşah'ın da kardeşi olan Melik Tutuş'un 1066 senesinde dünyaya geldiği bilinmektedir.³²⁴ Çocukluğu ve gençliği hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan Melik Tutuş'un tarih sahnesine çıkışı kardeşi Melikşah tarafından Suriye bölgesine tayin edilmesiyle olmuştur.³²⁵

Melik Tutuş 1079 senesinde Emîr Atsız'ı saf dışı bırakarak Suriye Selçuklu Devletini kurduktan sonra ilk iş olarak Selçuklulara tabi olan Musul Emîri Şerefüddeve Müslim b. Kureyş ile mücadele etmiştir. İki Emîrin arasının açılması Melik Tutuş'un Suriye Selçuklu Devletini ele geçirmeden önce çıktığı Halep kuşatması sırasında olmuştur. Melik Tutuş, Müslim b. Kureyş ile çıktığı Halep seferinde Müslim'in isteksiz davranması ve devamında Arapları da yanına çekerek kendisine karşı gelmesinden dolayı kuşatmayı kaldırıp geriye dönmek zorunda kalmıştır. Daha sonra Melik Tutuş, Suriye Selçuklu Devleti'nin başına geçtikten sonra tekrardan Halep üzerine sefere çıkma planları yaparken Müslim, Halep şehrinin ileri gelenlerinin teşvikiyle şehrin yönetimini ele geçirmiştir.³²⁶

Halep'i yönetimi altına alan Müslim, Suriye ve Filistin bölgelerinin tamamına hâkim olabilmek için sefere çıkıp pek çok yeri ele geçirmiştir. Ancak Müslim'in ele geçirdiği yerdeki halkın Melik Tutuş'a haber göndererek kendisine tabi olmak istediklerini bildirmesi üzerine Melik Tutuş, Selçuklu Emîri Artuk Bey ile Halep bölgesine akınlarda bulunmuştur. Melik Tutuş'un Halep bölgesinde akınlarda bulunmasına karşılık vermek isteyen Müslim, 1083 senesinde Dımaşk'ı kuşatma altına almıştır. Ancak kuşatmadan bir netice alınamaması

³²⁴ İbn Hallikan, *Vefâyetü'l-Ayân*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru's-Sadr, 2009), 1/295.

³²⁵ Detaylı bilgi için bk: Bu tezin giriş bölümü.

³²⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 294-295; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 185-186; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 99-102.

üzerine kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmıştır. Bu olaydan sonra bir daha fiili bir mücadeleye girmeyen bu ikili arasındaki rekabet Müslim b. Kureyş'in 1085 senesinde Süleyman Şah ile yaptığı savaşta mağlup olup hayatını kaybetmesi ile son bulmuştur.³²⁷

Melik Tutuş'un karşısına çıkan bir diğer önemli rakip, Türkiye Selçuklu Devleti sultanı Süleyman Şah olmuştur. Süleyman Şah'ın 1084 senesinde Melik Tutuş'un da ele geçirmek istediği Antakya'yı ve çevresini fethetmesi ile iki devletin arası açılmıştır.³²⁸ İki devlet arasındaki ipleri koparan olay ise Süleyman Şah'ın 1085 senesinde Müslim b. Kureyş'i yenip öldürdükten sonra Halep şehrini ele geçirmek için kuşatmasıyla olmuştur. Halep şehrinin ileri gelenlerinin Melik Tutuş'a haber göndererek şehri teslim almasını istemesi üzerine de harekete geçen Melik Tutuş, Halep'e doğru hareket etmiştir. 1086 senesinde Ayn-u Seylem mevkiinde iki ordunun karşı karşıya gelmesiyle de savaş başlamıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin kesin yenilgisi, Süleyman Şah'ın da vefatı ile noktalanmış savaş neticesinde Melik Tutuş, ciddi bir rakipten kurtulmuştur.³²⁹

Melik Tutuş'un lehine gelişen bir diğer önemli gelişme 1092 senesinde tabi olduğu Büyük Selçuklu Devleti sultanı Melikşah'ın vefat etmesidir. Melik Tutuş, kardeşinin vefatından sonra hakkı olduğunu düşündüğü Büyük Selçuklu tahtını ele geçirmek için harekete geçmiştir. İlk önce Hît şehrine giderek sultanlığını ilan edip adına hutbe okutan Melik Tutuş, daha sonra ileri gelen Selçuklu beylerine mektuplar yazarak kendisine tabi olmalarını istemiştir. Daha sonra Kuzey Suriye'ye hâkim olmak için harekete geçen Melik Tutuş, bölge için önemli bir konumda bulunan Nusaybin'i 1093 senesinde ele geçirmiştir.³³⁰ Ardından sultanlığını tanımayan ve karşısında duran kişilerle mücadeleye girişen Melik Tutuş, Musul hâkimi Emîr İbrahim'i 1093 senesinde mağlup edip Musul'u hakimiyet altına almıştır. Melik Tutuş, devletin ileri gelen beyleriyle sultanlığının Abbasi Halifesi tarafından kabul edilmesi ve otoritesini sağlamlaştırmak için Büyük Selçuklu Devleti'nin başkenti İsfahan üzerine hareket etmiştir. Güzergâh üzerindeki önemli şehirleri de hakimiyetine katıp yoluna devam eden Melik Tutuş'un karşısına yeğeni Berkyaruk çıkmıştır. Büyük Selçuklu

³²⁷ İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk*, 186; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları* 103-106.

³²⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 312-313; Urfalı Mateos, *Vekayi-nâme*, 161-162; Öngül, *Suriye Selçukluları*, 29.

³²⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 319-320; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk*, 194-195; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 119-126.

³³⁰ Nusaybin'in fethinin önemi için bk: Ahmet Kütük, "Tacü'd-Devle Tutuş'un Nusaybin Kuşatması (1093) ve Saltanat Mücadelesine Etkisi", *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 3/2 (Kasım 2018), 88-93.

Devleti'nin tahtına oturmak için hareket eden Berkyaruk, Melik Tutuş ile Rey yakınlarında karşı karşıya gelmiştir. İkili arasındaki karşılaşma Melik Tutuş'un yanında gelen beylerin saf değiştirerek Berkyaruk'un tarafına geçmeleri sebebiyle savaşılmadan Melik Tutuş'un mağlup olup Dımaşk'a dönmesi ile son bulmuştur. Bu mağlubiyet ile de Melik Tutuş'un Büyük Selçuklu Devleti'nin başına geçme planları bozulmuştur.³³¹

Melik Tutuş'un Büyük Selçuklu Devleti'nin başına geçmek için hareket ettiği sırada ileri gelen beylerin kendisine ihanet etmesini unutmaması, Emîr Aksungur ve Bozan'dan intikam almasına sebep olmuştur. 1094 senesinde Emîr Aksungur üzerine sefere çıkan Melik Tutuş Halep'in doğusundaki Buzaâ Vadisi'nde Emîr Aksungur ve ordusunu mağlup ederek onu öldürmüştür. Daha sonra Emîr Aksungur'a desteğe gelen Emîr Bozan ve Kürboğa'nın savaş meydanından Halep'e kaçtığını öğrenmesi üzerine Halep'e gelerek kuşatma altına almıştır. Halep'i sorunsuz bir şekilde sulh yoluyla ele geçiren Melik Tutuş, Emîr Bozan'ı da öldürterek kendisine ihanet eden iki Emîr'i ortadan kaldırmıştır.³³²

2.1.2. Ölümü

Kendisine karşı yapılan ihanete cevap veren Melik Tutuş, Büyük Selçuklu Devleti'nin başına geçebilmek için yeniden harekete geçmiştir. Ağabeyi Melikşah'ın eşi Terken Hatunla karşılıklı çıkar için evlilik yapıp Berkyaruk'a karşı güç kazanmıştır. Ancak bu evlilik çok uzun soluklu olmayıp 1094 senesinde Terken Hatun'un ölümü ile son bulmuştur. Terken Hatun'un ölümünden sonra ona bağlı bulunan askerlerin bir kısmı da Berkyaruk'un saflarına katılmıştır.³³³

Terken Hatun'un askerleri ile daha da güçlenen Melik Tutuş, Abbasi Halifesi Müstahzir- Billâh'a haber göndererek hutbenin kendi adına okutulmasını istemiştir. Lakin bu isteği geri çevrilen Melik Tutuş, oğlu Rıdvan'a haber göndererek askerleri ile yanına gelmesini istemiştir. Diğer taraftan Terken Hatun'un vefat haberini alan Berkyaruk, İsfahan'da çocuk yaşta tahta oturan Mahmud'u bertaraf edip tahtı ele geçirmek için harekete geçmiştir. Ancak İsfahan'a geldiğinde şehri ele geçiremeyip tutuklanmıştır. Berkyaruk

³³¹ İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 200-204; Urfalı Mateos, *Vekayi- nâme*, 181; Nilay Ağırnaslı, "Suriye Selçuklu Meliki Tâcü'd- Devle Tutuş'un Faaliyetlerinin Bölgede Yaşanan Siyasi ve Askeri Gelişmeler Üzerine Etkisi", *Kapadokya Tarih ve Sosyal Bilimler Dergisi*, /15, (Ekim 2020), 250-260.

³³² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 383; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 1/218; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 145-150.

³³³ Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 1/75; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 151.

tutukluluğu sırasında tekrardan taht iddiasında bulunmaması için gözlerine mil çekilmek istenmiştir. O sıralarda tahtta oturan Mahmud'un çiçek hastalığına yakalanmış olması olası bir ölüm durumdan sonra tahta geçebilecek başka bir kişinin olmamasından dolayı bu duruma engel olmuştur. Nitekim 1094 senesinde Mahmud'un vefat etmesiyle de Berkyaruk Büyük Selçuklu Devleti'nin başına geçmiştir.³³⁴

Mahmud'un ölmesi ile başa geçen Berkyaruk'un da hasta olduğu haberini alan Melik Tutuş, önce Hamedan'ı ardından da Rey'i ele geçirerek Isfahan'daki beylere haber gönderip kendi saflarına katılmasını istemiştir. İlk başlarda Berkyaruk'un hastalığından dolayı Melik Tutuş'a karşı sempati besleyen beyler, Berkyaruk'un hastalığını atlatması ile Melik Tutuş'a karşı düşmanlıklarını ortaya koymuşlardır. Beylerin kendi saflarında yer aldığını gören Berkyaruk'da saltanatını garanti altına alabilmek için Irak ve Horasan Emîrlerinin desteğini alarak 30 bin kişilik ordusuyla Melik Tutuş üzerine harekete geçmiştir.

Melik Tutuş tarafında ise her ne kadar önemli şehirler ele geçirilip gücünü arttırmış olsada işler pek de yolunda gitmemiştir. Yanına çağırdığı oğlu Melik Rıdvan'ın ordusuyla daha gelememiş olması, ordusunda bulunan beylerin ve askerlerin Melik Tutuş'a karşı besledikleri sevginin azalması ve Rey şehrinin ihanetinden çekinilmesi, Melik Tutuş'u bir an önce harekete geçmeye itmiştir. 15 bin kişilik ordusuyla ilerleyen Melik Tutuş, Daşılı (Taşılı) köyü yakınında Berkyaruk'un ordusuyla karşı karşıya gelmiştir. 26 Şubat 1095 senesinde başlayan iki ordu arasındaki savaş Melik Tutuş'un hataları³³⁵ sebebiyle seyrini değiştirmiştir. Melik Tutuş'un, ordusundaki beylerin ve askerlerin Berkyaruk'un saflarına katılmasına rağmen savaşmakta ısrar etmesi sonunu getirmiştir. Askerler tarafından atına yapılan saldırı ile yere düşen Melik Tutuş, intikam için öldürdüğü Emîr Aksungur'un adamlarından Sungurca tarafından intikam için başı kesilerek öldürülmüştür.³³⁶

Ağabeyi Sultan Melikşah tarafından Suriye ve Filistin bölgesine atanan Melik Tutuş, bölgede giriştiği mücadeleler ile Suriye Selçuklu Devleti'nin temellerini atmıştır. Devletin başında olduğu müddetçe Büyük Selçuklu Devleti'nin çıkarları doğrultusunda hareket eden Melik Tutuş, Melikşah'ın vefat etmesi ile Büyük Selçuklu Devleti'nin başına geçmek için

³³⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 381.

³³⁵ Detaylı bilgi için bk: Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 157-158.

³³⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 390-391; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk*, 209-212; el-Hüseyî, *Ahbârü'd-Devle*, 53; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 1/228-229; Urfalı Mateos, *Vekayi-nâme*, 182-184; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 150-156.

yeğeni Berkyaruk ile mücadele içerisine girmiş ve şartlar uygun olmamasına rağmen inadından ve hatasından vazgeçmeyip canından olmuştur. Günümüzde Sultan Alp Arslan'ın Merv'deki türbesinde medfun olan³³⁷ Melik Tutuş, arkasında Suriye bölgesinde Selçuklulara bağlı bir devlet bırakmıştır.

2.2. HALEP SELÇUKLU MELİKLİĞİ

2.2.1.FAHRÜ'L- MÜLÛK MELİK RIDVAN

2.2.1.1. Siyasi Hayatı

Tâcüddevle Tutuş'un oğlu olan Melik Rıdvan'ın hangi tarihte ve nerede doğduğu konusunda kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Melik Rıdvan'ın tarih sahnesine çıkışı babası Tutuş'un Berkyaruk ile savaşa giderken kendisine destek olarak oğlu Melik Rıdvan'ı başkent Dımaşk'dan yanına çağırması ile olmuştur. Melik Tutuş'un 1095 senesinde Berkyaruk ile giriştiği Rey Savaş'ında ölmesi ile de nâib olan Melik Rıdvan, savaş alanından ayrılarak Halep' e gelip Suriye Selçuklu Devleti'nin başına geçmiştir. Ardından savaş alanından kurtulan kardeşi Dukak, Cenâhuddevle Hüseyin, Antakya valisi Yağisan ve Emîr Abak da Halep'e gelerek Melik Rıdvan'a biat etmişlerdir. Melik Tutuş adına okunan hutbenin Melik Rıdvan adına okunmaya başlaması ve Cenâhuddevle Hüseyin'in vezirliğe getirilmesi ile Melik Rıdvan'ın Suriye Selçuklu Devleti'nin sultanlığı başlamıştır.³³⁸

Suriye Selçuklu Devleti'nin başına sorunsuz bir şekilde geçen Melik Rıdvan, ilk iş olarak babası zamanında Suriye Selçuklu Devletine tabi olan bölgelerde hakimiyetini sağlamak için harekete geçmiştir. İlk önce Güneydoğu Anadolu bölgesine hareket ederek sulh yoluyla Suruc'u ardından da savaş yoluyla 1069 senesinde Urfa'yı ele geçirmiştir.³³⁹

Tahta geçtikten sonra yerini sağlamlaştırmak için sefere çıkan ve önemli yerleri ele geçiren Melik Rıdvan'a en ağır darbe kendisine biat eden kardeşi Dukak'tan gelmiştir. Dukak, Halep'te Melik Rıdvan'ın yanında bulunduğu sırada Dımaşk naibi Emîr Savtekin'in

³³⁷ Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 156.

³³⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/391; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 212; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 1/229-230.

³³⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/391-392; Urfalı Mateos, *Vekayi- nâme*, 185; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 163-166.

daveti üzerine şehirden ayrılarak Dımaşk'a gelmiş ve burada sultanlığını ilan ederek Suriye Selçuklu Devleti'nin Dımaşk kolunu kurmuştur.³⁴⁰

Kardeşinin kendisinden ayrı Dımaşk'ta meliklik kurmasını kabullenemeyen Melik Rıdvan, tek başına hakimiyet sağlamak için Dımaşk üzerine sefere çıkmıştır. Ancak çıkılan bu ilk seferde herhangi bir başarı elde edilememiştir.³⁴¹ Diğer taraftan iki kardeş arasında süren bu mücadele bölgenin en önemli şehirlerinden Kudüs'ün Fâtîmi Devleti'nin ele geçmesine ve Selçuklu hakimiyetinin Suriye'de son bulmasına sebep olmuştur.³⁴²

Kardeşine karşı çıktığı ilk seferden mağlubiyetle ayrılan Melik Tutuş, bu ayrılığı sona erdirmek için ikinci defa Dımaşk üzerine sefere çıkmış, lakin çıkılan bu seferde mağlubiyet ile sonuçlanmıştır.³⁴³ 1097 senesine gelindiğinde ise durum tam tersine dönmüş bu seferde Melik Dukak tek başına hakimiyet sağlamak için kardeşi Melik Rıdvan üzerine Halep'e sefer düzenlemiştir. Kardeşinin kendisi üzerine çıktığı seferi iyi değerlendiren Melik Rıdvan, Dımaşk'ta yapamadığını Halep sınırları içerisinde gerçekleştirerek Melik Dukak ve ordusunu mağlup edip Dımaşk üzerinde hakimiyetini sağlamıştır.³⁴⁴

Kardeşine karşı aldığı galibiyetle yetinmek istemeyen Melik Rıdvan, Dımaşk'ı tamamen kendisine bağlamak ve tüm Suriye bölgesine hâkim olabilmek için Türk tarihinde ilk ve tek örneği olan bir karara imza atmıştır. Fâtîmi Devleti ile iş birliği yapıp 1097 senesinde Sünni hutbeyi terk edip Şii hutbesi okutmaya başlamıştır. Ancak yaptığı hatanın yansımalarını diğer Müslüman Türk devletleri tarafından gören Melik Rıdvan, bu kararından vazgeçip tekrardan Sünni hutbe okutmaya başlamıştır.³⁴⁵

Melik Tutuş döneminde gerçekleşen en önemli olaylardan bir diğeri ise I. Haçlı Seferinin düzenlenmesidir. 1097 senesinde Haçlı ordusunun Antakya önlerine gelip şehri kuşatması üzerine şehir Emîri Yağisan çevre hükümdarlardan yardım istemiş ve bu çağrıya ilk karşılık veren Melik Rıdvan olmuştur. Lakin Melik Rıdvan'ın gönderdiği ordunun Antakya'ya ulaşmadan Haçlılar tarafından bozguna uğraması sonucu yardım yerine

³⁴⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/392-393; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 214.

³⁴¹ İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 215; Savaşın detayları için bk: Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 166-168.

³⁴² Sedat Bilinir, "Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104), *Asia Minor Studies*, 4/7, (Ocak 2017), 15.

³⁴³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/407.

³⁴⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/408; *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 171-173.

³⁴⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/408; Müneccimbaş, *Câmiu'd-Düvel*, 1/232.

getirilememiştir. Yeterli desteğin sağlanamamasından dolayı da Antakya Haçlılara teslim olmuştur. 1098 senesine gelindiğinde Büyük Selçuklu Devleti'nin komutanı Emîr Kürboğa Antakya'yı Haçlılardan geri almak için diğer Selçuklu Melikleri ile şehri kuşatma altına almıştır. Fakat Melik Rıdvan ve Melik Dukak arasındaki çekişmeden dolayı ordunun huzurunun bozulmasına, ordunun dağılmasına ve Antakya'nın kesin bir şekilde Haçlıların eline geçip Suriye bölgesinin Haçlı tehlikesi ile karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur.³⁴⁶

Antakya şehrini ele geçiren ve kalabalık bir ordu ile Suriye sınırları içerisinde hareket etmeye devam eden Haçlı ordusu, 1098 senesinde Halep'in çevresindeki önemli kaleleri ele geçirmiştir. Arkasından 1099 senesinde Müslümanlar için manevi değeri yüksek olan Kudüs'ü; 1100 senesinde de Kella galibiyeti ile Melik Rıdvan'ı yenerek Halep'i tam bir kuşatma altına almıştır.³⁴⁷

Kuşatma altında bulunan başkentini kurtarmak için çözüm yolları arayan Melik Rıdvan, 1104 senesinde Haçlıların Harran Savaşı'nda Çökürmüş'e mağlup olmalarını fırsata çevirerek kaybettiği önemli kaleleri Haçlıların elinden tekrar geriye almıştır.³⁴⁸ Ancak elindeki bölgeleri kaybeden Haçlılar, Tancred komutasında tekrardan Melik Rıdvan'ın ele geçirdiği yerleri geri almak için saldırıya geçmesi üzerine 1105 senesinde Haçlılar ve Melik Rıdvan arasında Artah Kalesinde karşı karşıya gelinmiştir. Kaleyi kuşatan Haçlılar ilk etapta barış teklifinde bulunsalar da Melik Rıdvan'ın barışmak yerine savaşmayı tercih etmesiyle savaşa tutuşmuşlardır. İlk etapta mağlup olan Haçlılar, Melik Rıdvan'ın ordusunu bozguna uğratarak kaybettiği tüm toprakları tekrardan geriye almıştır. Girdiği savaştan mağlup ayrılan ve eline yeni geçirdiği toprakları kaybeden Melik Rıdvan Halep'e dönmüştür.³⁴⁹

1106 senesine gelindiğinde Haçlıların istila ve baskılarından kurtulmayı düşünen Melik Rıdvan, diğer Türk Emîrlerinden Mardin Emîri İlgazi b. Artuk, İspehbud Sabave ve Sincar Emîri Alp b. Asrlantaşoğlu ile bir ittifak kurup Haçlılara karşı savaşmayı

³⁴⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/410-413; Urfalı Mateos, *Vekayi-nâme*, 193-198; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 1/181-192; Nadir Karakuş, "Haçlı Seferlerinde Selçuklu Kardeşler: Rıdvan ve Dukak", *İSTEM Dergisi*, 32/16 (Aralık 2018), 264-267.

³⁴⁷ İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Halep*, 98-101; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 222 ve 230.

³⁴⁸ İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Halep*, 249-250; *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 196-197.

³⁴⁹ İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 239-240; Ali Sevim, "Rıdvan b. TUTUŞ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 35/49.

düşünmüştür. Lakin Haçlılara karşı kurulan bu ittifak Emîrlerin kendi aralarındaki çıkar çatışmalarından dolayı başarılı olamamıştır.³⁵⁰

Melik Rıdvan, Haçlılara karşı ittifak kurmayı başaramamasına rağmen bölgedeki gücünü arttırmak için Şiî Fâtımî halifesine bağlı Halef b. Mülâib yönetimindeki Efâmiye Kalesini Halef'i öldürerek ele geçirmiştir. Lakin Halef'in oğlu Musbih babasının öldürülmesinden dolayı intikamını almak için Haçlılara sığınmış ve onların yardımıyla kaleyi tekrardan ele geçirmiştir. Böylelikle Efâmiye Kalesi 'de Haçlıların eline geçmiştir.³⁵¹

Haçlılara karşı yaptığı girişimlerden başarısızlıkla ayrılan Melik Rıdvan, 1107 senesinde bu seferde Büyük Selçuklu Devleti'nin Musul valisi Emîr Çavlı ile Haçlılara karşı anlaşma yapmıştır. Yapılan anlaşmaya göre Emîr Çavlı'ya Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan ile yaptığı savaşta yardımcı olan Melik Rıdvan, Emîr Çavlı'nın anlaşmaya uymayıp kendisine Haçlılara karşı yardımcı olmamasından dolayı yine bir girişimden daha başarısızlıkla ayrılmıştır.³⁵²

1108 senesine gelindiğinde bu zamana kadar birbirlerine düşman olan iki liderin ittifak içerisine girdiği görülmektedir. Suriye bölgesinde Emîr Çavlı'nın istila hareketinde bulunup Suriye Selçuklu Devletine ait Balis şehrini ele geçirmesi üzerine Melik Rıdvan, Antakya prenskepsi Tankred ile ittifak kurarak Emîr Çavlı üzerine hareket etmiş ve onu Tell-Bâsir savaşında mağlup ederek tehlikeyi bertaraf etmiştir.³⁵³

Melik Rıdvan ve Halep Selçuklu Melikliği için önemli olaylardan birisi 1111 senesinde meydana gelmiştir. Büyük Selçuklu komutanı Emîr Mevdud'un Haçlılara karşı sefere çıkması üzerine Haçlıların korumasız bıraktıkları toprakları ele geçiren Melik Rıdvan, Antakya Prenskepsi Tancred'in kaybettiği yerleri geri almak için Halep topraklarına sefere çıkmıştır. Önce Esârib Kalesini kaybetmiş ardından çok ağır ekonomik şartlar taşıyan ve Halep Selçuklu Devletini ekonomik krize sürükleyen bir anlaşmaya imza atmıştır.³⁵⁴

Emîr Mevdud'un Haçlılar üzerine çıktığı seferde önemli başarılar elde etmesi Haçlıların Halep'e olan baskılarını arttırmasına sebep olmuştur. Şehirlerindeki baskıya daha

³⁵⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/507-508; *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 200-202.

³⁵¹ İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk*, 242-243; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 2/51-52.

³⁵² Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/345-347; Turan, *Selçuklular*, 109-110.

³⁵³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/550-551; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/347-349.

³⁵⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/564; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk*, 272-273; *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 212-214.

fazla dayanamayan bir grup alim Bağdat'a Abbasi halifesinin yanına giderek yardım çağrısında bulunmuştur.³⁵⁵ O sıralarda Bağdat'ta bulunan Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar yardım çağrısına karşılıksız kalmayıp yeniden Emîr Mevdud'u Haçlılar üzerine sefere göndermiştir. Ancak Halep'e yardım için yola çıkan Emîr Mevdud, yardıma gittiği Halep halkı ile bozuşmuştur. Emîr Mevdud, Melik Rıdvan'ın kendisine soğuk davranması ve Selçuklu ordusunu Halep'e almamasına sinirlenmiş ve Halep'in dışındaki yerleri tahrip edip geriye dönmüştür. Böylelikle yardım için düzenlenen sefer başarısız bir şekilde sonuçlanmıştır.³⁵⁶

1112 senesine kadar Haçlıların baskılarına mümkün olduğunca dayanan ve Halep'i kaybetmemek için her türlü yola başvuran Melik Rıdvan, şimdi de ülkesinin sınırlarını Haçlıların saldırı ve baskılarından korumak için Dımaşk Selçuklu Emîri Tuğtegin ile ittifak kurup anlaşma yapmıştır. Yapılan anlaşmaya göre Dımaşk Selçuklu Devleti, Melik Rıdvan'a tabi olup adına hutbe okutacak ve her türlü zor durumda destek olacaktır. Ancak akdedilen bu anlaşma Melik Rıdvan'ın, Kudüs kralı I. Baudouin'in Dımaşk Selçuklu topraklarına saldırı girişiminde bulunmasına herhangi bir tepki göstermeyip yardıma gelmemesinden dolayı iptal edilmiş ve eskiden olduğu gibi her iki devlet birbirine düşman olmuştur.³⁵⁷

2.2.1.2. Ölümü

1113 senesine gelindiğinde babasından kalan devleti tek bir çatı altında tutamayan ve kardeşi tarafından devletin iki kola ayrılmasına mâni olamayan Melik Rıdvan, yakalandığı şiddetli bir hastalık neticesinde vefat etmiş ve Meşhedülmelik'e defnedilmiştir.³⁵⁸ Melik Rıdvan'ın ölümüne sebep olarak tespit ettiğimize göre kaynakların tamamında hastalık gösterilmekle birlikte hastalığının ne olduğu konusunda herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bir önceki başlıkta kısaca siyasi hayatına değindiğimiz Melik Rıdvan'ın sürekli mücadele ve savaş içerisinde geçen hayatı, bedeninin ve ruhunun yıpranmasına buna bağlı olarak da hastalanmasına sebep olduğu söylenebilir.

³⁵⁵ Murat Öztürk, "Bilâdü'ş-Şam'daki Haçlı Tehlikesine Karşı Sesini Duyuramayan Kadı, Âlim, Sefir: Ebû Sa'd el-Herevî", *Selçuklu Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, /11 (Aralık 2019), 153-170.

³⁵⁶ İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 276-280; *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 215-219;

³⁵⁷ İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 295-296; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/572; Sevim, "Rıdvan b. TUTUŞ", 35/50

³⁵⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/574; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Halep*, 119; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 301; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 1/237.

Hayatı boyunca Devleti'nin bekası için elinden geleni yapan ve bunun için Şîi Fâtîmî Devletine bile bağlanma girişiminde bulunan Melik Rıdvan'ın bu hareketi kaynaklar tarafından hoş karşılanmamaktadır.³⁵⁹

2.2.2. MELİK ALP ARSLAN

2.2.2.1. Siyasi Hayatı

Fahrü'l- mülûk Melik Rıdvan, 1113 senesinde vefat ettiğinde ondan geride Alp Arslan, Sultânşah, Melikşah, Mübârekşah ve İbrahim adında beş erkek çocuğu kalmıştır. Bunlar arasından yaş olarak en büyük olan Alp Arslan, babasının ölümünden sonra hiçbir muhalefetle karşılaşmadan Halep Selçuklu Devleti'nin başına geçmiştir.³⁶⁰

Melik Alp Arslan'ın kaynaklarda yer almaya başlaması Halep Selçuklu Devleti'nin başına geçmesiyle olmuştur. Melik Alp Arslan devletin başına sorunsuz bir şekilde geçtikten sonra ilk iş olarak kendisine rakip olabileceğini düşündüğü iki kardeşi Mübârekşah ve Melikşah'ı öldürtmüştür.³⁶¹

Melik Alp Arslan'ın uğraşmak durumunda kaldığı önemli konulardan bir diğeri ise Bâtıniler meselesi olmuştur. Babası Melik Rıdvan döneminde Halep'te önemli bir nüfuz oluşturan Bâtıniler, devlet yönetiminde etkili bir konuma yükselmişlerdir. Dışarıda Haçlıların, içeride ise Bâtınilerin bu derece etkili olması Halep Devletini güç bir duruma düşürmüştür. Halep'in içinde bulunduğu bu durumdan rahatsız olan devletin ileri gelen beyleri, Melik Alp Arslan'a Bâtıniler ile mücadele edilmesi noktasında telkinlerde bulunmaya başlamıştır. Son olarak Büyük Selçuklu Devleti sultanı Muhammed Tapar'ın da Melik Alp Arslan'a mektup yazarak Bâtıniler ile mücadele etmesini istemesi üzerine harekete geçen Melik Alp Arslan, başta Bâtînî reisi Ebû Tahir es- Sâig olmak üzere Halep'te bulunan Bâtınilerin birçoğunu yakalatarak boyunları vurdurtmuştur. Böylelikle Halep'i içeriden kuşatma altına alan Bâtînî tehlikesi ortadan kaldırılmıştır.³⁶²

³⁵⁹ İbrahim Duman, *Halep Selçuklu Meliki Rıdvan bin Tutuş (488-507/1095-1113)* (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 95.

³⁶⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/574; Talip Yazıcı, "Halep", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 15/240-241.

³⁶¹ İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 301; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 226.

³⁶² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/575; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 302; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 1/86.

Bâtînî baskısını devletin üzerinden kaldıran Melik Alp Arslan, devletin dışarıya karşı güçlü olabilmesi için önce devlet yönetiminde güçlü olmanın gerektiğini düşünmektedir. Bunun içinde Dimaşk emîri Atabeg Tuğtegin'in yanına giderek ondan devletin iç işlerini düzeltmek için yardım istemiştir. Kendisinden istenilen yardıma müspet yaklaşan emîr Tuğtegin, 1114 senesinde ordusu ve Melik Alp Arslan ile Halep'e gelmiştir. Ancak Halep'te işler istenildiği gibi gitmemiş, Melik Alp Arslan, Atabegi Lü'lü'nün kendi canından endişe etmesinden dolayı etkisi altında kalarak emîr Tuğtegin'e haber vermeden devletin önemli komutanlarının ve ileri gelen beylerinin bir kısmını hapsedip bir kısmını da öldürmüştür. Meydana gelen bu durumdan son derece rahatsız olan emîr Tuğtegin, Atabeg Lü'lü'nün Halep'in üzerindeki etkisinden dolayı herhangi bir girişimde bulunamadan ordusu ile geriye dönmüştür.³⁶³

2.2.2.2. Ölümü

Devlet yönetimini düzeltmek için harekete geçen ancak burada başarılı olamayan Melik Alp Arslan, Halep'in yönetimini Atabeg Lü'lü'ye kaptırmıştır. Halep'te yönetiminden elini eteğini çeken Melik Alp Arslan, zevk, sefa ve eğlence hayatına dalmıştır. Melik Alparslan'ın daldığı bu eğlence hayatı kendisinin de sonunu hazırlamıştır. Bir gün devletin ileri gelen beylerini ve komutanlarını bir odaya toplayan Melik Alp Arslan, orada bulunanları eğlence için "Burada hepinizin boynunu birisi vuracak olursa buna ne dersiniz?" diye sözler söylemesi oradakiler üzerinde korku ve heyecana yol açmıştır. Melik Alp Arslan'ın şaka yaptığının anlaşılması üzerine odadan çıkan beyler ve komutanlar tedirgin bir hayat yaşamaya başlamıştır. Melik Alp Arslan'ın bu tutumundan rahatsız olan Atabeg Lü'lü de kendisine karşı bir suikast endişesinden dolayı devletin ileri gelen Emîrleri ve komutanlarının desteğiyle Ekim 1114 senesinde Melik Alp Arslan'ı kaledeki odasında kölelerine boğdurtarak öldürmüştür.³⁶⁴

Melik Alp Arslan'ın ölüm sebebiyle alakalı kaynaklar incelendiğinde tamamında onun boğularak öldürüldüğü rivayeti karşımıza çıkmaktadır. Kısa bir dönem Suriye Selçuklu Devleti'nin Halep kolunun başına geçen Melik Alp Arslan, sultanlığının başında önemli

³⁶³ İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk*, 302-303; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 227-229.

³⁶⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/581; İbnü'l- Adîm, *Zübdetü'l- Halep*, 128; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk*, 304; Münecimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 1/238; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 230.

işlere imza atsa da bu uzun soluklu olmamış, kendisini dünya hayatının zevk ve sefasına, devlet yönetimini de Atabeg Lü'lü'ye kaptırmıştır.

2.2.3. MELİK SULTANŞAH

2.2.3.1. Siyasi Hayatı

Melik Alp Arslan'ın 1114 senesinde Atabeg Lü'lü tarafından öldürtülmesi ile Halep Selçuklu Devleti'nin başına daha 6 yaşındaki kardeşi Sultanşah geçirilmiştir. Sultanşah'ın çocuk yaşta olmasını fırsata çeviren Atabeg Lü'lü, nâib unvanıyla Halep Selçuklu Devleti'nin başına geçerek devletin tüm idari kadrosuna kendi istediği kişileri atamıştır.³⁶⁵

Devletin başında nâib sıfatıyla bulunan Atabeg Lü'lü, Halep Selçuklu Melikliğinin hem dışarıda hem de içeride bulunduğu zor durumdan kurtarabilmek için önce Dımaşk Selçuklu Devletine yardım çağrısında bulunmuş ancak bu çağrıya olumsuz cevap alması üzerine Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'dan yardım istemiştir. O sıralarda Emîr Porsuk komutasındaki bir orduyu isyan halindeki İlgazi ve Tuğtegin üzerine gönderen Muhammed Tapar, Emîr Porsuk'a haber göndererek Halep'e yardımda bulunmasını istemiştir. Muhammed Tapar'dan aldığı Emîrle Halep'e haber gönderen ve şehrin kendisine teslim edilmesini isteyen Emîr Porsuk, Lü'lü'nün iki yüzlü davranıp Tuğtegin'i Halep'e çağırması ve Selçuklu ordusuna karşı savunma hazırlıklarında bulunması üzerine ordusu ile Dımaşk'a bağlı Hama üzerine hareket etmiştir. Bununla sınırlı kalmayan Lü'lü, Tuğtegin, İlgazi, Antakya prinkepsi Roger, Kudüs kralı Baudouin ve Trablus prensi Pons ile Emîr Porsuk'a karşı ittifak yapmıştır. O sıralarda Suriye üzerinde hareketine devam eden Büyük Selçuklu ordusu Haçlıların elindeki yerleri tek tek ele geçirirken ittifak grubu birbirine yardım ederek bu hareketi durdurmaya çalışmıştır. Neticesinde yapılan ani baskınlarla büyük kayıplar veren Büyük Selçuklu ordusu, Suriye bölgesinden çekilmek durumunda kalmıştır. Haçlılar tarafından baskı ve kuşatma altında bulunduğu için Muhammed Tapar'dan yardım isteyen Lü'lü, gelen yardımı kabul etmek yerine iki yüzlü davranarak düşmanları ile ittifak yaparak yardıma gelenlere düşman olmuştur.³⁶⁶

³⁶⁵ Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 231.

³⁶⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/576-578; Mateos, *Vekayi-nâme*, 257-258; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 235-237.

1117 senesine gelindiğinde iki yıldır devletin yönetimini elinde tutan ancak melikliğin iç ve dış meselelerinde herhangi olumlu bir ilerleme sağlamayan Lü'lü, ülkenin içinde bulunduğu durumdan ümidini kesmesi ve can korkusuna kapılmasından dolayı devletin bütün hazine ve mallarını alarak Câber Kalesine doğru yola çıkmıştır. Ancak Emîr Sungur başta olmak üzere bazı Halep askerlerinin Lü'lü'nün kaçmakta olduğunu fark etmesiyle yolculuk esnasında ok atışlarıyla Lü'lü'yü öldürmüşlerdir.³⁶⁷

Lü'lü'nün öldürülmesinden sonra ondan geriye kalan yönetimi Sultanşah'ın ablası Âmine Hâtun üstlenmiştir. Ancak bu durum uzun soluklu olmayıp 2 gün sonra Halep'in eski ordu komutanı Şemsülhavâs Yaruktaş, Dimaşk'tan gelerek Halep Selçuklu Devleti'nin yönetimini nâib sıfatıyla ele geçirmiştir. Diğer taraftan Halep'in yönetimini ele geçirmek isteyen bir diğer isimde Aksungur el- Porsukî'dir. Yaruktaş'a gönderdiği heyetlerle idarenin kendisine teslim edilmesi isteyen Aksungur, müspet cevap alamaması sebebiyle Dimaşk'a gelerek Tuğtekin ile ittifak kurmuştur. Aksungur'un Halep'i ele geçirmek için girişimlerde bulunduğunu öğrenen Yaruktaş, öncelikle kendi canını garanti altına alabilmek için Lü'lü'yü öldüren bir kısım askeri ortadan kaldırmış, ardından da Mardin Artuklu Emîri İlgazi ve Antakya Haçlı prinkepsi Roger ile ittifak yapmıştır. Daha sonra Halep'e tam manasıyla hâkim olmak için yönetim kalesine çıkma planları kuran Yaruktaş, başta Âmine Hatun olmak üzere ileri gelen komutanların ve beylerin tepkisiyle karşılaşarak Halep'ten uzaklaştırılmıştır.³⁶⁸

1118 senesi bir devletin sonunun geldiği dönemdir. Halep Selçuklu Melikliğinin çocuk yaştaki sultan ve kendini düşünen naiblerden dolayı dışardan ve içeriden yıkılmanın eşiğine gelmiştir. Melikliğin içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için son çare olarak Mardin Artuklu hükümdarı İlgazi, Halep'e devleti düzene koymak için çağırılmıştır. Kendisine iletilen çağrıya olumlu cevap veren İlgazi, 1118 senesinde Halep'e gelerek kaleye kendi asker ve adamlarını yerleştirmiş, devletin ileri gelen önemli beylerini ve komutanlarını görevlerinden azletmiş, Sultanşah ve ailesini denetim altına alarak Halep Selçuklu Devletine fiilen son vermiştir.³⁶⁹

³⁶⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/599; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk*, 315; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 1/239.

³⁶⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/599; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk*, 316-317; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 236-237.

³⁶⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/599-560; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Halep*, 131-132; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk*, 316-317; Azimî, *Azimî Tarihi*, 42; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 237-239.

2.2.3.2. Ölümü

İlgazi'nin Halep'e gelmesi ile göz hapsinde tutulan Sultanşah ilk önce İlgazi'nin oğlu Süleyman tarafından Halep'ten sürülmüş ardından İlgazi tarafından yeniden Halep'e getirilse de onun ölümüyle 1123 senesinde Halep'i alan Belek Gazi tarafından Harran'a tekrardan sürgüne gönderilmiştir. Harran'da bulunduğu sırada Halep'i Belek Gazi'den ele geçiren Timurtaş tarafından Mardin'e getirilip bir kalede hapsedilse de oradan kaçmayı başarmıştır. Atalarından miras kalan devleti yeniden ele geçirmek için her türlü girişimde bulunan Sultanşah, II. Baoudouin ve Dübeyş ile Halep'i ele geçirmek için ittifak yapmıştır. Kurulan bu yeni ittifak Artuklu Yağısan ve Devser Kalesi hâkimi İsa ile desteklenerek Timurtaş'ın Mardin'e gitmesinden istifade ederek Halep'i kuşatma altına almıştır. Halep'in kuşatmadan kaynaklı güç durumda olmasından ve yaşanan sıkıntıları Timurtaş'a bildirmelerine rağmen onun yardıma gelmemesi üzerine Halep ileri gelenleri tarafından Emîr Aksungur el- Porsukî'ye yardım çağrısında bulunulmuştur. Kendisinden beklenen yardım için harekete geçen Aksungur, Halep üzerine hareket ederek kuşatmanın noktalanmasına ve ittifakın dağılmasına yol açmıştır.³⁷⁰

Yukarıda anlatılan olaydan sonra Sultanşah hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sahip olduğu devletin bu olaydan 5 yıl önce fiilen sona ermiş olması ve herhangi bir maddi-manevi gücünün bulunmaması Sultanşahın tekrardan bir olaya girişmesine engel olmuş olabilir. Son umudu olan atalarının düşmanları ile kurduğu ittifak ile de başarılı olamayan ve daha çocuk yaşta olan Sultanşah, Suriye Selçuklu Devleti'nin son hükümdarı olarak eceliyle öldüğü düşüncesi kabul edilmektedir.

2.3. DIMAŞK SELÇUKLU MELİKLİĞİ

2.3.1. ŞEMSÜ'L- MÜLÛK MELİK DUKAK

2.3.1.1. Siyasi Hayatı

Dönemle alakalı kaynaklar incelendiğinde doğumu ve çocukluğu hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmayan Melik Dukak'ın tarih sahnesine çıkışı babası Tâcüddevle

³⁷⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 9/43 ve 46; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 2/172-173; *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 238-241; Çoşkun Alptekin, "Belek b. Behrâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 5/402.

Tutuş'un, Melik Dukak'ı 1092 senesinde Bağdat'a Sultan Melikşah'a elçi olarak göndermesiyle olmuştur.³⁷¹

Elçi olarak gittiği Bağdat'ta Sultan Melikşah'ın ölümü ile Terken Hatun ve oğlu Mahmud'a tabi olan Melik Dukak, daha sonra Büyük Selçukluların verdiği taht mücadelesinde Berkyaruk'un saflarına katılmıştır. Ancak babası Tutuş'un, Berkyaruk'a karşı saltanat mücadelesi içerisine girmesiyle de babasının yanında yer almıştır. Yukarıdaki bölümlerde detaylı olarak aktardığımız üzere babası Tutuş'un Rey Savaşı'nda ölümü ile önce Halep'e gelip kardeşi Rıdvan'a biat etmiş, ardından devletin ileri gelen beylerinin ve Dımaşk hâkimi Hâdim Savtekin'in teşvikleri ile Dımaşk'a gelerek kardeşine karşı Dımaşk Selçuklu Melikliği'ni kurmuştur.³⁷²

Dımaşk'ta yeni bir Selçuklu Melikliği kuran Melik Dukak, iktidarını kudretli ve halk üzerinde etkisi yüksek olan beyler ile daha da kuvvetlendirmiştir. Babası Tutuş döneminde en iyi adamı olan ve Dımaşk naibliği gibi önemli görevleri yerine getiren, ancak Rey Savaşında Berkyaruk'a esir olarak düşen Emîr Tuğtegin, tutulduğu esaret hayatından kurtularak Halep'e gitmek yerine Dımaşk'a gelerek Melik Dukak'ın yanında yer almış ve bütün yönetimi elinde toplamıştır. Ayrıca Melik Dukak'ın annesi Safvetülmülk Hâtun ile evlenerek devletteki konumunu güçlendirmiştir.³⁷³

Emîr Tuğtegin gibi güçlü bir bey ile devletini güçlendiren Melik Dukak, diğer bir önemli bey olan Emîr Yağisan'ın Halep Selçuklu Melikliğinde Cenâhuddevle Hüseyin ile anlaşmazlık yaşaması üzerine Dımaşk'a gelip kendisine tabi olmasıyla kardeşine karşı devletini sağlama almıştır.³⁷⁴

Melik Dukak'ın kardeşine muhalefet ederek yeni bir devlet kurması yukarıda ifade edildiği gibi kardeşi Melik Rıdvan'ın babasının sahip olduğu topraklarda tek başına hâkim olma düşüncesine itmiştir. Bunun neticesinde Dımaşk üzerine 1097 senesinde sefere çıkmıştır. Ancak çıkılan bu sefer Melik Dukak ve Emîr Tuğtegin'in etkili savunmaları ve

³⁷¹ Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 1/100-101.

³⁷² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/392-393; Çoşkun Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog- Teginliler)*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1985),8.

³⁷³ İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 213-214; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği*, 8-9.

³⁷⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/393; Abdülkerim Özaydın, "Dukak b. Tutuş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), Ek-1/343.

Dımaşk Kalesinin surlarının dayanıklı olması neticesinde başarısızlıkla sonuçlanmıştır.³⁷⁵ Bu girişiminden başarısı elde edemeyen Melik Rıdvan, Dımaşk'ı zayıflatmak için müttefiki Antakya'yı yönetimi altında tutan Yağısan üzerine sefere çıkmıştır. Melik Rıdvan'ın böyle bir sefere çıkmasını hem fırsata çevirme hem de müttefikine yardım sağlama amacıyla olan Melik Dukak, Halep üzerine harekete geçmiştir. Ortaya çıkan bu yeni durumdan haberi olan Melik Rıdvan hızlı bir şekilde geriye dönerek Kınnesrin'de Dımaşk ordusunu karşılamıştır. Meydana gelen savaşta ağır bir yenilgi alan Melik Dukak ve ordusu, Dımaşk'a geri dönmek zorunda kalmıştır.³⁷⁶

1098 senesine gelindiğinde bölgedeki en ciddi tehlike Haçlılardır. Haçlılara karşı Sultan Berkyaruk'un emriyle Emîr Kürboğa komutasında kurulan ittifaka katılan Melik Dukak, Kürboğa'nın Antakya kalesi önünde yaptığı hatadan dolayı³⁷⁷ dağılan ittifakın başarısız olacağını görmesi üzerine Dımaşk'a dönerek Haçlılarla kendi başına mücadele etmeye başlamıştır.³⁷⁸

Haçlılara karşı kurulan ittifakın başarısız olması üzerine bölgedeki yerini sağlama almaya çalışan Melik Dukak, babası Melik Rıdvan döneminde Suriye Selçuklu Devleti'ne bağlı olan Güneydoğu Anadolu bölgesindeki dağınık ve başıboş vaziyetteki Emîrleri kendisine bağlamak üzere harekete geçmiştir. Bu maksatla çıkılan sefer sonucunda başta Silvan olmak üzere bölgedeki birçok yeri ele geçirerek Emîrleri itaat altına almıştır.³⁷⁹

Güneydoğu Anadolu bölgesinde konumunu güçlendiren Melik Dukak'ın bir türlü çare bulamadığı Haçlılar her geçen gün daha da tehlikeli olmaya devam etmektedir. Kudüs Kralı Godefroi de Bouillon ve Taberiyye Prensi Tancred'in sahip oldukları toprakları genişletmek ve Filistin'e yiyecek-ıçecek kaynağı sağlamak için Sevâd topraklarına saldırmalarına karşı koyamayan Melik Dukak, Sevâd bölgesinin Tancred'e vergi ödemek zorunda kalmasına engel olamamıştır.³⁸⁰ Ancak 1100 senesinde Kudüs kralı Bouillon'un ölümü ile Kudüs'ün başına geçmek için yola çıkan Urfa kontu I. Baudouin'in kafilesine

³⁷⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/407; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 170-171.

³⁷⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/407-408; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 171-173, 246-247.

³⁷⁷ Yapılan hata hakkında detaylı bilgi için bk: Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 1/104-105.

³⁷⁸ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 339-340; Homıgmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, 122-123.

³⁷⁹ İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 223; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği*, 16.

³⁸⁰ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 1/320-321; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 250-251.

Beyrut yakınlarında saldıran Melik Dukak ve Cenâhuddevle, Haçlı kafilesine ağır kayıplar verdirterek bir nebze de olsa bölgedeki ağırlıklarını hissettirmişlerdir.³⁸¹

Dımaşk Selçuklu Melikliği için gelişen bir diğer önemli husus, Ali b. Ammâr ailesinin yönetiminde olan Cebele'nin 1101 senesinde hakimiyet altına alınma girişimidir. Cebele'nin yönetimini Ammâr ailesi adına elinde tutan İbn Süleyha, artan Haçlı baskısına daha fazla dayanamaması üzerine Melik Dukak'tan yardım talebinde bulunarak Cebele'yi teslim almasını istemiştir. Melik Dukak'ın onayı ile Cebele için harekete geçen Tuğtegin, Tâcû'l- mülûk Böri'yi Cebele'ye göndererek şehri teslim aldırmıştır. Ancak bölge için çok önemli bir şehir olan ve Dımaşk Selçuklu Devletine bağlanan Cebele, kısa bir süre sonra şehri teslim alan Böri'nin şehir halkına ağır vergiler yükleyip zulmetmesi üzerine Ali b. Ammâr'ın Böri ve askerlerinin şehirden uzaklaştırarak yönetimi tekrardan kendi ailesine bağlaması ile Dımaşk Selçuklu Melikliğinin elinden çıkmıştır.³⁸²

Melik Dukak'ın bölgenin geleceği için giriştiği diğer konu Ali b. Ammâr tarafından gelen yardım çağrısına destek vermesidir. Raymond komutasındaki Haçlıların bölgede ağırlıklarının artması ve bölgenin önemli şehirlerinden Trablusşam'ı tehdit etmesi üzerine Ali b. Ammâr, Melik Dukak ve Cenâhuddevle'den yardım istemiştir. Gelen yardım çağrısına kayıtsız kalmayan Melik Dukak, bizzat kendisi olmasa da bir askeri birliği yardıma göndermiştir. Diğer taraftan Cenâhuddevle'de kendisi yardıma gelmeyip askeri birlik göndermiştir. Gelen askeri yardımlarla kuvvetlenen Ali b. Ammâr, 1102 senesinde Trablusşam üzerindeki baskıyı kaldırmak için Raymond ile mücadeleye girişmiş ve ağır bir yenilgiye uğramıştır.³⁸³

Haçlı baskısını bir türlü kırmayı başaramayan Melik Dukak, zamanında babası Melik Tutuş'un hakimiyeti altında bulunan ancak sonradan elden çıkan Rahbe'yi yeniden toprakları içerisine dahil etmek için 1103 senesinde Tuğtegin ile Rahbe üzerine sefere çıkmıştır. Şehrin yönetimini elinde tutan Emîr Kaymaz'ın damadı Emîr Hasan'ın halka

³⁸¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/449; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 1/322-325; Ali Sevim, "Dımaşk Selçuklu Melikliği- Şemsül- Mülûk Dukak Devri (1095-1104)", *Belleten Dergisi*, 46/182 (Nisan 1982), 309-310

³⁸² İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 226; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 2/33-34; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği*, 16-17.

³⁸³ İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 228; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 343; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 2/56-59.

zulmetmesi şehir halkının Melik Dukak'a yardımcı olmasına sebep olmuş ve şehir kolay bir şekilde Dımaşk Selçuklu Melikliğine bağlanmıştır.³⁸⁴

Rahbe'yi sınırları içerisine dahil eden Melik Dukak, bu zamana kadar hep birlikte hareket ettiği Cenâhuddevle Hüseyin'in 1103 senesinde Bâtınîler'in suikastı sonucunda vefat etmesi üzerine başıboş konuma düşen ve halk arasında kargaşanın yer aldığı Humus'u ele geçirmek için harekete geçmiştir. Diğer taraftan Cenâhuddevle Hüseyin'in vefatı ile başıboş kalan şehir halkıda Melik Dukak'a şehri teslim etmenin kendileri için en uygun seçenek olduklarını bildiklerinden şehri Melik Dukak'a teslim etmişlerdir. Böylelikle Humus'u sorunsuz bir şekilde ele geçiren Melik Dukak, bölgedeki konumunu sağlamlaştırmıştır.³⁸⁵

2.3.1.2. Ölümü

Çok erken yaşta kendisini Haçlı, Bâtînî ve çıkarıcı emîrlerin ortasında siyasi mücadeleler içerisinde bulan ve ağabeyi Melik Rıdvan'ın elinde kısıtlı şekilde yaşamak yerine bağımsız bir hayat sürmeyi ve babası Melik Tutuş'un geride bıraktıklarına sahip çıkmayı düşünen Melik Dukak, Dımaşk'a gelerek Dımaşk Selçuklu Melikliğini kurmuştur. Ancak daha genç yaşta yakalandığı mide hastalığı kendisinin beslenme düzenine etki etmiş, bundan dolayı da verem hastalığına yakalanmıştır. Hastalığının artması üzerine iyice zayıflayıp elden ayaktan düşen ve yaşamdan umudunu kesen Melik Dukak hem üvey babası hem de en yakın destekçisi olan Tuğtegin'i yanına çağırarak kendisinden sonra oğlu Tutuş'un tahta çıkmasını vasiyet etmiştir. Bu vasiyetinin ardından daha fazla hayatta kalamayan Melik Dukak, 8 Haziran 1104 senesinde vefat etmiştir.³⁸⁶ Diğer Taraftan başka bir kaynakta Melik Dukak'ın ölümüyle alakalı annesi Safvetü'l- mülûk Hatun'un oğlunu zehirli bir kolye ile öldürdüğünü aktarmaktadır.³⁸⁷

Melik Dukak'ın ölümüyle alakalı dönemin önemli kaynaklarının kaydettiği rivayetler incelendiğinde onun hastalık sebebiyle öldüğü rivayeti daha doğru gözükmektedir.

³⁸⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/477; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği*, 18-19.

³⁸⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 230-231; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 256-257.

³⁸⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/485; İbnü'l- Adîm, *Zübdetü'l- Halep*, 105; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 233; Münecimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, 1/228; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 257; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği*, 20.

³⁸⁷ Ebü'l- Kasım İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, thk. Ömer bin Ümrevî (Dımaşk: Dârü'l-Fıkr, 1415/1995), 17/304.

Önemli kaynakların büyük çoğunluğunda hastalık sebebiyle öldüğünün rivayet edilmesi ve Safvetü'l- mülük Hatun'un oğlunu öldürttüğünü göz önüne aldığımızda oğlunun ölümünden sonra herhangi bir kazanç elde ettiğine dair kayıtların bulunmaması hastalığın ölüm sebebi olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Bu düşüncelerden hareketle sıkıntılı ve baskılı bir dönemde genç yaşında büyük bir sorumluluğun altına giren Melik Dukak'ın sıkıntı ve stresin sonucu olarak mide hastalığına yakalandığı ve hastalığının ilerleyerek ölümüne sebep olduğu görüşünü benimsemekteyiz.

Melikliğin başına geçtikten sonra hüküm sürdüğü topraklarda adaletle hükmetmiş ve halkın sevgisini kazanmış, önemli komutan ve Emîrlerle iş birliği içerisine girip kendisinden istenilen her türlü yardımı cevapsız bırakmamıştır. Ancak yakalandığı hastalık sonucunda vefat eden Melik Dukak, "Kubbetü't-Tavâvis" adıyla anılan mezarlığa defnedilmiştir.³⁸⁸

2.3.2. II. TUTUŞ

2.3.2.1. Siyasi Hayatı

Melik Dukak'ın 1104 senesinde vefat etmesiyle Dımaşk Selçuklu Melikliğinin başına vasiyeti gereği daha 1 yaşındaki oğlu II. Tutuş geçirilmiştir. II. Tutuş'un daha bebek yaşta olması üzerine devlet yönetimini elinde tutan üvey babası Tuğtekin, Melik Dukak'ın vasiyetini hiçe sayarak II. Tutuş'u birkaç ay içerisinde tahttan indirip yerine Melik Dukak'ın o sıralarda 12 yaşındaki kardeşi Muhyiddin Ertaş'ı tutuklu bulunduğu Baalbek Kalesi'nden getirterek Dımaşk Selçuklu Melikliğinin başına oturtmuştur.³⁸⁹

Ancak Muhyiddin Ertaş ile arası açılan Tuğtekin daha 1 yıl dolmadan Ertaş'ın vefat etmesi üzerine tekrardan bebek yaştaki II. Tutuş'u Dımaşk Selçuklu Melikliğinin tahtına oturtmuştur.³⁹⁰

2.3.2.2. Ölümü

II. Tutuş, Ertaş'ın vefat etmesiyle Dımaşk Selçuklu Melikliğinin tahtına geçmiş ve melikliğin son sultanı olarak kabul edilmektedir.³⁹¹ Ancak II. Tutuş'un ikinci saltanat dönemi incelendiğinde kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Aynı şekilde

³⁸⁸ Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 1/ 114; Özeydin, "Dukak b. Tutuş", Ek-1/343.

³⁸⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/475; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 259.

³⁹⁰ Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 1/117.

³⁹¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/485; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 1/117; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 260.

II. Tutuş'un ölümüne dair bir kayıta söz konusu değildir. Melik Dukak'ın vefatından sonra devletin bütün yetkilerini Tuğtegin'in elinde tutması, başa geçen meliklerin daha çocuk yaşta olması ve çok kısa bir süre başta bulunmaları sebebiyle meliklerle alakalı da kaynaklarda çok fazla bilgi yer almamaktadır. Tüm yetkileri elinde tutan Tuğtegin'in sultan gibi hareket etmesi ve 1128 yılında vefat etmesiyle oğlu Böri babasının yerine geçmiştir. Dımaşk Selçuklu Melikliği toprakları üzerinde kendi adına nispeten Börîler Devletini kurmasıyla Selçuklu Hanedanının Suriye'deki saltanatı son bulmuştur. II. Tutuş'un da daha bebek yaşta olması ve Tuğtegin'in hakimiyetini sağlamış olmasından dolayı kaynaklar tarafından çok fazla dikkate alınmamış ve bundan dolayı eceliyle öldüğü düşüncesi ön plana çıkmaktadır.

2.3.3. MUHYİDDİN ERTAŞ (BEKTAŞ)

2.3.3.1. Siyasi Hayatı

Muhyiddin Ertaş'ın doğumu ve çocukluğu ile alakalı kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. O, Tâcüddevle Tutuş'un 5 oğlundan birisidir. Babasının ölümünden sonra ağabeyi Rıdvan'ın Halep'te kurduğu melikliğin tarafında olmayıp diğer ağabeyi Melik Dukak'ın yanında Dımaşk'ta yer almıştır. Ancak Melik Dukak, kardeşi Ertaş'tan tahtı ele geçirebileceği şüphesinden kuşkulandığı için Baalbek Kalesi'ne hapsedirmiştir.³⁹²

Melik Dukak'ın 1104 senesinde vefat etmesiyle devletin başına geçirilen II. Tutuş'un daha bebek yaşta olması ve melikliğin yönetimini elinde tutan Tuğtegin'in Ertaş'ın hapiste olmasına rağmen oradan kurtulup kendisine zarar verebileceğini düşündüğünden erken hareket ederek hapiste bulunan Ertaş'ı Dımaşk'a getirterek saltanat tahtına oturtmuştur.³⁹³

2.3.3.2. Ölümü

Ertaş'ın 12 yaşındayken geçtiği Dımaşk Selçuklu tahtındaki hayatı uzun soluklu olmamıştır. Başta annesi olmak üzere ileri gelen beylerin sürekli Tuğtegin'in kendisini tahttan indireceğini, karısı Safvetü'l- mülûk Hatun'unda tekrardan oğlu II. Tutuş'u tahta oturtmak için kendisini öldürteceğini telkin etmeleri üzerine beylerden aldığı tavsiyelerle Dımaşk'tan kaçarak Baalbek'e gelmiştir. Burada bazı beylerle iş birliği yapan Ertaş daha sonra Kudüs Kralı I. Baudoin'e ittifak çağrısında bulunarak Dımaşk'ı ele geçirmeyi ve

³⁹² Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 1/116.

³⁹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/485.

Tuğtegin'i saf dışı bırakmayı teklif etmiştir. Ancak bu ittifak girişiminde başarılı olamayan Ertaş Kudüs'ten ayrıldıktan sonra vefat etmiştir.³⁹⁴

Muhyiddin Ertaş'ın ölümüyle alakalı kaynakları incelediğimizde karşımıza herhangi bir bilgi çıkmamaktadır. Kaynaklar Ertaş'la alakalı en son olarak kendisinin Kudüs'ten ayrıldığı ve Rahbe'yi ele geçirdiği bilgisini verdikten sonra bilgi vermeyi keserler.³⁹⁵ Bazı kaynaklar ise Ertaş'ın Kudüs'ten ayrıldıktan sonra doğu yönünde hareket ederken vefat ettiğine yönelik bilgi vermiştir.³⁹⁶

Tuğtegin'in, Ertaş'ın Dımaşk'tan kaçıp kendisine karşı savaş hazırlıklarını yaptığını öğrenmesi üzerine melikliğin başına tekrardan II. Tutuş'u geçirmiştir. Ardından bu saltanat süresi kısa olmuş ve Dımaşk Selçuklu Melikliği sınırları içerisinde Böriler adında yeni bir devletin kurulmuştur. Gücsüz durumda olan ve hiçbir çevresi olmayan Ertaş'ın sıradan bir insan statüsüne geçip kaynaklarda kendisine bilgi verilmemesine yol açmış olabilir. Bunun sonucunda da Ertaş'ın ölümüyle alakalı net bir şey söyleyebilmek mümkün gözükmemektedir

³⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/486; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dımaşk*, 233-236; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 259-260.

³⁹⁵ İbrahim Duman, "Dımaşk Selçuklu Meliki Ertaş b. Tutuş", *Türkiyat Mecmuası Dergisi*, 26/1 (Haziran 2016), 113.

³⁹⁶ Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları*, 260; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, 1/117.

SURİYE SELÇUKLU SULTANLARI	
Tâcüddevle Melik Tutuş (1095)	Savaş
a) Halep Selçuklu Melikliği	
Fahrü'l- Mülûk Melik Rıdvan (1113)	Hastalık
Melik Alp Arslan (1114)	Suikast (Boğdurtulma)
Melik Sultaşah	Belli Değil
b) Dimaşk Selçuklu Melikliği	
Şemsü'l- Mülûk Melik Dukak (1104)	Hastalık (Verem)
II. Tutuş	Belli Değil
Muhyiddin Ertaş (Bektaş)	Belli Değil

Tablo2.1. Suriye Selçuklu Sultanlarının Ölüm Sebepleri

SONUÇ

Dünyanın en önemli coğrafyalarından biri olan Anadolu ve uzantısı Suriye’de hüküm süren Selçuklular kurmuş oldukları devletler ile tarihte yerlerini almışlardır. Yaşadıkları dönemde başka devletlerle giriştikleri mücadeleler ile daima aktif bir devlet olan Selçuklular, düşmanları tarafından çekinilmesi gereken bir rakip olmuşlardır. Mücadelelerin yanı sıra girişmiş oldukları sanat, teknik, bayındırlık ve iktisadi faaliyetleri ile de hüküm sürdükleri topraklarda kalıcı izler bırakmışlardır. Bırakmış oldukları bu izler her ne kadar devlet projesi olarak kabul edilse de devletin başına geçen her sultan bu tür faaliyetler içerisine girmemiştir. Bundan dolayı da sultanların şahsi projeleri olmaktan ileri gidememiştir. Yaşanan bu durumu sultanların siyasi düşünceleri üzerinde de görmekteyiz. Her sultanın sahip olmuş olduğu siyasi düşünce hüküm sürdüğü dönemde kendisini göstermiş, düşman olan bir devlet diğer sultanın başa geçmesi ile dost konumuna geçebilmiştir.

Sultanların almış oldukları kararlar ve vermiş oldukları mücadeleler hayatlarını nasıl sonlanacağı noktasında da etkili olmuştur. Bundan dolayı da sultanların hayat hikayelerinden hatreketle ölüm sebepleri başlığı altında yapmış olduğumuz çalışma sonucunda Türkiye Selçuklu Devleti’nin başına geçen sultanların ölüm sebepleri olarak savaş sırasında, hastalıktan, suikast sonucunda, ihmal ve sebebi belli olmayan ölümler olmak üzere beş gruptan oluşan ölüm sebeplerini tespit edilmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti’nin kurucusu Süleyman Şah’ın Melik Tutuş ile girdiği savaşta öldürüldüğü, I. Kılıç Arslan’ın savaş alanından kaçarken Habur Nehrinde kendisinin ve atının zırhının ağırlığından dolayı boğularak öldüğü, I. Gıyâseddin Keyhusrev’in Alaşehir üzerine sefere çıktığı sırada kim tarafından olduğu belli olmamakla birlikte başı kesik halde bulunduğu ve öldürüldüğü rivayetleri kabul edilmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı I. Mesud’un sebebi belli olmayan bir hastalıktan vefat ettiği, II. Kılıç Arslan’ın Kutbüddin Melikşah’ı kuşatma altına aldığı sırada zorlu hayatın sebep olduğu bir hastalığın vefat etmesine sebep olduğu fikri, II. Rükneddin Süleymanşah’ın çıktığı Gürcü Seferi sırasında ateşli bir hastalık olan Kolon Hastalığından dolayı, I. İzzeddin Keykavus’un Halep Seferi sırasında Viranşehir’de bulunduğu sırada verem hastalığından, II. İzzeddin Keykavus’un Selçuklu tahtından uzak kaldığı için

üzüntüden dolayı türü belli olmayan bir hastalıktan, II. Gıyâseddin Mesud'un türü belli olmayan bir hastalıktan dolayı öldüğü bilgisi kabul edilmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı Şahinşah, kardeşi I. Mesud tarafından boğdurtularak, Türkiye Selçuklu Devleti'nin en parlak dönemini yaşatan Alâeddin Keykubad yemiş olduğu tavuk etine katılan zehirle, IV. Rükneddin Kılıç Arslan Muînüddin Süleyman'ın teşvikleri ile Moğol askerleri tarafından boğdurtularak, II. Alâeddin Keykubad ağabeyleri II. İzzeddin Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın taht mücadelesinde engel olmaması için zehirlettirilerek, III. Gıyâseddin Keyhusrev Moğollar tarafından yayın kirişi ile boğularak, III. Alâeddin Keykubad yakın adamlarından birisi tarafından hançerlenerek, öldürülmüşlerdir.

Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı III. İzzedin Kılıç Arslan hakkında en son Gevale Kalesi'nde mahpus olduğu ancak ondan sonra hayatının nasıl sonlandığı hakkında kaynaklarda bilginin yer almaması, onun ölüm sebebi hakkında bilgi elde edilmesine engel olmuştur.

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhusrev'in ölüm sebebi ise kendi ihmalden kaynaklı bir ölüm olarak tespit edilmiştir. Vahşi hayvan besleme hastalığı olan II. Gıyâseddin Keyhusrev, alkollü olduğu bir sırada kendisini koruyamayarak vahşi hayvan tarafından ısırılarak öldüğü edilmiştir.

Selçukluların Suriye de varlığını devam ettiren Suriye Selçuklu Devleti'nin başına geçen sultanların ölüm sebepleri incelendiğinde ise karşımıza savaş sırasında, hastalıktan, suikast sonucunda ve sebebi belli olmayan ölüm şekilleri olmak üzere dört gruptan oluşan ölüm sebebi çıkmaktadır.

Suriye Selçuklu Devleti'nin kurucusu Tâcüddevle Melik Tutuş, intikam için öldürdüğü Emîr Aksungur'un adamı Sungurca tarafından savaş sırasında başı kesilerek öldürülmüştür.

Halep Selçuklu Melikliği'nin kurucusu Melik Rıdvan ve Dımaşk Selçuklu Melikliği'nin kurucu Melik Dukak sebebi belli olmayan bir hastalıktan dolayı vefat etmişlerdir.

Halep Selçuklu Melik'i Melik Alp Arslan, Atabeg Lü'lü tarafından tehdit oluşturmaması için boğdurtulmak suretiyle suikast sonucunda öldürülmüştür.

Halep Selçuklu Melik'i Melik Sultaşah ve Dımaşk Selçuklu Melikleri II. Tutuş ile Muhyiddin Ertaş'ın ölümleri hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi yer almamasından dolayı ölüm sebepleri belli değildir.

Türkiye Selçuklu ve Suriye Selçuklu Devletlerinin sultanlarının hayat hikayeleri ortaya koyulduğu zaman, onların ölüm sebepleri hakkında da bilgiler elde edebiliyoruz. Sultanlığı sırasında sürekli mücadele veren ve sıkıntılı bir saltanat süren sultanların vermiş oldukları mücadeleler neticesinde savaş sırasında ya da sıkıntılı bir saltanatın getirdiği hastalık neticesinde öldüğünü görüyoruz. Sultanlığı sırasında zevk ve sefaya düşkün olan, başkalarının çıkarları doğrultusunda hareket etmeyen ve bazı kişiler önünde engel olan sultanlarında tarih boyunca karşımıza çıkan suikast sonucunda ortadan kaldırılmalarının da rivayetler sonucunda şahit oluyoruz. Diğer taraftan saltanatları devletin son dönemine denk gelen ve hakimiyetleri döneminde başkalarının tekelinde bir hayat yaşayan sultanların, devletlerinin fiilen sona ermelerinin vermiş olduğu etki ile de kaynaklar tarafından göz ardı edilmesine ve onlar hakkında bilgi elde edilmesine engel olmaktadır. Bundan dolayı da bu sultanların ölüm sebepleri hakkında kaynaklardan bilgi elde edilememektedir.

Türkiye Selçuklu ve Suriye Selçuklu Devleti Sultanlarının hayat hikayeleri incelenerek almış oldukları kararların, vermiş oldukları mücadelelerin ve yaşamış oldukları hayatın ölüm sebeplerine olan etkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Kuruldukları dönemde dünya tarihinin en önemli bölgelerinden birisini oluşturan Anadolu ve Suriye topraklarında büyük işlere imza atan ve Türk- İslam hakimiyetini bu topraklarda sağlayan Türkiye Selçuklu ve Suriye Selçuklu Devleti Sultanlarının ölümleri tarihimizin farklı derslerle dolu ibret sahnelerindedir.

KAYNAKÇA

KAYNAKLAR

- ABÛ'L- FARAC**, Gregory. *Abû'l-Farac Tarihi*. çev. Ömer Rıza Doğrul. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Basım, 1950.
- AHMED B. MAHMUD**. *Selçuk-Nâme*. çev. Erdoğan Merçil. 2 Cilt. İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1. Basım 1977.
- BUNDÂRÎ**, Muhammed. *Zübdetü'n-Nusrâ ve Nuhbetü'l-Usrâ*. çev. Kıvameddin Burslan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basım, 2016.
- Baypars Tarihi*. çev. M. Şerefüddin Yaltkaya. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 2020.
- BUNDÂRÎ**, Muhammed. *Zübdetü'n-Nusrâ ve Nuhbetü'l-Usrâ*. çev. Kıvameddin Burslan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basım, 2016.
- EBÛ'L- FİDÂ**, İmâdüddin. *el-Muhtasar fî Ahbarî'l-Beşer*. nşr. Hüseyin Mısrî. 4 Cilt. Beyrut: Târihu Neşîr bi'ş- Şâmîle, 2010/1431.
- HEMEDÂNÎ**, Reşîduddin Fazlullâh. *Câmi'üt- Tevârih (Zikr-i Târih-i Âl-i Selçuk)*. çev. Erkan Göksu-H. Hüseyin Güneş. İstanbul: Bilge Kültür- Sanat Yayınları, 2. Basım, 2020.
- İBN ASÂKÎR**, Ebû'l-Kasım. *Târihu Medîneti Dimaşk*. Thk. Ömer bin Umrevî. 17. Cilt. Dimeşk: Dâr'ul- Fikr, 1995/1415.
- İBN BÎBÎ**. *el- Evâmirü'l-Alâ'iyye fî Umûri'l-Alâ'iyye (Selçukname)*. çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 2020.
- İBN HALLİKAN**. *Vefâyetü'l-Ayân*. thk. İhsan Abbas. 1 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sadr, 2009/1431.
- İBNÜ'L- ADİM** Kemâlüddin. *Zübdetü'l- Halep min Târihi Halep'de Selçuklular (H. 447-521=1055-1127)*. çev. Ali Sevim. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Basım, 2014.
- İBNÜ'L- ESİR**, İzzeddin Ebu'l Hasen Ali b. Ebû'l- Kerem eş- Şeybânî. *el- Kâmil fî't- Târih*. çev. Ahmet Ağırakça. 10 Cilt. İstanbul: Ocak Yayınları, 1. Basım, 2016.
- İBNÜ'L- KALÂNİSÎ**. *Târihu Dimaşk*. nşr. Abdülhâdi Horosanî. Dimeşk: Dâr'ül- Tabâati ve'n Neşîr, 1983/1403.
- İBNÜ'L- VERDÎ**. *Târihu İbni'l-Verdî*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l- Kütübi'l-İlmiyye. 1996/1417.
- KADI AHMED**, Niğdeli. *el-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk*. çev. Ali Ertuğrul. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Basım, 2015.
- KAZVİNÎ**, Hamdullah Müstevfî. *Târih-i Güzîde*. çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Basım, 2018.
- KERİMÜDDİN MAHMUD-İ AKSARAYÎ**. *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

- KHONIATES**, Niketas. *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*. 2 Cilt. çev. Işın DEMİRKENT. İstanbul: Dünya Yayınları, 1. Basım, 2003.
- KINNAMOS**, Ioannes. *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı*. yay. haz. Işın Demirkent. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 2001.
- KOMNENA**, Alexiad. *Alexiad- Malazgirt'in Sonrası*. çev. Bilge Umar. İstanbul: İnkilâp Kitabevi, 1. Basım, 2021.
- MÜNECCİMBAŞI**, Ahmed b. Lütfullah. *Câmiu'd- Düvel*. çev. Ali Öngül. 2 Cilt. İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 1. Basım, 2017.
- NÜVEYRÎ**, Abdülvehhab. *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*. thk. Dr. Recep Feyyaz – Dr. Hikmet Feyyaz. 27 Cilt. Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 2011/1444.
- RÂVENDÎ**, Ali b. Süleyman. *Râhatü's Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*. çev. Ahmed Ateş. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 2020.
- SİBT İBNÜ'L- CEVZÎ**. *Mir' âtü'z- Zeman fî Târihi'l- Âyan*. 22 Cilt. Dımeşk: Dâru'l- Risaletü'l Âlemi, 2017.
- SİBT İBNÜ'L- CEVZÎ**. *Mir' âtü'z- Zeman fî Târihi'l- Âyan*. çev. Ali Sevim. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Basım, 1968.
- Târih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçukname)*. çev. Halil İbrahim Gök – Fahrettin Çoşguner. Ankara: Atif Yayıncılık, 1. Basım, 2014.
- URFALI MATEOS**. *Urfaî Mateos Vekayi- nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*. çev. Hrant D. Andreasyon. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basım, 2019.

MODERN ARAŞTIRMALAR

- AKROPOLİTES**, Georgios. *Vekayinâme*. çev. Bilge Umar. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1. Basım, 2018.
- ALPTEKİN**, Çoşkun. *Dımaşk Atabegliği (Tog- Teginliler)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1. Basım, 1985.
- ASLANAPA**, Oktay. *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 10. Basım, 2011.
- AYÖNÜ**, Yusuf. *Selçuklular ve Bizans*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basım, 2021.
- BAYKARA**, Tuncer. *I. Gıyâseddin Keyhusrev (1164-1211) Gazi Şehit*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Basım, 1997.
- BROSSET**, Marie Felicite. *Gürcistan Tarihi*. çev. Hrant D. Andreasyon. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Basım, 2003.
- CAHEN**, Claude. *Osmanlılardan Önce Anadolu*. çev. Erol Üyepazarcı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4. Basım, 2012.

- CAHEN**, Claude. *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*. çev. Yaşar Yücel – Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- DEMİRKENT**, Işın. *Haçlı Seferleri Tarihi*. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1. Basım, 1997.
- DEMİRKENT**, Işın. *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basım, 2020.
- ERSAN**, Mehmet. *Bir Devletin Çöküş Hikayesi Devleti'nin Dağılışı*. Ankara: Altınordu Yayınları, 2. Basım, 2010.
- ERSAN**, Mehmet. *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 2019.
- GORDLEVSKİ**, Vlademir. *Anadolu Selçuklu Devleti*. çev. Azer Yaran. Ankara: Onur Yayınları, 1. Basım, 1988.
- HONIGMANN**, Ernest. *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*. çev. Fikret Işıltan. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1. Basım, 1970.
- KAFESOĞLU**, İbrahim. *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*. Ankara: Ötüken Yayınları, 3. Basım, 2019.
- KAFESOĞLU** Selim. *I. Gıyâseddin Keyhusrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Basım, 2006.
- KAYMAZ**, Nejat. *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd- Din Keyhusrev ve Devri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 2014.
- KAYMAZ**, Nejat. *Anadolu Selçuklularının İntihatında İdari Mekanizmanın Rolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Basım, 2011.
- KAYMAZ**, Nejat. *Pervâne Süleyman 13. Yüzyılın İşbirlikçi Emîri Muînüddin Süleyman*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1. Basım, 1999.
- KESİK**, Muharrem. *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Basım, 2003.
- KOCA**, Salim. *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Basım, 1997.
- KOMNENA**, Alexiad. *Alexiad- Malazgirt'in Sonrası*. çev. Bilge Umar. İstanbul: İnkilâp Kitabevi, 1. Basım, 2021.
- KÖYMEN**, Mehmet Altay. *Büyük Alâeddin Keykubad ve Zamanı*. İstanbul: Kronik Kitap, 1. Basım, 2020.
- KÖYMEN**, Mehmet Altay. *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Kuruluş Devri*. Ankara: 3. Basım Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.
- KÖYMEN**, Mehmet Altay. *Selçuklu Devri Türk Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7. Basım, 2019.
- KÖYMEN**, Mehmet Altay. *Tuğrul Bey ve Zamanı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1. Basım, 1976.
- KURAT**, Akdes Nimet. *Çaka Bey İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi M.S. 1081-1096*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 3. Basım, 1966.

- MERÇİL**, Erdoğan – Sevim, Ali. “*Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basım, 2020.
- OSTROGORSKY**, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 10. Basım, 2019.
- ÖNGÜL**, Ali. *Selçuklular Tarihi Anadolu Selçukluları ve Beylikleri*. 2 Cilt. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 3. Basım, 2016.
- ÖNKAL**, Hakkı. *Anadolu Selçuklu Türbeleri*. Ankara: Atatürk Kültür ve Merkezi Yayınları, 2. Basım, 2015.
- ÖZAYDIN**, Abdülkerim. *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1189)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Basım, 1990.
- RUNCIMAN**, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. 3 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Basım, 2019.
- SEVİM**, Ali. *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. Basım, 2020.
- SEVİM**, Ali. *Genel Çizgileriyle Selçuklu – Ermeni İlişkileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Basım, 1983.
- SEVİM**, Ali. *Malazgirt Meydan Savaşı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 1989.
- SEVİM**, Ali. *Suriye ve Filistin Selçuklular Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basım, 2020.
- SÜMER**, Faruk. *Anadolu'da Moğollar*. Ankara: TTK Yayınları, 1970.
- SÜMER**, Faruk. *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*. Ankara: TTK Yayınları, 4. Basım, 2021.
- ŞEŞEN**, Ramazan. *Eyyübiler*. Ankara: İSAM Yayınları, 2. Basım, 2018.
- TOGAN**, Zeki Velidi. *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2. Basım, 2018.
- TURAN**, Osman. *Selçuklular Tarihi ve Türk – İslâm Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları, 22. Basım, 2019.
- TURAN**, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları, 15. Basım, 2020.
- TURAN**, Osman. *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basım, 2004.
- UYUMAZ**, Emine. *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Basım, 2003.
- UZUNÇARŞILI**, İsmail Hakkı. *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7. Basım, 2019.
- VASILIEV**, Alexander A. *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. çev. Tevabil Alkaç. İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2. Basım, 2017.

YAZICI, Nesimi. *İlk Türk – İslâm Devletleri Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 18. Basım, 2018.

YİNANÇ, Mükrimin Halil. *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 2020.

YÜCEL, Yaşar. *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basım, 2018.

MAKALELER

AĞIRNASLI, Nilay. “Suriye Selçuklu Meliki Tâcû’d- Devle Tutuş’un Faaliyetlerinin Bölgede Yaşanan Siyasi ve Askeri Gelişmeler Üzerine Etkisi”. *Kapadokya Tarih ve Sosyal Bilimler Dergisi* /15 (Ekim 2020), 246-267. <https://orcid.org/0000-0002-3506-4317>

AKA, İsmail. “İlhanlılar”. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. ed. Hakkı Dursun Yıldız vd. 9/63-94. İstanbul: Çağ Yayınları, 1. Basım, 1988.

ALBAYRAK, Seda. “Kösedağ Savaşı’nda Selçuklu Emîrleri”. *Stratejik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/2 (Temmuz 2019), 203-213.

ALPTEKİN, Çoşkun. “Belek b. Behrâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/402-403. Ankara: TDV Yayınları, 1992.

ALPTEKİN, Çoşkun. “Türkiye Selçukluları Siyasi Tarihi”. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. ed. Hakkı Dursun Yıldız vd. 8/209-357. İstanbul: Çağ Yayınları, 1988.

ALTAN, Ebru. “Haçlı Seferleri ve Anadolu (1097-1190): Türkiye Tarihinde Haçlı Seferlerinin Yeri ve Önemi”. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* /12 (Haziran 2020), 35-50.

ARIK, Feda Şamil. “Selçuklular Zamanında Anadolu’da Veba Salgınları”. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 15/26 (Mayıs 1991), 27-57.

ARSLAN, Halil. *II. Kılıçarslan’ın Çocukları Arasındaki Mücadeleler ve Bu Mücadelenin Neticeleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

ATAOĞLU, Remzi. “Alaeddin Keykubad ve Artuklu Münasebetleri”. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* /3 (Haziran 1988), 73-78.

AYKUT, Nezihe. “Sultanı Siyavuş (Cimri) un Sikkeleri”. *Belleten Dergisi* 52/203 (Ağustos 1988), 475-488.

AYÖNÜ, Yusuf. “Selçuklular ve Moğollar”. *İslam Tarihi ve Medeniyeti Külliyyatı*. ed. Yusuf Ayönü – Mehmet Ersan. 10/367-371. İstanbul: Siyer Yayınları, 1. Basım, 2018.

- BATIR**, İsmet Burak. “Türkiye Selçuklu Devleti’nin Kuruluş Tarihine İlişkin Bir Değerlendirme”. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* /9 (Aralık 2018), 263-281.
- BAYINDIR**, Abdullah. “Türkiye Selçukluları Kuruluş Dönemi Kutalmışoğlu Süleymanşah (1075-1308)”. *Matbuat Dergisi* 2/2 (Aralık 2018), 19-30.
- BEZER**, Gülay Öğün. “Anadolu’nun Fethi ve Drakon Çayı Anlaşmasının Bu Süreçteki Yeri”. *TYB Akademi Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi Osman Turan ve Selçuklular* 4/12 (Eylül 2014), 21-34.
- BİLİNİR**, Sedat. “Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104). *Asia Minor Studies* 4/7 (Ocak 2017), 11-25. <https://orcid.org/0000-0002-2327-9038>
- BURGU**, Abdullah. “II. Kılıçarslan’ın Bizans Politikası”. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* /7 (Eylül 2018), 278-315. <https://orcid.org/0000-0001-9057-0688>
- ÇETİN**, Osman. “Sultan I. Alâeddin Keykubâd ve Selçuklu – Moğol Münasebetleri”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (Ocak 1992), 109-115.
- DEMİR**, Mazlum Şahin. “Rumlaşan Selçuklular Sahte Ricatı Unuttu: Kösedâğ Savaşı (3 Temmuz 1243)”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 4/12 (Ağustos 2017), 229-247.
- DEMİRKENT**, Işın. “Haçlılar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/525-546. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- DEMİRKENT**, Işın. “Kılıçarslan I”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/396-398. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- DUMAN**, İbrahim. “Dımaşk Selçuklu Meliki Ertaş b. Tutuş”. *Türkiyat Mecmuası Dergisi* 26/1 (Haziran 2016), 107-115.
- ERDEĞER**, Melek Göksu. “III. Alâeddin Keykubad’ın Devleti’nin Tahtına Çıkışı”. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* /3 (Aralık 2020), 13-25.
- ERSAN**, Mehmet. “Türkiye Selçuklu Devleti”. *İslam Tarihi ve Medeniyeti Külliyyatı*. ed. Yusuf Ayönü – Mehmet Ersan. 10/169-284. İstanbul: Siyer Yayınları, 1. Basım, 2018.
- GENÇTÜRK**, Çağatay. “Sultanı II. Kılıçarslan ile Halep Atabeyi Nüreddin Mahmud Zengî Arasındaki Münasebetler”. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1/1 (Ocak 2019), 47-54.
- HACIGÖKMEN**, Mehmet Ali. “Türkiye Selçukluları Zamanında Konya’nın Devlet Merkezi Oluşu”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* /29 (Aralık 2011), 231-260.
- KARAKUŞ**, Nadir. “Haçlı Seferlerinde Selçuklu Düşman Kardeşler: Rıdvan ve Dukak”. *İSTEM Dergisi* 32/16 (Aralık 2018), 260-278.
- KAYA**, Selim. “Süleyman Şah II”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/105-108. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- KAYAPINAR**, Levent vd. “Miryokefalon Muharebesi’nin Mahalli Üzerine Mülâhazalar: Bizans Kaynakları”. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* /7 (Eylül 2018), 105-124.

- KESİK**, Muharrem. “Melikşah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/58-59. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- KESİK**, Muharrem. “Mesud II”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/342-344. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- KESİK**, Muharrem. “Sâdeddin Köpek”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/392-393. Ankara: TDV Yayınları, 2008.
- KESİK**, Muharrem. “Sultan I. Mesud – Nüreddin Mahmûd b. Zengî İttifakı ve Urfa Haçlı Kontluğu’nun Yıkılışı”. *Selçuklu Medeniyeti Araştırma Dergisi* /3 (Aralık 2018). 83-98.
- KESKİN**, Mustafa. “Gazi Süleymanşah ve Türkiye Selçuklu Devleti’nin Kuruluşu”. *Türkler*. ed. Hasan Celal Güzel vd. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları 6/529-537. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- KIRPIK**, Güray – Akyol, Hasan. “Kutalmışoğlu Süleymanşah”. *Selçuklular Tarihi El Kitabı*. ed. Refik Turan. Ankara: Grafiker Yayınları, 3. Basım, 2020.
- KOCA**, Salim. “Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah’ın Suriye, Filistin, Mısır Politikası ve Türkmen Bey’i Atsız”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 22/1 (Aralık 2007), 1-37.
- KOCA**, Salim. “Sultan I. Alâeddin Keykubâd’dan Sonra Türkiye Selçuklu Saltanatını Ele Geçirme Teşebbüsü” *Gazi Türkiyat Dergisi* 1/7 (Eylül 2010)
- KOPARMAN**, Kâzım Yaşar. “Baybars I”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/221-223. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- KÖYMEN**, Mehmet Altay. “Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti’nin Kuruluşu”. *Belleten Dergisi* 57/212 (Mart 1993), 71-79.
- KURAT**, Akdes Nimet. *Çaka Bey İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi M.S. 1081-1096*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 3. Basım, 1966.
- KÜTÜK**, Ahmet. “Tacü’d-Devle Tutuş’un Nusaybin Kuşatması (1093) ve Saltanat Mücadelesine Etkisi”. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi* 3/2 (Kasım 2018), 88-99.
- KÜÇÜKSİPAHİOĞLU**, Birsal. “Haçlılar Karşısında İlk Türk Lideri: Sultan I. Kılıçarslan”. *Şarkiyat Mecmuası* 1/26 (Nisan 2015), 63-70.
- MERÇİL**, Erdoğan. “İldenizliler”. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. ed. Hakkı Dursun Yıldız vd. 9/81-111. İstanbul: Çağ Yayınları, 1988.
- MERÇİL**, Erdoğan. “Salgurlular”. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. ed. Hakkı Dursun Yıldız vd. 9/19-79. İstanbul: Çağ Yayınları, 1988.
- MERÇİL**, Erdoğan. “Türkiye Selçukluları Devrinde Türkçe’nin Resmî Dil Olmasını Kim Kabul Etti?”. *Belleten Dergisi* 64/239 (Nisan 2000), 51-58.
- MERÇİL**, Erdoğan. “Türkiye Selçukluları”. *Türkler*. ed. Hasan Celal Güzel vd. 6/503-529. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- OCAK**, Ahmet Yaşar. “Babaîlik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/373-374. Ankara: TDV Yayınları, 1991.

- OCAK**, Ahmet Yaşar. “Baba İlyas”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/368. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- OCAK**, Ahmet Yaşar. “Baba İshak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/368-369. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- OLĞAÇ**, Merve Sultan. “Alâeddin Keykubad’ın Moğollara Karşı Uyguladığı Politikalar”, *Academia.edu*. Erişim 3 Temmuz 2023. <https://www.academia.edu/43694268>
- ÖNGÜL**, Ali. “Mengücekler”. *Türkler*. ed. Hasan Celâl Güzel vd. 6/452-461. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- ÖNGÜL**, Ali. “Saltuklular”. *Türkler*. ed. Hasan Celâl Güzel vd. 6/461-471. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- ÖZAYDIN**, Abdülkerim. “Dânişmedliler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/469-474. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- ÖZAYDIN**, Abdülkerim. “Dukak b. Tutuş”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-1/342-343. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- ÖZAYDIN**, Abdülkerim. “Kılıcarslan II”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/398-399. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- ÖZGÜDENLİ**, Osman Gazi. “Selçukluların Kökeni”, *Selçuklular Tarihi El Kitabı*. ed. Refik Turan. Ankara: Grafiker Yayınları, 3.Basım, 2020, 19-37.
- ÖZKAN**, Asaf. “Ca’ber Kalesi ve Türk Mezarı”. *Atatürk Dergisi* 5/3 (Şubat 2010), 197-209.
- ÖZTÜRK**, Murat. “Biladü’ş- Şam’daki Haçlı Tehlikesine Karşı Sesini Duyuramayan Kadı, Âlim, Sefir: Ebû Sa’d el- Herevî”. *Selçuklu Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* /11 (Aralık 2019). 153-170. <https://orcid.org/0000-0002-5633-9578>
- PİYADEOĞLU**, Cihan. “Büyük Selçuklu Devleti”. *İslam Tarihi ve Medeniyeti Külliyesi*. ed. Mehmet Şeker. 10/17-105. İstanbul: Siyer Yayınları, 1. Basım, 2018.
- SAFRAN**, Mustafa. “Alaattin Keykubat’ın Otorite Anlayışı ve Ümera Katli Meselesi”. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* /3 (Haziran 2019), 97-109.
- SEVİM**, Ali. “Atsız b. Uvak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/92-93. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- SEVİM**, Ali. “Dımaşk Selçuklu Melikliği – Şemsül – Mülûk Dukak Devri (1095-1104)”. *Bellekten Dergisi* 46/182 (Nisan 1982), 297-317.
- SEVİM**, Ali. “Keyhusrev I”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/346-348. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- SEVİM**, Ali. “Keyhusrev II”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/348-350. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- SEVİM**, Ali. “Keyhusrev III”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/350-351. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- SEVİM**, Ali. “Kılıcarslan III”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/403. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

- SEVİM**, Ali. “Süleyman Şah I”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/103-105. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- SEVİM**, Ali. “Rıdvan b. Tutuş”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/49-50. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- SOLMAZ**, Sefer. “Selçuklu Tarihini Derinden Etkileyen Bir Olay: Selçuklu- Yabgulu Mücadelesi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* /35 (Haziran 2016), 545-574.
- SOLMAZ**, Sefer. “Selçuklu Tarihinin Kronoloji Problemlerine Bir Örnek: Selçuk Bey’in Cend’e Göç Tarihi Meselesi”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* /22 (Ekim 2019), 345-363.
- SÜMER**, Faruk. “Karamanoğulları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/454-460. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- SÜMER**, Faruk. “Keykâvus I”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/351-353. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- SÜMER**, Faruk. “Keykâvus II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/354-356. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- SÜMER**, Faruk. “Keykubad I”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 25/357-359. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- SÜMER**, Faruk. “Keykubad II”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/359. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- SÜMER**, Faruk. “Keykubad III”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/359-361. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- SÜMER**, Faruk. “Kılıcarslan IV”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/403-405. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- SÜMER**, Faruk. “Kösedağ Savaşı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/272-273. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- SÜMER**, Faruk. “Mengüçlüklüler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/138-142. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- SÜMER**, Faruk. “Mesud I”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/339-342. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- ŞAHİN**, Seyhun. “Kösedağ Savaşında Selçuklu Ordusunda Gayrimüslimler”. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* /64 (Aralık 2017), 404-413.
- ŞAŞMAZ**, Mevhibe. “Türkiye Sultanı I. Alâeddin Keykubad’ın Kolonoros Kalesini Fethi ve Siyasi Evlilikleri”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/9 (Nisan 2018), 81-95.
- ŞEN**, Zühal. “Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhusrev’in Karakter İncelemesi”. *Selçuklu Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* /14 (Temmuz 2021), 255-284.
- TANERİ**, Aydın. “Celâleddin Hârizmşah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/248-250. Ankara: TDV Yayınları, 1993.

TOGAN, Zeki Velidi. “Moğollar Devrinde Anadolu’nun İktisadi Vaziyeti”. *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası* 1/1 (1931), 1-41.

TOPÇU, Erol. “Şemseddin Muhammed İsfahânî’nin Köseadağ Bozgunu Ömcesi ve Sonrası Diplomatik Faaliyetleri”. *Oğuz – Türkmen Araştırmaları Dergisi* 3/1 (Temmuz 2019), 242-266.

TURAN, Osman. “Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan”. *Türkler*. ed. Hasan Celal Güzel vd. 6/566-580. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2022.

YAZICI, Talip. “Halep”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/239-244. Ankara: TDV Yayınları, 1997.

YUVALI, Abdülkadir. “Gazan Han”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/429-431. Ankara: TDV Yayınları, 1996.

TEZLER

DUMAN, İbrahim. *Halep Selçuklu Meliki Rıdvan b. Tutuş (488-507/1095-1113)*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

ERDEM, Emre. *Sultan I. Alâeddin Keykubad Döneminde Devleti’nin Komşu Devletlerle İlişkileri*. Ağrı: İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

ERDEĞER, Melek Göksu. *III. Alaeddin Keykubad ve Türkiye Selçuklu Devleti’nin Sonu*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

KESİK, Muharrem. *Cenâbi Mustafa Efendi’nin el-‘Aylemü’z-Zahîr fî Ahvâli’l-Evâil ve’l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları İle İlgili Kısmın Tenkidli Metin Neşri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

ÖZDEMİR, Vahit. *XII. ve XIII. Yüzyılda Türk – Gürcü Münasebetleri (Türkiye Selçukluları ve Doğu Anadolu Türk Beylikleri Döneminde)* Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

SARICI, Burak Nazif. *I. Kılıç Arslan Dönemi Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

SOLMAZ, Sefer. *Danışmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.

SÖYLEMEZ, İbrahim. *Saltukluların Tarihteki Yeri ve Gürcülerle Mücadeleler*. Erzurum: Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.